

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

RIGORÓZNÍ PRÁCE

2017

Mgr. Markéta Růžičková

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Demografie



Mgr. Markéta Růžičková

Náboženství v České republice: základní analýza a vztah k vybraným
sociodemografickým otázkám

Religion in the Czech Republic: Basic analysis and the relationship to selected
sociodemographic topics

Rigorózní práce

Praha, 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a všechny použité zdroje a literatura byly řádně citovány.

Jsem si vědoma toho, že případné využití výsledků, získaných v této práci, mimo Univerzitu Karlovu v Praze je možné pouze po písemném souhlasu této univerzity.

Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena v evidenci vypůjčovatelů.

V Praze dne 25. 6. 2017

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala za odborné vedení diplomové práce, kterou tento text rozšiřuje, dále za ochotu a věnovaný čas panu RNDr. Lud'ku Šídlovi, Ph.D., jenž mi rovněž poskytl mnoho cenných rad a inspirativních podnětů. Dále bych chtěla poděkovat Ing. Liboru Prudkému, Ph.D. za poskytnutí informací o výzkumech týkajících se náboženského vyznání. Děkuji také své rodině a příteli za trpělivost a podporu při psaní mé rigorózní práce.

Náboženství v České republice: základní analýza a vztah k vybraným sociodemografickým otázkám

Abstrakt

Cílem práce je analyzovat obyvatelstvo České republiky podle náboženského vyznání s využitím dat z výběrových šetření a dále individuálních údajů ze sčítání lidu 2011. V první části je popsána současná pozice náboženství ve společnosti se zaměřením na vybrané charakteristiky věřících a nevěřících osob. V dalších částech jsou detailněji uvedeny výsledky výběrových šetření týkajících se náboženského vyznání na našem území, orientující se hlavně na dobu po roce 1989 a dále také srovnání s Evropou. Následuje část s analýzou odlišností v postojích k problémovým otázkám demografického chování v závislosti na tom, zda je osoba věřící, či ne, s využitím dat z European Values Study a International Social Survey Programme. V poslední části jsou detailněji analyzována individuální data ze sčítání lidu 2011, se zaměřením na nově rozšířená náboženská vyznání a dále jsou pomocí logistické regrese analyzovány charakteristiky věřících osob.

Klíčová slova: náboženské vyznání, výběrové šetření, Česká republika, postoje, ateismus

Religion in the Czech Republic: Basic analysis and the relationship to selected socio-demographic topics

Abstract

The aim of this thesis is to analyse the inhabitants of the Czech Republic according to religious belief using data from surveys and also individual 2011 census data. Contemporary position of religion in society is described in the first part, focusing on characteristics of believers and non-believers. Results of surveys concerning religious belief in our region are stated in detail in the next parts, oriented mainly on the period after 1989 and also comparison to Europe. The part with the analysis of differences in attitudes to problematic demographic behaviour according to religious belief follows, using the data from European Values Study and International Social Survey Programme. Individual data from 2011 census are analysed more in detail in the last part, focusing on newly spread religious groups and furthermore there is an analysis of believers using logistic regression.

Keywords: religion, sample survey, Czech Republic, attitudes, atheism

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

AV	Akademie věd
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČR	Česká republika
ČSAV	Československá akademie věd
ČSÚ	Český statistický úřad
ESS	European Social Survey
EVS	European Values Study
GGG	Generations and Gender Survey
ISSP	International Social Survey Programme
UPT	umělé přerušení těhotenství

OBSAH

Přehled použitých zkratk	6
Obsah	7
Seznam tabulek	9
Seznam obrázků	11
Úvod	13
1. Metodologická východiska práce	16
1.1 Zdroje dat	16
1.2 Použité metody analýzy a zpracování dat	17
1.2.1 Statistika chí kvadrát a Cramerovo V	17
1.2.2 Sturgesovo pravidlo	17
1.2.3 Shluková analýza	18
1.2.4 Binární logistická regrese.....	18
2. Současná pozice náboženské víry v České republice	20
2.1 Propojení současnosti s minulým vývojem.....	20
2.2 Zjišťování údajů o náboženském vyznání ve sčítání lidu	22
2.3 Vymezení náboženské situace v současnosti	23
2.4 Nová náboženská hnutí	24
2.5 Legislativa týkající se náboženského vyznání v České republice.....	26
2.6 Věkové složení příslušníků církví podle sčítání lidu 2011.....	29
2.6 Struktura obyvatelstva České republiky podle náboženského vyznání a vybraných charakteristik.....	37
3. Výběrová šetření a výzkumy zabývající se náboženským vyznáním v České republice 42	
4. Vlastní analýza výběrových šetření zabývajících se náboženským vyznáním v Evropě 51	
4.1 Výběrové šetření European Social Survey 2014.....	51
4.2 Výběrové šetření International Social Survey Programme 2008	59
5. Postoje k vybraným společenským jevům v závislosti na náboženské víře: přehled na základě studia dostupných pramenů	69

5.1 Postoje na základě výsledků výběrových šetření	69
5.2 Postoje na základě křesťanské věrouky	74
6. Vlastní analýza postojů k vybraným společenským jevům na základě dat z vybraných šetření.....	77
6.1 Analýza výzkumu European Values Study 2008.....	77
6.2 Analýza výzkumu International Social Survey Programme 2008	87
7. Analýza individuálních dat ze sčítání lidu 2011	94
Závěr	101
Seznam použité literatury.....	104
Seznam použitých datových zdrojů.....	110
Seznam příloh.....	111

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1:	Typologie základních duchovních orientací v České republice	23
Tabulka 2:	Círky a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 308/1991 Sb... 27	
Tabulka 3:	Círky a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.....	28
Tabulka 4:	Srovnání států podle členství v církvi, Aufbruch 1997	46
Tabulka 5:	Srovnání států podle subjektivního náboženského sebehodnocení, Aufbruch 1997.....	47
Tabulka 6:	Průměrný věk a věkový medián respondentů podle náboženského vyznání (věřící, nevěřící, neví), ESS, 2014.....	53
Tabulka 7:	Průměrný věk respondentů podle náboženských skupin, ESS, 2014	56
Tabulka 8:	Věkový medián respondentů podle náboženských skupin, ESS, 2014	57
Tabulka 9:	Podíly respondentů podle návštěvy bohoslužeb v době šetření, ESS, 2014.....	58
Tabulka 10:	Rozdělení osob s odpovědí „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“ podle věkových skupin, ISSP 2008.....	61
Tabulka 11:	Podíly osob s odpovědí „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“ v dané věkové skupině, ISSP 2008	62
Tabulka 12:	Podíly respondentů podle návštěvy bohoslužeb v době šetření, ISSP, 2008.....	64
Tabulka 13:	Analyzované otázky z European Values Study 2008 a možnosti odpovědí na ně	78
Tabulka 14:	Hlásíte se k nějakému náboženskému vyznání?.....	79
Tabulka 15:	Manželství je zastaralá instituce x příslušnost k náboženskému vyznání	79
Tabulka 16:	Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adopce x příslušnost k náboženskému vyznání.....	80
Tabulka 17:	Je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni x příslušnost k náboženskému vyznání.....	80
Tabulka 18:	Provedení UPT není-li žena provdána x příslušnost k náboženskému vyznání	81
Tabulka 19:	Provedení UPT nechtějí-li manželé další dítě x příslušnost k náboženskému vyznání	81

Tabulka 20:	Ospravedlnitelnost jako ženatý/vdaná mít milostný poměr x příslušnost k náboženskému vyznání.....	82
Tabulka 21:	Ospravedlnitelnost homosexuality x příslušnost k náboženskému vyznání.....	83
Tabulka 22:	Ospravedlnitelnost umělého přerušení těhotenství x příslušnost k náboženskému vyznání.....	83
Tabulka 23:	Ospravedlnitelnost rozvodu x příslušnost k náboženskému vyznání	84
Tabulka 24:	Ospravedlnitelnost eutanazie x příslušnost k náboženskému vyznání	85
Tabulka 25:	Ospravedlnitelnost sebevraždy x příslušnost k náboženskému vyznání	85
Tabulka 26:	Ospravedlnitelnost umělého oplodnění x příslušnost k náboženskému vyznání	86
Tabulka 27:	Ospravedlnitelnost trestu smrti x příslušnost k náboženskému vyznání	87
Tabulka 28:	Analyzované otázky z International Social Survey Programme 2008 a možnosti odpovědí na ně	88
Tabulka 29:	Který z výroků nejlépe popisuje vaši víru v Boha?.....	89
Tabulka 30:	Uveďte prosím, který výrok nejlépe vystihuje váš názor na Boha.....	89
Tabulka 31:	Myslíte si, že je nebo není špatné, když spolu muž a žena mají před svatbou sexuální vztah?	90
Tabulka 32:	A když má ženatý muž nebo vdaná žena sexuální vztah s někým, kdo není jeho žena nebo její muž, je to... ..	91
Tabulka 33:	A co sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví? Je to	91
Tabulka 34:	Co si vy osobně myslíte o tom, když žena podstoupí potrat existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené	92
Tabulka 35:	Co si vy osobně myslíte o tom, když žena podstoupí potrat má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě.....	92
Tabulka 36:	Přehled kategorií proměnných analyzovaných v logistické regresi	97
Tabulka 37:	Šance a signifikance u srovnání kategorie stupeň vzdělání s referenční, ČR, 2011.....	98
Tabulka 38:	Šance a signifikance u srovnání kategorie velikostní skupina obce s referenční, ČR, 2011	98
Tabulka 39:	Šance a signifikance u srovnání kategorie rodinný stav a pohlaví s referenční, ČR, 2011	98
Tabulka 40:	Šance a signifikance u srovnání kategorií velikostní skupina obce, stupeň vzdělání, rodinný stav a pohlaví s referenční při zařazení všech proměnných, ČR, 2011.....	99

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1:	Celkové obyvatelstvo podle náboženské víry v letech sčítání 1921–2011.....	22
Obrázek 2:	Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Československá církev husitská, ČR, 2011	30
Obrázek 3:	Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Římskokatolická církev, ČR, 2011	31
Obrázek 4:	Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Buddhismus diamantové cesty linie Karma Kagjü, ČR, 2011	31
Obrázek 5:	Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání islám, ČR, 2011	32
Obrázek 6:	Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Svědkové Jehovovi, ČR, 2011	32
Obrázek 7:	Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Federace židovských obcí v ČR, ČR, 2011	33
Obrázek 8:	Věkové složení obyvatel bez vyznání a srovnání s věkovou strukturou celkové populace, ČR, 2011	34
Obrázek 9:	Věkové složení obyvatel věřících, nehlásících se k církvi, a srovnání s věkovou strukturou celkové populace, ČR, 2011	34
Obrázek 10:	Věkové složení obyvatel, kteří neuvedli odpověď, a srovnání s věkovou strukturou celkové populace, ČR, 2011	35
Obrázek 11:	Podíl příslušníků vybraných náboženských skupin ve věku 0–14 let	36
Obrázek 12:	Podíl příslušníků vybraných náboženských skupin ve věku 15–19 let	36
Obrázek 13:	Podíly obyvatelstva podle krajů a vybraných skupin náboženského vyznání, ČR, 2011	38
Obrázek 14:	Podíly obyvatelstva podle velikostních kategorií obcí a vybraných skupin náboženského vyznání, ČR, 2011	39
Obrázek 15:	Muži v České republice podle náboženského vyznání a vzdělání, 2011	40
Obrázek 16:	Ženy v České republice podle náboženského vyznání a vzdělání, 2011	40

Obrázek 17:	Podíl respondentů, kteří uvedli, že se hlásí k náboženskému vyznání, ESS, 2014.....	52
Obrázek 18:	Státy podle rozdílu ve věkovém mediánu mezi věřícími a nevěřícími, ESS, 2014.....	55
Obrázek 19:	Státy podle příslušnosti ke shluku, ESS 2014.....	59
Obrázek 20:	Podíl respondentů, kteří věří v Boha a vždy věřili, ISSP, 2008.....	60
Obrázek 21:	Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech navštěvovali bohoslužby 1 týdně s jejich návštěvností v době šetření, Česko, ISSP 2008.....	65
Obrázek 22:	Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech navštěvovali bohoslužby 1 týdně s jejich návštěvností v době šetření, Irsko, ISSP 2008.....	65
Obrázek 23:	Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech nenavštěvovali bohoslužby nikdy s jejich návštěvností v době šetření, Česko, ISSP 2008.....	66
Obrázek 24:	Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech nenavštěvovali bohoslužby nikdy s jejich návštěvností v době šetření, Irsko, ISSP 2008.....	67
Obrázek 25:	Věkové složení obyvatel, kteří uvedli odpověď „pohan“, ČR, 2011.....	95
Obrázek 26:	Věkové složení obyvatel, kteří uvedli odpověď „Jedi“, ČR, 2011.....	95
Obrázek 27:	Věkové složení obyvatel, kteří uvedli odpověď „ateismus“, ČR, 2011.....	96

Úvod

Česká republika je specifická nízkým podílem obyvatelstva hlásícího se k náboženskému vyznání, ale současný stav není tak vyhraněný, jak by se dalo usuzovat z výsledků posledních sčítání lidu. Náboženské vyznání obyvatel zasluhuje hlubší analýzu, jelikož situace v této oblasti není tak černobílá, jak by se na první pohled mohla zdát. Češi nejsou jasně rozhodnutí, co se týče jejich vlastní víry, mnoho z nich neumí své náboženské představy jasně definovat, což dokazuje i více než 700 tisíc obyvatel, kteří se při sčítání lidu 2011 označili jako věřící, nehlásící se k církvi. Dále byl v tomto sčítání také vysoký podíl neuvedených odpovědí (44,7 %), u kterých také není vůbec jasné, jaké jsou náboženské představy těchto lidí. Dalších 34,5 % obyvatel státu uvedlo, že je bez vyznání, je otázka, zda se jedná o obyvatele, jež aktivně odmítají náboženství, či pouze sami nevěří v boha/bohy. Toto nelze jasně určit, jelikož ve sčítacím archu nebyla kolonka „ateismus“ (ČSÚ, 2013b). Popisu a analýze současného stavu se věnuje několik autorů, na tomto místě je uveden příklad Halíka (2005), který popisuje situaci, kdy je v českém prostředí hodně nevěřících obyvatel či neuvedených odpovědí: „Když mluvíme o českém atheismu, tak nabízím raději pojem 'něcismus'. To je patrně dnes nejrozšířenější víra českého lidu - 'v Boha církvi nevěřím, ale něco nad námi musí být'. 'Nēcismus' má mnoho podob.“ Dalšímu popisu současného stavu i propojení s minulostí bude věnována úvodní část druhé kapitoly práce.

Záměrem práce je detailněji zmapovat současnou pozici náboženství v české společnosti, nové směry v této oblasti i alternativní možnosti víry. Podobnému tématu se autorka věnovala již ve své bakalářské práci, kde se zabývala výsledky sčítání lidu týkajícími se náboženského vyznání od roku 1921 do současnosti (Růžičková, 2014). V této rigorózní práci se rozhodla spíše se zaměřit na co nejaktuálnější období a vycházela z dat výběrových šetření a pak také blíže analyzuje individuální výsledky sčítání lidu 2011.

Cílem práce je propojit současný stav v oblasti náboženského vyznání s vývojem v nedávné minulosti a případně i osvětlit příčiny nízkého podílu věřících osob. Také se práce bude snažit popsat nová náboženská hnutí, která se v převážné většině na našem území začala objevovat po roce 1989, a s tím související průběh legislativního uznávání církve či náboženské společnosti. Rovněž je cílem práce zaměřit se na charakteristiky osob, které se ve sčítání lidu 2011 označily jako „věřící“ a popsat regionální rozdíly podle krajů České republiky, co se týče zastoupení vybraných skupin podle náboženského vyznání. Bude se věnovat také velikostní kategorii obce, ze které věřící pocházejí, stupni nejvyššího dosaženého vzdělání příslušníků vybraných církví či nevěřících osob a v neposlední řadě i věkovému složení příslušníků vybraných církví a nevěřících osob. Budou zkoumány rozdíly v zastoupení mezi muži a ženami, je možné předpokládat,

v souladu s tím, jak uvádí Hamplová (2011a), že ženy budou častěji věřící než muži, zejména u církví s delší tradicí na našem území.

V následující části práce je cílem popsat výběrová šetření zaměřená na náboženské vyznání v České republice po roce 1989 a jejich hlavní výsledky. Zde se dá očekávat, že ve všech výzkumech nebude vypadat situace pozitivně v oblasti příslušníků církví, v našem státě bude výrazný podíl nevěřících osob, který se bude postupem času i nadále zvětšovat.

Následným cílem práce je se více zaměřit na data z mezinárodních výběrových šetření, která by se pro analýzu náboženského vyznání dala využít. V této kapitole je cílem analyzovat rozdíly ve věkovém složení respondentů podle jednotlivých států v závislosti na jejich náboženském vyznání. Dá se předpokládat, že Česká republika bude patřit mezi státy s nejnižším podílem věřících osob. Rovněž je zde cílem pomocí shlukové analýzy rozdělit státy do skupin podle návštěvnosti bohoslužeb. Dále je cílem zjistit, zda a jak se liší frekvence návštěvnosti bohoslužeb mezi jednotlivými státy a poté následné porovnání návštěvnosti bohoslužeb ve věku 11–12 let a v době šetření. Dá se předpokládat, že oproti věku 11–12 let dojde k poklesu podílu respondentů, kteří navštěvují bohoslužby pravidelně.

Dalším cílem práce je zjistit, zda a jak se liší postoje věřících a nevěřících obyvatel k manželství, nesezdaným soužitím, umělému přerušení těhotenství (UPT), nevěře v manželství, homosexualitě, rozvodu, eutanazii, sebevraždě, trestu smrti, antikoncepci a umělému oplodnění. Předpokládají se největší rozdíly v postoji k nesezdaným soužitím, jelikož podle názoru autorky práce se v této otázce výrazně liší postoj nevěřících a věřících osob k toleranci nesezdaného soužití či pouze manželství jako svazku muže a ženy. Za problémové jsou dále považovány otázky týkající se ukončení života, jako umělé přerušování těhotenství, trest smrti a eutanazie, kdy je očekáván odmítavější přístup věřících osob a volnější přístup nevěřících.

V poslední části práce je cílem se zaměřit na faktory, které ovlivňují to, zda je daná osoba věřící, či ne, na základě zvolených proměnných pohlaví, rodinný stav, věk, nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání a velikost obce, kde osoba žije. Je možné předpokládat, že největší vliv na to, zda je daná osoba věřící, bude mít pohlaví a nejvyšší dosažené vzdělání osoby.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. První z nich se zabývá zdroji, které byly v práci využity, a dále metodologii statistických postupů, které jsou v práci použity. Druhá kapitola se věnuje situaci v České republice v současné době na poli náboženského vyznání, zmiňuje minulý vývoj a legislativní vymezení. Dále je věnován prostor novým náboženským hnutím a poté analýze náboženského vyznání obyvatel České republiky podle vzdělání, území a pohlavně-věkové struktury. Ve třetí kapitole jsou zmíněny výsledky výběrových šetření týkajících se náboženského vyznání na území našeho státu a je zde i porovnání se situací v Evropě, ze kterého nevychází naše republika příznivě, co se týče podílu věřících osob. Čtvrtá kapitola dále rozvíjí srovnání našeho státu s dalšími státy, nejen v oblasti věkové analýzy věřících osob, ale také srovnává návštěvnost bohoslužeb. Pátá a šestá kapitola je zaměřena na sledování postojů věřících a nevěřících osob k otázkám, kde by se dalo očekávat, že se budou jejich názory nejvíce lišit. Nejdříve budou v páté kapitole popsány na základě uvedené literatury postoje k manželství, nesezdanému soužití, umělému přerušování těhotenství, nevěře v manželství, homosexualitě, rozvodu, eutanazii, sebevraždě, trestu smrti, antikoncepci a umělému oplodnění. V šesté kapitole bude testováno na datech z European Values Study 2008 a International Social Survey Programme 2008, zda existují

rozdíly mezi věřícími a nevěřícími v těchto postojích a případně, u kterých otázek jsou tyto rozdíly největší. Poslední stěžejní kapitola je zaměřena na bližší analýzu věřících osob na základě individuálních údajů ze sčítání lidu 2011. Pomocí logistické regrese je analyzován vztah vybraných proměnných k označení osoby jako věřící, či nevěřící.

Kapitola 1

Metodologická východiska práce

V této části práce budou popsány využité zdroje dat a metodika výpočtu jednotlivých ukazatelů. Výběr zdrojů dat je omezen jejich dostupností a také rozsahem obyvatelstva, které je nezbytné pro výzkum daného problému. V části věnující se metodám analýzy jsou popsány metody použité v práci.

1.1 Zdroje dat

První část práce analyzující současnou situaci náboženské víry v České republice vychází z dat sčítání lidu 2011, dostupných na internetových stránkách Českého statistického úřadu a z pramenného díla ke sčítání. Dále jsou pro výpočet věkových pyramid a logistické regrese využita i anonymizovaná agregovaná individuální data ze sčítání lidu 2011 poskytnutá školitelem práce.

V kapitole věnující se výběrovým šetřením týkajících se náboženského vyznání v České republice jsou zmíněna data z vybraných šetření, popsána jsou i šetření a jejich základní výsledky zabývající se náboženským vyznáním. Jedná se o výběrová šetření *Vztah české populace k náboženství a Bibli*, *European Values Study*, *International Social Survey Programme*, *Bůh po komunismu*, výzkum mladých studentů Micheala D. Quesnella, *Detradicionalizace a individualizace náboženství* a šetření organizované Křesťanskou akademií mládeže.

V kapitole věnující se vlastní analýze dat z výběrových šetření jsou využita data z *European Social Survey* z roku 2014, jako nejnovější dostupná data z výběrového šetření v době psaní práce. Dále jsou použita data z *International Social Survey Programme* z roku 2008, která poskytují podrobnější informace o náboženství.

V kapitole zabývající se postoji k vybraným jevům v závislosti na náboženském vyznání jsou využita data z *European Values Study* 2008 a *International Social Survey Programme* 2008, v tomto roce byla zmíněná šetření zaměřená na náboženské vyznání a související otázky. Následující kapitola využívá individuální údaje ze sčítání lidu, které umožňují podrobnější analýzu tohoto jevu za celé obyvatelstvo České republiky.

1.2 Použité metody analýzy a zpracování dat

Tato podkapitola se věnuje metodám využitým v této práci. V kapitole analyzující vliv náboženské víry na rozdíly v postojích obyvatel k problémovým jevům a v kapitole věnující se vlastní analýze dat z výběrových šetření se jedná o výpočty v kontingenčních tabulkách a statistiku chí kvadrát a určování síly závislosti pomocí Cramerova V. V další kapitole pak byla využita metoda logistické regrese k bližší analýze věřících obyvatel ve sčítání lidu 2011, která je v této podkapitole rovněž popsána. Nakonec je popsán výpočet Sturgesova pravidla, jenž je využit u grafického znázornění rozdílu v náboženské víře mezi státy.

1.2.1 Statistika chí kvadrát a Cramerovo V

Pro testování závislosti dvou zvolených kategoriálních proměnných je využita metoda kontingenčních tabulek a testování chí kvadrát. Pro testování vztahu mezi proměnnými je stanovena nulová hypotéza H_0 : Není závislost mezi proměnnými. Pomocí součtů hodnot ve sloupci a v řádku a celkového počtu vypočítáme očekávané četnosti pro každé pole tabulky:

$$m_{ij} = \frac{n_i \cdot n_j}{n},$$

kde m_{ij} je očekávaná četnost v daném poli tabulky, n_i je součet v řádku tabulky, n_j součet ve sloupci tabulky a n celkový součet. Dále pomocí pozorovaných a očekávaných četností spočítáme statistiku chí kvadrát podle vzorce (Hendl, 2015):

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s (n_{ij} - m_{ij})^2 / m_{ij},$$

kde n_{ij} je pozorovaná četnost, m_{ij} očekávaná četnost. Hodnotu chí kvadrátu porovnáme s kritickou hodnotou rozdělení o stupních volnosti $(r - 1)(s - 1)$, kde r je počet řádků a s počet sloupců tabulky, na zvolené hladině významnosti. Pokud je statistika chí kvadrát vyšší než kritická hodnota, zamítáme nulovou hypotézu uvedenou výše. Dále je možné se orientovat podle p -hodnoty, kterou srovnáme s kritickou hladinou významnosti, obvykle 5 %. V případě, že p -hodnota dosáhne hodnoty menší než 0,05, můžeme zamítnout nulovou hypotézu H_0 , v opačném případě nikoli. Pro měření síly vztahu mezi proměnnými v kontingenčních tabulkách bylo navrženo několik koeficientů, které fungují podobně jako korelační koeficient. Příkladem může být koeficient Cramerovo V, který se spočítá následovně:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n(m-1)}},$$

kde χ^2 je popsána testovací statistika, m je větší z obou čísel r a s z předchozího vzorce a n je celkový součet. Koeficient Cramerovo V může nabývat hodnot z intervalu $(0,1)$; při nulové hodnotě není mezi proměnnými žádný vztah, jestliže dosáhne hodnoty 1, jedná se o vztah úplný (Hendl, 2015).

1.2.2 Sturgesovo pravidlo

Za účelem grafického srovnání států Evropy podle toho, jak se respondenti v těchto státech hlásili k náboženskému vyznání, či jak se označovali jako věřící, co věří v Boha a vždy věřili, je využita metoda kartogramu. Pro určení ideálního počtu intervalů, do kterých mají být podíly respondentů

s danou odpovědí rozdělení, je využito právě Sturgesova pravidla. Výsledný počet intervalů k , do kterých mají být státy rozděleny, se spočítá jako:

$$k \approx 1 + 3,3 \cdot \log_{10} n = 1 + \log_2 n$$

kde n je počet států a \log je logaritmus počtu států, dekadický či případně o základu dva (Scott, 2009).

1.2.3 Shluková analýza

Pro rozdělení evropských států do skupin podle frekvence návštěvnosti bohoslužeb je využita metoda shlukové analýzy. Tato metoda poskytuje rozdělení objektů do určitého systému kategorií, jež zachycuje podobnost objektů do stejné kategorie na jedné straně a zároveň nepodobnost objektů patřících do různých kategorií na druhé straně. Shluková analýza je založena na využití měr nepodobnosti, zde je využita euklidovská vzdálenost mezi dvěma vektory Y a Z (Hendl, 2015):

$$x_{YZ} = \sqrt{\sum_{i=1}^k (y_i - z_i)^2}$$

Shluky se v jednotlivých krocích považují za nové objekty a podrobují se shlukování podle stejných principů jako původní objekty. Hlavním podkladem pro shlukovací procesy je matice vzdáleností, jednotlivých párů objektů. Pro tento výpočet je využita Wardova metoda, jež využívá vnitroskupinové vzdálenosti. Výsledek shlukové analýzy je pak možné zobrazit v dendrogramu (Hendl, 2015).

1.2.4 Binární logistická regrese

V případě analýzy vlivu zvolených proměnných na fakt, zda je osoba věřící, či ne je využita metoda binární logistické regrese. Předpokládejme, že v případě binární logistické regrese závislá proměnná Y nabývá hodnot 0 a 1. Necht' tedy $Y = 1$, jestliže u sledovaného případu nastal jev J a $Y = 0$, jestliže jev J nenastal. Zajímá nás, zda lze klasifikovat případy do dvou kategorií závislé proměnné na základě skupiny nezávislých proměnných. Ale místo toho, abychom se snažili predikovat libovolně zvolené hodnoty sloužící k označení dvou kategorií binární proměnné, v našem případě 0 a 1, zaměříme se na problém predikce pravděpodobnosti, že případ patří do jedné kategorie závislé proměnné (Řeháková, 2000). Známe-li totiž $P(Y = 1)$, známe i $P(Y = 0)$, protože:

$$P(Y = 0) = 1 - P(Y = 1).$$

Mohli bychom zkusit modelovat pravděpodobnost, že $Y = 1$ jako:

$$P(Y = 1) = \alpha + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_K X_K,$$

ale při řešení této regresní rovnice bychom narazili na numerické problémy, protože pravděpodobnost jevu je číslo, které leží mezi nulou a jedničkou, a rovnice predikované hodnoty by tuto podmínku nemusely splňovat. Prvním krokem k odstranění tohoto nedostatku je záměna pravděpodobnosti jevu za šanci jevu. Šance, že nastal jev J , tj. šance, že $Y = 1$, je definovaná jako podíl pravděpodobnosti, že $Y = 1$ a pravděpodobnosti, že $Y \neq 1$, tedy:

$$\text{šance}(Y = 1) = P(Y = 1) / [1 - P(Y = 1)],$$

šance nemá žádnou pevnou maximální hodnotu, ale její minimální hodnota je nula. Pro logistickou regresi bylo navrženo mnoho analogů ke koeficientu determinace R^2 , který se používá v lineární regresi a jehož stonásobek má interpretovatelnost jako procento variability v závislé proměnné vysvětlené nezávislými proměnnými. Ve výstupech z programu SPSS se můžeme setkat s R^2 Coxove a Snella a s R^2 Nagelkerka. Určitý nedostatek prvního z koeficientů je v tom, že nemůže dosáhnout maximální hodnoty 1. Proto Nagelkerke navrhl modifikaci, která tento nedostatek odstraňuje. Interpretace těchto dvou koeficientů je analogická interpretaci koeficientu determinace v lineární regresi (Řeháková, 2000).

Hodnota regresního koeficientu β_k , respektive šance(β_k) sama o sobě nestačí k vyslovení závěru, že nezávislá proměnná X_k je významná pro predikci či vysvětlení závislé proměnné. K tomu je třeba testovat nulovou hypotézu, že $\beta_k = 0$. Test je založen na Waldově statistice, která má rozdělení χ^2 . Je-li dosažená hladina významnosti menší než například 0,05, zamítáme nulovou hypotézu, že $\beta_k = 0$, v opačném případě nemůžeme tuto hypotézu zamítnout (Řeháková, 2000).

V dalších jednotlivých částech práce věnujících se danému tématu jsou popsány výsledky výpočtů pomocí výše popsaných metod s podrobnostmi v tabulkách a podrobnější informace o jejich využití.

Kapitola 2

Současná pozice náboženské víry v České republice

2.1 Propojení současnosti s minulým vývojem

Rok 1989 přinesl mnoho společenských, ekonomických a politických změn, mezi nimiž bylo i nové vymezování vztahu obyvatel České republiky k náboženskému vyznání a hledání nového místa náboženství v české společnosti. Situace po pádu komunistického režimu byla spojena se zlepšením pozice náboženství v české společnosti. Náboženství se znovu stalo součástí veřejného života a byla velká očekávání týkající se jeho nového místa v české společnosti. První část očekávání se týkala tradičních církví, které však kvůli vnitřním problémům situace nevyužily, a v následujících letech se náboženské otázky týkaly hlavně restituce majetku. Druhá část nebyla spojena s institucionalizovanou církví, lidé nehledali konkrétně vymezené náboženství, ale spíše se nechali ovlivňovat jednotlivými aspekty různých náboženských směrů. Nicméně obě části nebyly příliš naplněny a došlo k návratu sekularizačních trendů z předchozí doby, největší vliv měly protikatolické postoje české společnosti, sekularizační tendence moderní společnosti a ateistická propaganda komunistického režimu v minulosti (Lužný, Navrátilová, 2001).

Odklon od náboženství je možné vysvětlit výše zmíněnými vlivy, ale pokles podílu osob hlásících se k náboženskému vyznání také je z velké části daný tím, že část starších lidí, kteří se v minulosti ve velké míře hlásili k náboženskému vyznání, zemřela. Mezi mladšími ročníky se již tolik příslušníků církví nevyskytuje, nicméně vývoj podílu osob vyznávajících náboženství v době komunistického režimu po roce 1950 nebyl ve sčítání zjišťován. Údaje je možné zjistit pomocí generačního srovnání, které naznačuje, že podíl osob vyznávajících náboženství začal klesat u generací narozených v letech 1942–1951, tedy u osob, které vyrůstaly a dospívaly v 50. letech 20. století. V dalších generacích narozených v druhé polovině 50. let a dospívajících v 60. letech došlo rovněž k poklesu podílu věřících, pak už se podíl věřících příliš neměnil a pohyboval se kolem jedné třetiny (Hamplová, 2001).

V roce 1946 provedl Československý ústav pro výzkum veřejného mínění výzkum náboženského citění obyvatelstva Čech a Moravy, zúčastnilo se ho 1 000 osob. V Boha podle výsledků výzkumu věřilo 64 % obyvatel, jeho existenci připouštělo 16 % obyvatel, nevěřilo v něj 12 % obyvatel a nepřemýšlelo o něm 8 % obyvatel. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že čím starší obyvatelé, tím více věří v Boha, také ženy věří v Boha častěji než muži a Moravané

více věří v Boha než obyvatelé Čech (Československý ústav pro výzkum veřejného mínění, 1946).

Až do roku 1952 byla výuka náboženství součástí školní výchovy (ale bylo možné požádat o osvobození), nicméně komunistický režim po nástupu k moci toto rychle změnil a došlo k rychlému poklesu podílu dětí, které náboženskou výuku navštěvovaly. Od poloviny 50. let do konce 70. let došlo k poklesu podílu dětí, které oficiálně chodily na náboženství z přibližně 40 % na 5 %. Bylo to ale dané i tím, že náboženství se smělo vyučovat pouze na školách, protože církevní půda byla hůře kontrolovatelná. Část náboženské výuky se přesunula do soukromí, ale nejednalo se o masovou záležitost, církev tedy postupně ztrácela vliv a přestávala být samozřejmou součástí života (Hamplová, 2001).

V roce 1963 proběhl výzkum religiozity realizovaný ČSAV Praha a jeho výsledkem bylo, že na území Severomoravského kraje je 30 % věřících, 30 % ateistů a 40 % nábožensky nevyhraněných lidí. Dále bylo zjištěno, že ze skupiny věřících 29 % nejedná vždy v souladu s učením církve, 48 % jedná vždy podle učení církve a pro 23 % bylo náboženství pouze základní světonázorová orientace. Rovněž proběhl výzkum dětí a mládeže (jednalo se o žáky základních škol, středních škol a učilišť), který měl 6 tisíc respondentů a proběhl v Jihomoravském kraji v roce 1970. Z celkového počtu bylo 13 % věřících, 24 % nevyhraněných a 63 % nevěřících (Prudký, 2004).

Další údaje o náboženské situaci na našem území je možné vyvozovat z podílů neobsazených farností. V roce 1969 byl podíl neobsazených far v pražské arcidiecézi 51 %, v roce 1980 to bylo 55 % a v roce 1992 téměř 65 %. A tato situace je ještě příznivá, například v litoměřické arcidiecézi bylo v roce 1969 neobsazených již 66 % far. Jisté je, že v období od 50. let 20. století docházelo k intenzivnímu protináboženskému působení. Stárli kněží a rostl počet neobsazených farností, a tedy nebylo možné vykonávat službu, ale také byly systematicky snižovány možnosti pro studium v kněžských seminářích a na teologických fakultách. Rovněž byly zrušeny řády a řádoví kněží a sestry byli internováni, takže nebyla možnost přijímání noviců a novickek, dále nebyly obsazovány biskupské stolce a další. Na těchto příkladech je patrná systematická snaha stranických orgánů o likvidaci církve (Prudký, 2004).

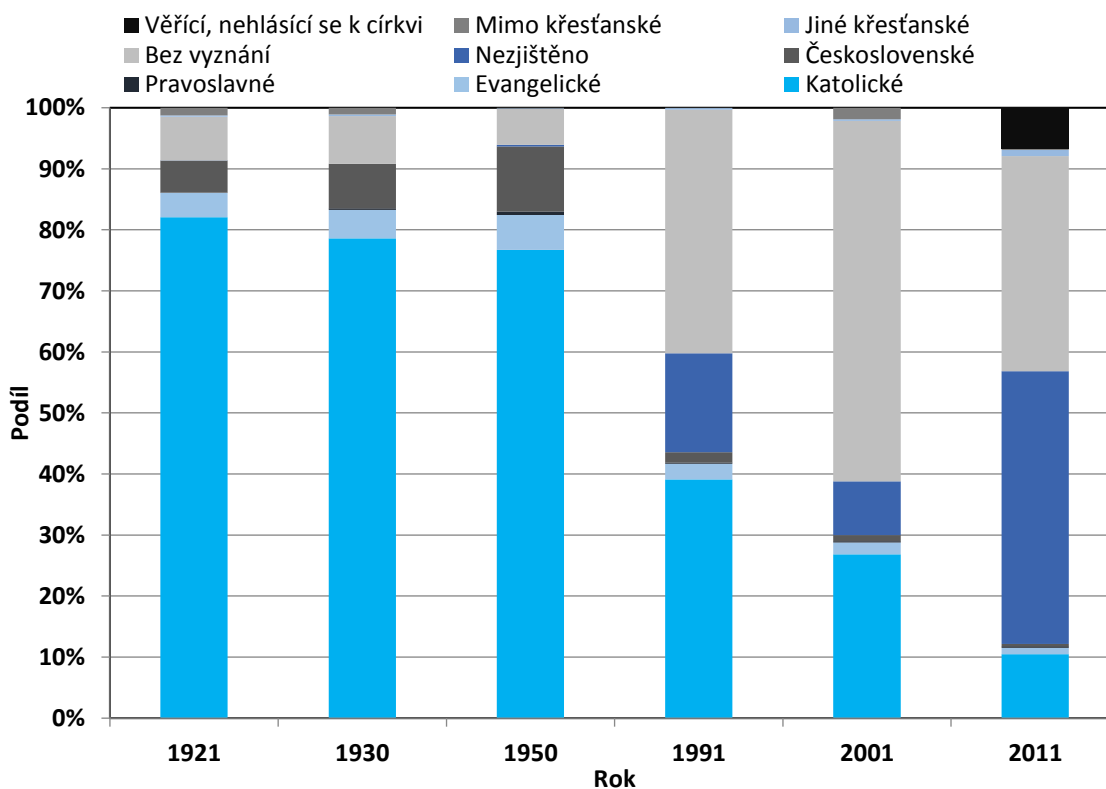
Pronásledování církví za doby komunistického režimu bylo také jedním z témat výzkumu *Aufbruch* v roce 1997, více popsán v kapitole 3. Proběhl v deseti zemích východní a střední Evropy a podle jeho výsledků jsou dvě pětiny osob přesvědčeny, že neexistovalo žádné pronásledování církve, ani znevýhodňování věřících. Nebo alespoň o tom nevěděli. Oproti tomu více než 5 % dotázaných si vzpomíná, že byli sami pronásledováni kvůli své víře. Dále více než jedna desetina respondentů uvedla, že ne oni sami, ale jejich známí či příbuzní utrpěli kvůli svému vyznání újmu. Stejně množství respondentů mluví všeobecně o tom, že věřící byli značně znevýhodněni. Nicméně jsou patrné velké rozdíly mezi jednotlivými státy a náboženskými skupinami, na území našeho státu uvedlo 28 % obyvatel římskokatolického vyznání, že buď oni, nebo jejich známí byli kvůli své víře pronásledováni. V případě obyvatel bez vyznání tuto skutečnost uvedlo 8 % dotázaných (Tomka, Zulehner, 1999).

2.2 Zjišťování údajů o náboženském vyznání ve sčítání lidu

Údaje o náboženském vyznání obyvatel byly zjišťovány ve sčítáních lidu od roku 1880 (tedy 1921, 1930, 1950, 1991, 2001 a 2011). Po roce 1950 bylo zjišťování náboženského vyznání úředně zakázáno, a to usnesením Vlády Republiky Československé z 27. července 1957 o zrušení evidence náboženského vyznání. V něm bylo uloženo všem předsedům ústředních úřadů: „zajistit, aby od občanů v žádném případě nebylo vyžadováno činit vůči státním úřadům nebo podnikům sdělení o jejich náboženském vyznání /stavu bez vyznání/, aby občané nevyplňovali rubriku o náboženském vyznání v úředních dokladech, formulářích a dotaznících a aby v nových formulářích nebyla rubrika uváděna“ (ČSÚ, 2013b, str. 28). Výše uvedené bylo zrušeno usnesením vlády ČSFR z 19. září 1990 č. 649. Před sčítáním v roce 1991 také byla zjišťována formální příslušnost k církvi a od té doby spíše vlastní deklarace, od roku 2011 bylo možné se rovněž označit jako věřící, nehlásící se k církvi ani k náboženské společnosti (ČSÚ, 2013b). Jak ale zmiňuje Kučera (1994), mezi lety 1950 a 1991 došlo nejen ke změně definice zjišťování tohoto údaje, ale také ke 40leté změně v životech lidí, v roce 1991 žilo pouze 43 % z osob, které se zúčastnily sčítání 1950 (Kučera, 1994).

V průběhu zjišťování náboženského vyznání ve sčítání lidu došlo k obrovskému poklesu věřících obyvatel. Jak můžeme vidět na obrázku 1, mezi sčítáními lidu 1921 a 1950 nejsou ještě patrné velké rozdíly, pouze mírný pokles kategorie katolické církve. Oproti tomu došlo po roce 1991 došlo k prvnímu poklesu věřících obyvatel směrem k nevěřícím (což bylo viditelnější v roce 2001) a poté již spíše obyvatelé na tuto otázku neodpověděli. V roce 2011 se také nemalé procento obyvatel označilo jako věřící, nehlásící se k církvi (ČSÚ, 2013a).

Obrázek 1: Celkové obyvatelstvo podle náboženské víry v letech sčítání 1921–2011



Zdroj: ČSÚ, 2013a

Podrobnější informace o zjišťování náboženského vyznání obyvatel České republiky lze nalézt v bakalářské práci autorky (Růžičková, 2014).

2.3 Vymezení náboženské situace v současnosti

V současné době je vymezení členství ke konkrétní náboženské skupině v České republice poměrně složité. Některé církve (zvláště tradiční) považují za člena toho, kdo podstoupil určitou formu rituálu (v naší zemi zejména křtu). Tedy u těchto církví by se údaj o počtu členů měl odvozovat z matriky nebo jiných oficiálních dokumentů, ale v našem státě se může jednat o dost sporné údaje. Další církve považují za své členy osoby, které se pravidelně účastní náboženského života, křest může být zde vrcholnou formou integrace. Takováto situace je u některých protestantských církví a také u nových náboženských hnutí. U jiných církví je možné stát se členem při sepsání a podepsání prohlášení, že se člověk členem stává (v České republice je to například hnutí Bahá'í). V průběhu 90. let došlo k proměně postojů české společnosti k deklaraci vlastního vyznání. Významný faktor bylo distancování se od náboženských institucí a také to, že pro hodně Čechů má náboženské vyznání neinstitutonální povahu. Charakter a intenzitu náboženského vyznání ovlivňují i další vlivy, jako věk a pohlaví (Václavík, 2010).

Tabulka 1: Typologie základních duchovních orientací v České republice

	Křesťanství	Okultismus	Fatalismus	Víra v člověka
Víra v posmrtný život	X			
Víra v nebe	X			
Víra v peklo	X			
Víra v náboženské zázraky	X			
Postoj k Bibli	X			
Existuje Bůh, který osobně pečuje o každou lidskou bytost	X			
Lidé mohou dělat jen málo pro to, aby změnili běh svého života			X	
Pro mne má život smysl jen proto, že existuje Bůh	X			
Podle mého názoru nemá život žádný smysl			X	
Život má smysl jedině tehdy, pokud mu člověk nějaký smysl dá				X
Svůj osud si určujeme sami				X
Víra v amulety		X		
Víra ve schopnosti věštců		X		
Víra v horoskopy		X		
Víra v Boha jako osobu	X			
Člověk dnes musí žít jen pro přítomnost			X	

Zdroj: Hamplová, 2000

Náboženské představy Čechů analyzovala Hamplová (2000) na šetření ISSP 1998. Na základě faktorové analýzy dat vytvořila typologii čtyř základních duchovních orientací v České republice:

křesťanství, okultismu, fatalismu a víry v člověka (viz tabulka 1). Za náboženské považuje ale jen první dva. Dále sumarizace kladných odpovědí na otázky, které charakterizovaly křesťanskou organizaci, ukázaly, že ke křesťanství se hlásí pouze 11 % respondentů a částečně se s ním ztotožňuje dalších 17 %. Za příznivce okultismu by bylo možné podle této analýzy považovat téměř 10 % dotázaných, ale existenci okultních jevů (věštění, platnost horoskopů, funkčnost amuletů) připouští 43 % dotázaných. Oba tyto proudy se ale dost prolínaly, takže čistě za příznivce okultismu lze považovat jen pětinu příznivců okultismu a za čistě křesťany jen třetinu křesťanů. Dalšími překvapivými závěry je, že pouze 27 % těch, co se označilo za katolíky, věřilo v existenci osobního Boha a čtvrtina katolíků nevěří křesťanské věrouce (Hamplová, 2000).

Pozice římskokatolické církve se v České republice v posledním století výrazně změnila. Její postavení bylo problematické již minimálně od poloviny 19. století, kdy moderní česká společnost, která formovala svoji identitu, začala římskokatolickou církev vnímat jako nesamozřejmou část a jako cizorodý prvek. Komunistický režim také její pozici významným způsobem poškodil. V 90. letech se římskokatolická církev snažila reprodukovat vzorce chování a nároky z dob, kdy působila v demokratických podmínkách, tedy z konce 30. let a v omezené míře ze začátku druhé poloviny 40. let. I v této době již byla v částečné izolaci a v kritickém dialogu se společností, ale disponovala mnohem větší skupinou věřících a širšími okruhy lidí, kteří byli ochotni její zájmy respektovat. V 90. letech již římskokatolická církev ztratila podstatnou část morálního kapitálu, který jako významná opoziční síla měla v době pádu komunistického režimu. Dostala se tak do napětí mezi požadavky vyplývající z církevní mentality a reálnými podmínkami jejího působení v české společnosti, takže ani zvolené strategie pro prosazování jejích zájmů ve veřejném a politickém prostoru nebyly účinné. Nyní je tedy vyloučena většinou českou společností jako instituce hájící specifické a minoritní zájmy a stala se jednou ze zájmových skupin (Fiala, 2007).

2.4 Nová náboženská hnutí

Po roce 1989 došlo v České republice k velkému rozmachu nových náboženských hnutí. Jako nové náboženské hnutí může být označeno takové hnutí, jehož vznik je motivován novou náboženskou ideou. Novost ideje je relativní, je nutné jí rozumět ve vztahu ke společnosti, do které přichází. Na nějakém místě tedy stejná idea může být nová a způsobit vznik nového náboženského hnutí a jinde nemusí. Na území našeho státu působí desítky nových náboženských hnutí, ty výrazně zvyšují pestrost české náboženské scény, ale počet jejich stoupců je většinou velmi malý. Nejvíce nových náboženských hnutí je možné nalézt v rámci křesťanství, hinduismu a buddhismu, podstatně méně je židovských a islámských hnutí, vzácná jsou i hnutí s kořeny v sikhismu a náboženství Číny (Vojtíšek, 2007).

O osobnostech vůdčích představitelů náboženských hnutí rozvíjejí sdělovací prostředky řadu teorií. Často jsou popisováni jako šikovní manipulátoři, schopní přitahovat a přesvědčovat, nebo také jako psychicky nemocní lidé. Ale ve skutečnosti se budoucímu vůdci „jenom“ podařilo formulovat svou ideu natolik inspirujícím způsobem, že přesvědčila minimálně jednoho člověka o své mimořádné kvalitě a o mimořádných schopnostech vůdce. A pak záleželo na mnoha okolnostech (a také náhodě), jestli se tento vztah rozšířil i mezi další stoupence (Vojtíšek, 2007).

Některá nová náboženská hnutí začala ilegálně působit na našem území již před rokem 1989, například hnutí Hare Krišna. Nejspíše první významnější rozruch způsobila skupina Svědkové Jehovovi, která v roce 1991 žádala o status tzv. registrované církve, ten získala v roce 1993. Během procesu registrace poukazovalo prostřednictvím médií několik odpůrců skupiny na údajnou nebezpečnost Svědků Jehovových, zejména s příkazy, které mohou ohrozit život jejich členů (hlavně odmítání transfuze krve). Také bylo poukázáno na totalitární způsob vedení náboženské skupiny. Ale i přes negativní ohlasy se této skupině dařilo během 90. let výrazně expandovat a zaznamenala růst téměř na dvojnásobek od počátku desetiletí (Václavík, 2010). Vyloučení z tohoto hnutí je na rozdíl od jiných poměrně snadné. Obvykle to může být za malicherný projev pochybností vůči vedení. Je velmi rychlé a provázané absolutní komunikační blokadou vyloučeného. Bývalí příslušníci této náboženské skupiny tvrdí, že vyloučených osob je celosvětově více než těch, kdo v organizaci zůstali (Vojtíšek, 2007).

Velký mediální ohlas způsobila také kauza s náboženským hnutím imanuelitů, kolem Jana Dietricha Dvorského. Ten po přečtení knihy Abd-ru-shina Poselství Grálu dospěl k závěru, že on je ten, koho Bible nazývá Synem Člověka. Podle hnutí měla také nastat v roce 1993 zkáza Prahy a další katastrofy s koncem světa měly následovat. K ochraně před koncem světa mělo být vystavěno Boží město na severu Itálie, k tomu byly využity finanční prostředky od příznivců. Ale po krachu proroctví se začala skupina rozpadat a od roku 1995 nevykonávala jakékoli aktivity (Václavík, 2010).

Odlíšné vnímání postupů při získávání členů lze sledovat na příkladu dvou náboženských hnutí, která začala na našem území působit v rozmezí 10 let. Hnutí Hare Krišna mělo na začátku 90. let 20. století poměrně velký konflikt se společností, bylo mu vyčítáno agresivní získávání příznivců mezi mladými lidmi, ovládání jejich mysli pomocí mnohonásobného opakování manter a odlišný životní styl. Ale o 10 let později se na našem území rozvinulo hnutí Buddhismus Diamantové cesty. Jeho velké misijní akce také mohou být vnímány jako agresivní, opakování manter může být srovnatelné s Hnutím Hare Krišna. Přesto je tato buddhistická skupina vnímána poměrně pozitivně. Rozdíl může být dán všeobecnou úctou k dalajlamovi, hlavnímu představiteli buddhismu. Míra konfliktu tedy nezáleží jen na samotném hnutí, ale do značné míry na většinové společnosti, na jejích porozuměních a předsudcích (Vojtíšek, 2007).

Jako reakce na negativní projevy spojené s činností náboženských hnutí vznikají skupiny, které by se daly nazvat antikultovní hnutí. Jejich cílem je přesvědčovat veřejnost o nebezpečnosti nových náboženských hnutí, snaží se o jejich omezení až po zamezení působnosti. V České republice můžeme mezi antikultovní hnutí zařadit Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů. Upozorňuje na „brainwashing“, čímž označuje „vymytí mozku“ při vstupu do sekty. Vznikla v roce 1993, kdy se přeměnila z organizace Exodus-Ekumenická společnost pro studium sekt a nových náboženských hnutí (Lužný, 1997). Společnost má okolo 20 členů, ti pocházejí z akademického prostředí a informace o nových náboženských hnutích potřebují ke své profesi. Od svého vzniku Společnost pořádala semináře a konference nejdříve pro své členy, ale brzy i pro veřejnost (Vojtíšek, 2006). Oproti tomu existuje Sdružení za náboženskou svobodu, které nová náboženská hnutí obhajuje. To zase poukazuje na manipulaci s veřejným míněním proti novým náboženským hnutím a na nebezpečí jejich kriminalizace (Lužný, 1997).

2.5 Legislativa týkající se náboženského vyznání v České republice

Zákony týkající se náboženského vyznání se po roce 1989 opíraly zejména o Listinu základních práv a svobod (konkrétně články 15 a 16) a několik dílčích norem, upravujících fungování církví a jejich vztahy se státem. Šlo především o zákon č. 300/2001 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností a pak o zákon České národní rady č. 161/1992 Sb. o registraci církví a náboženských společností (Václavík, 2010).

Náboženské otázky spadají do kompetence odboru církví Ministerstva kultury. Všechny náboženské skupiny, jež jsou oficiálně zaregistrovány, mají nárok na daňové úlevy a státní podporu, ačkoli některé z nich státní finanční podporu ze zásady a jako výraz své nezávislosti na státu odmítají (Ministerstvo kultury, 2007). V České republice působí v současné době 38 státem registrovaných náboženských skupin, jejich výčet je možné vidět v tabulkách 2 a 3. V první z nich můžeme vidět církve a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 308/1991 Sb. Některé z nich byly registrovány nově (celkem 4 podaly žádost o registraci po roce 1989), jiné na základě recepce z dřívější doby. Pro registraci musely církve splňovat několik podmínek. Musely deklarovat, že jejich nauka a praxe nebude ohrožovat veřejnou bezpečnost, zdraví, mravnost a práva a svobody druhých, ale také musely dosáhnout minimálně 10 tisíc členů. Nicméně byla možná výjimka, pokud měla církev členství ve Světové radě církví, v tom případě stačilo prokázat minimálně 500 členů starších 18 let s trvalým pobytem na území České republiky. O problematice prvních zákonů po listopadu 1989 vypovídá případ registrace Společenství ducha svatého pro sjednocení světového křesťanství (jedná se o Církev sjednocení-moonisty). Tato společnost požádala o registraci v roce 1997, podpisové archy osob hlásící se k ní obsahovaly 10 856 podpisů, nicméně odbor Ministerstva kultury, mající tuto problematiku na starosti, neuznal 1 062 podpisů z formálních důvodů a návrh tedy nemohl být přijat. Právní zástupce Společenství ducha svatého se odvolal a Ministerstvo kultury začalo prověřovat platnost jednotlivých podpisů. Oslovilo 2 350 lidí z předloženého seznamu a požádalo je, aby potvrdili, nebo vyvrátili to, že byli při podepisování informováni o potřebných náležitostech. Jen 78 se vyjádřilo, že nebyli plně informováni (třeba že na podpisovém archu chyběl povinný text) a 16 uvedlo, že získání podpisu považují za nezákonné. Společenství ducha svatého poté dodalo další podpisy, ale po vyškrtnutí podezřelých podpisů bylo uznáno jako platných 9 963 podpisů. Výsledkem bylo tedy odmítnutí registrace. Kromě nedostatečného počtu členů si registrující orgán nebyl jistý, zda tato společnost nebude vykonávat činnost v rozporu se zákonem (Václavík, 2010).

V tabulce 2 je dále možné vidět počet obyvatel, kteří se označili jako členové daných církví ve sčítání lidu 2011. Zde si můžeme povšimnout velké početní převahy římskokatolické církve.

Tabulka 2: Církev a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 308/1991 Sb.

Název církve	Rok registrace, recepce	Počet členů ve sčítání 2011	Zastoupení členů na počtu obyvatel ve sčítání 2011 (v %)
Apoštolská církev	1989	4 930	0,47
Bratrská jednota baptistů	1951	3 208	0,31
Církev adventistů sedmého dne	1951 (1952–56 odňato)	7 391	0,71
Církev bratrská	1951	10 865	1,04
Církev československá husitská	1920	39 229	3,76
Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů (Mormoni)	1. 3.1990	923	0,09
Církev řeckokatolická	recepce z Rakouska-Uherska (1950–68 odňato)	9 883	0,95
Církev římskokatolická	recepce z Rakouska-Uherska	1 082 463	103,72
Česko-bratrská církev evangelická	recepce z Rakouska-Uherska	51 858	4,97
Evangelická církev a. v. v ČR	recepce z Rakouska-Uherska	6 632	0,64
Evangelická církev metodistická	1951	1 949	0,19
Federace židovských obcí v ČR	recepce z Rakouska-Uherska	1 129	0,11
Jednota bratrská	recepce z Rakouska-Uherska	2 152	0,21
Křesťanské sbory	1956	3 450	0,33
Luterská evangelická církev a. v. v ČR	19. 1. 1995	2 589	0,25
Náboženská společnost českých unitářů	1930	155	0,01
Náboženská společnost Svědkové Jehovovi	1. 9. 1993	13 069	1,25
Novoapostolská církev	1956	96	0,01
Pravoslavná církev v českých zemích	recepce z Rakouska-Uherska	20 533	1,97
Slezská církev evangelická a. v.	recepce z Rakouska-Uherska	8 158	0,78
Starokatolická církev v ČR	recepce z Rakouska-Uherska	1 730	0,17

Zdroj: ČSÚ (2013a), Ministerstvo kultury 2015, vlastní výpočty

Pozn.: a. v.=augsburského vyznání

Nový zákon č. 3/2002 o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností vytvořil pro náboženské organizace dvouступňový systém registrace. K tomu, aby náboženská skupina obdržela registraci prvního (nižšího) stupně, musí mít nejméně 300 dospělých členů s trvalým pobytem na území státu a o registraci musí požádat tři fyzické osoby starší 18 let. Církev dále musí doložit základní charakteristiky náboženské skupiny, včetně jejího učení, zápis o jejím založení a základní dokument (ústavu, pravidla). Také musí prokázat, že její činnost neohrožuje svobodu, práva a rovnoprávnost občanů (Václavík, 2010). Registrace prvního stupně skýtá náboženské skupině omezené daňové úlevy a vyžaduje každoroční podávání zpráv. Poté, co církev obdrží registraci prvního stupně, je dále třeba absolvovat desetiletou čekací

lhůtu a teprve po jejím uplynutí může organizace zažádat o registraci druhého stupně. Pro ni je potřeba, aby členská základna náboženské skupiny představovala alespoň 0,1 % populace (tedy přibližně 10 tisíc lidí), což je třeba stvrdit příslušnými podpisy členů (Ministerstvo kultury, 2007). Je patrné, že mnoho menších a méně etablovaných náboženských organizací nedokázalo shromáždit podpisy potřebné pro registraci druhého stupně, která poskytuje organizaci nárok na státní finanční příspěvek od státu. Také pouze kněží organizací, které obdržely oficiální registraci druhého stupně, mohou provádět státem uznávané svatební obřady a působit jako kaplani v armádě a vězeňských zařízeních, i když vězňové jiných vyznání mohou přijímat návštěvy duchovních svých církví či náboženských skupin. Rovněž náboženské skupiny zaregistrované před rokem 1991, například malé společenství židovské obce věřících, nemusejí zmíněné podmínky registrace splňovat (Ministerstvo kultury, 2007).

Tabulka 3: Církev a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.

Název církve	Datum registrace	Počet členů ve sčítání 2011	Zastoupení členů na počtu obyvatel ve sčítání 2011 (v ‰)
Církev Křesťanská společenství	20. 6. 2002	9 377	0,90
Obec křesťanů v České republice	4. 9. 2002	883	0,08
Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny	21. 11. 2002	673	0,06
Česká hinduistická náboženská společnost	25. 11. 2002	427	0,04
Ústředí muslimských obcí	17. 9. 2004	1 437	0,14
Ruská pravoslavná církev podvorje patriarchy moskevského	26. 5. 2007	5 817	0,56
Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü	8. 6. 2007	3 484	0,33
Višva Nirmala Dharma	14. 7. 2007	1 098	0,11
Církev živého Boha	15. 12. 2007	371	0,04
Církev Nová naděje	3. 9. 2009	-	
Církev Slovo života	6. 8. 2010	-	
Církev víry	22. 5. 2012	po sčítání 2011	
Církev Svatého Řehoře Osvětele	27. 3. 2013	po sčítání 2011	
Armáda spásy	25. 9. 2013	po sčítání 2011	
Církev Nový Život	25. 10. 2013	po sčítání 2011	
Církev Oáza	11. 10. 2014	po sčítání 2011	
Společenství Josefa Zzulky	19. 12. 2014	po sčítání 2011	

Zdroj: ČSÚ (2013a), Ministerstvo kultury 2015, vlastní výpočty

Pozn.: Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny=Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny a Hnutí Hare Krišna, Ruská pravoslavná církev podvorje patriarchy moskevského=Ruská pravoslavná církev podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice

Náboženské skupiny, které nejsou registrované, nemohou legálně vlastnit společný majetek, nicméně často zakládají občanská zájmová sdružení, jejichž prostřednictvím společný majetek spravují, dokud nejsou s to splnit podmínky pro registraci. Stát tomuto dočasnému řešení nebrání ani do něj nezasahuje. Také platí, že příslušníci nezaregistrovaných náboženských skupin se

mohou svobodně shromažďovat a vyznávat svou víru způsobem, který si sami zvolí (Ministerstvo kultury, 2007).

Na základě zákona č. 3/2002 bylo zaregistrováno do března 2015 celkem 17 církví a náboženských společností. Jejich výčet společně s počty obyvatel, kteří se označili za jejich členy ve sčítání 2011, můžeme vidět v tabulce 3. Zde nalezneme 4 církve registrované v roce 2002, následuje jedna v roce 2004 a poté 4 v roce 2007 a pak další v následujících letech. U některých církví není uveden údaj o počtu členů, protože byly registrovány až po sčítání lidu v roce 2011, poslední registrované je Společenství Josefa Zzulky, které bylo registrované 19. 12. 2014. V roce 2004 bylo oficiálně zaregistrováno Ústředí muslimských obcí a získalo registraci prvního stupně. Jednalo se o první registraci muslimské organizace v našem státě (Ministerstvo kultury, 2015).

V roce 2004 zamítl Ústavní soud odvolání, které podali hlavní představitelé Církve sjednocení proti zamítavému rozhodnutí o registraci, jež bylo vydané v roce 1999. Také koncem roku 2006 vzala zpět svou žádost o registraci Arménská apoštolská církev. V roce 2007 dostaly od státu registrované náboženské organizace 1,1 miliardy korun. Tyto prostředky se dělily poměrným dílem mezi registrová náboženská společenství, která se rozhodla státní podporu přijmout, a to podle počtu duchovních v každém z nich. Podporu odmítali například Mormoni, Svědkové Jehovovi, Novoapoštolská církev, Křesťanské sbory, Církev Křesťanská společenství. Z výše uvedené částky se asi 818 miliónů korun vynakládalo na platy duchovních, zbytek se použil na církevní administrativu a na údržbu majetku církví (Ministerstvo kultury, 2007). Od roku 2013 vstoupil v platnost zákon č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, ten ukončil do té doby platný model financování církví. Od roku 2013 je těm církvím a náboženským společnostem, které uzavřely se státem smlouvu o vypořádání, dle § 15 zákona č. 428/2012 Sb. vyplácena finanční náhrada a po dobu 17 let od nabytí účinnosti zákona (tzv. přechodné období) mají dotčené církve a náboženské společnosti nárok na příspěvek na podporu činnosti, dle § 17 zákona č. 428/2012 Sb. (Ministerstvo kultury, 2016). V prvních třech letech přechodného období je příspěvek vyplácen v plné výši, od čtvrtého roku se jeho výše každoročně snižuje o 5 % výchozí částky (Ministerstvo kultury, 2017).

Dále mají některé církve zájem o prosazení výuky náboženství na školách, ale z 26 registrovaných jich od Ministerstva kultury povolení vyučovat náboženství na státních školách získalo jen 10 (podle zákona z roku 2002 o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností). Výuka náboženství na státních školách je nepovinná, ale ředitelé škol jsou povinni výuku náboženství zavést jako volitelný předmět, pokud nejméně 7 studentů téhož vyznání v jedné třídě o tuto výuku požádá (Ministerstvo kultury, 2007).

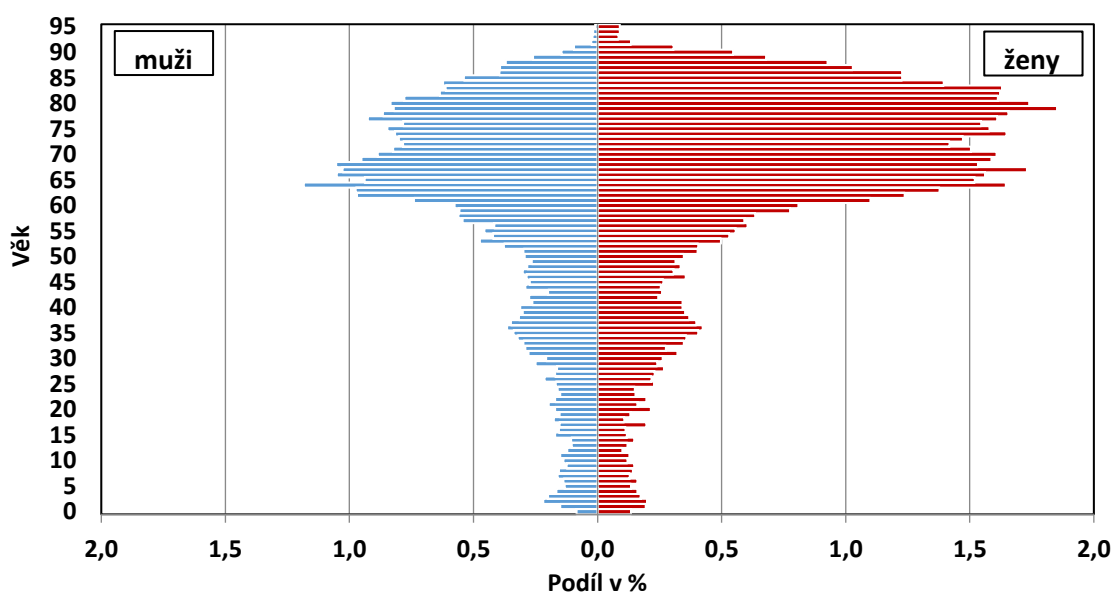
2.6 Věkové složení příslušníků církví podle sčítání lidu 2011

V této části práce bude poukázáno na to, jak se velice liší věková struktura příslušníků jednotlivých církví v České republice. Údaje jsou čerpány ze sčítání lidu 2011, tedy jedná se o věkovou strukturu obyvatel, kteří sami uvedli, že jsou příslušníky církví, případně bez vyznání, využity jsou individuální údaje. Ve skutečnosti se tedy věkové složení příslušníků církví (případně osob bez vyznání) může lišit, jelikož v kategorii neuvedeno mohou být i příslušníci

církví, kteří nechtěli odpovídat a případně se mohli také označit jako věřící, nehlásící se k církvi. Níže jsou pak detailněji rozebrány věkové intervaly 0–14 a 15–19, jelikož u těchto skupin není jisté, v jaké míře vyplňovali údaje přímo respondenti a v jaké jejich rodiče či jiné osoby.

V grafu je zobrazeno věkové složení příslušníků církví podle individuálních údajů ze sčítání lidu 2011 jako podíly osob v daném věku v náboženské skupině k celkovému počtu osob v dané náboženské společnosti. Výsledkem byly výrazné dvě skupiny církví. Do první skupiny by se daly zařadit křesťanské církve, které na území našeho státu působí již delší dobu, ty mají starší věkovou strukturu. Nejvýraznějším příkladem je Československá církev husitská (viz obrázek 2). Zde je velmi patrné vyšší zastoupení žen, zejména nejstarších věkových skupin, to je ale vyšší i v celkové populaci.

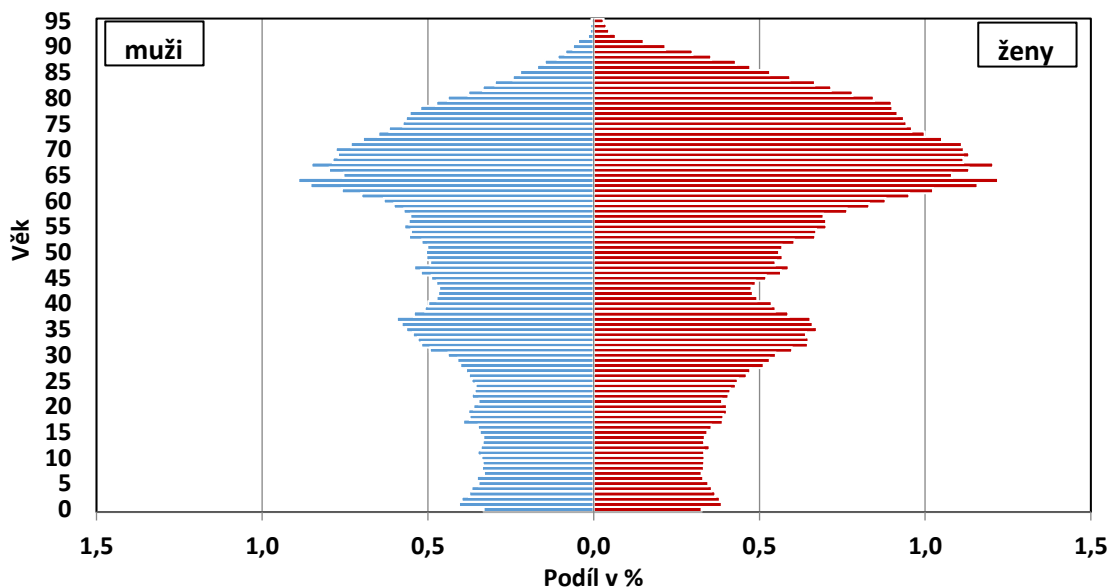
Obrázek 2: Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Československá církev husitská, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Podobně vysoké zastoupení žen a starších osob, i když ne v takovém extrému, vykazuje Římskokatolická církev (viz obrázek 3), ta má také výrazně nejvyšší počet členů, proto je rovněž uvedena. Věková struktura osob je ale stabilnější, i když přetrvává vyšší zastoupení starších osob.

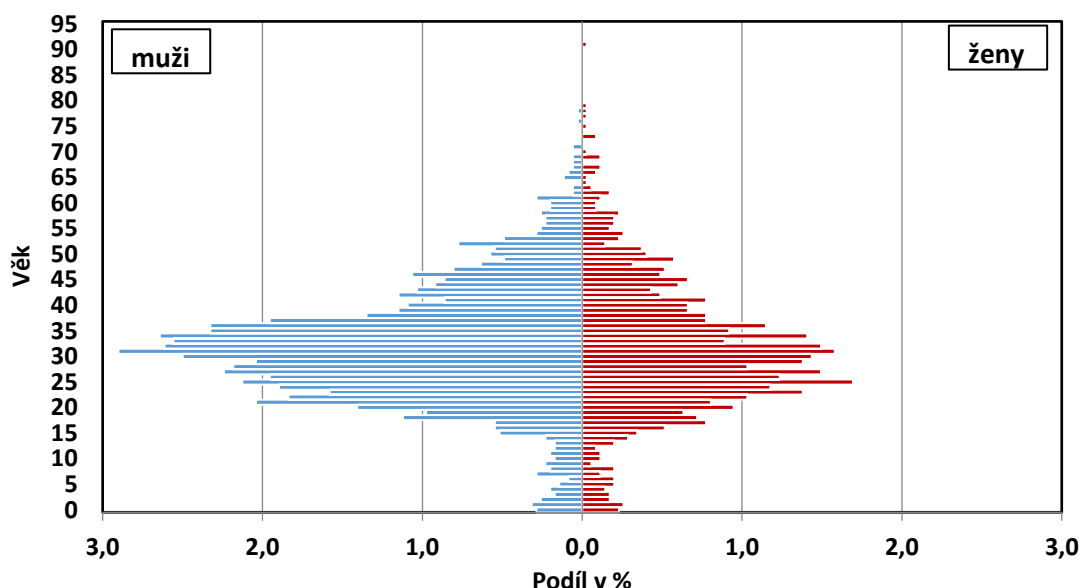
Obrázek 3: Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Římskokatolická církev, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Oproti tomu mladou věkovou strukturu mají církve a náboženská hnutí vycházející z myšlenek islámu a buddhismu, nejvíce patrné je to u představitelů hnutí Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü (viz obrázek 4), zde je také výjimečný obrovský podíl obyvatel ve věku 20–40 let. Zajímavé je, že u této náboženské skupiny je vyšší zastoupení mužů než žen, většinou tomu bývá naopak.

Obrázek 4: Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Buddhismus diamantové cesty linie Karma Kagjü, ČR, 2011

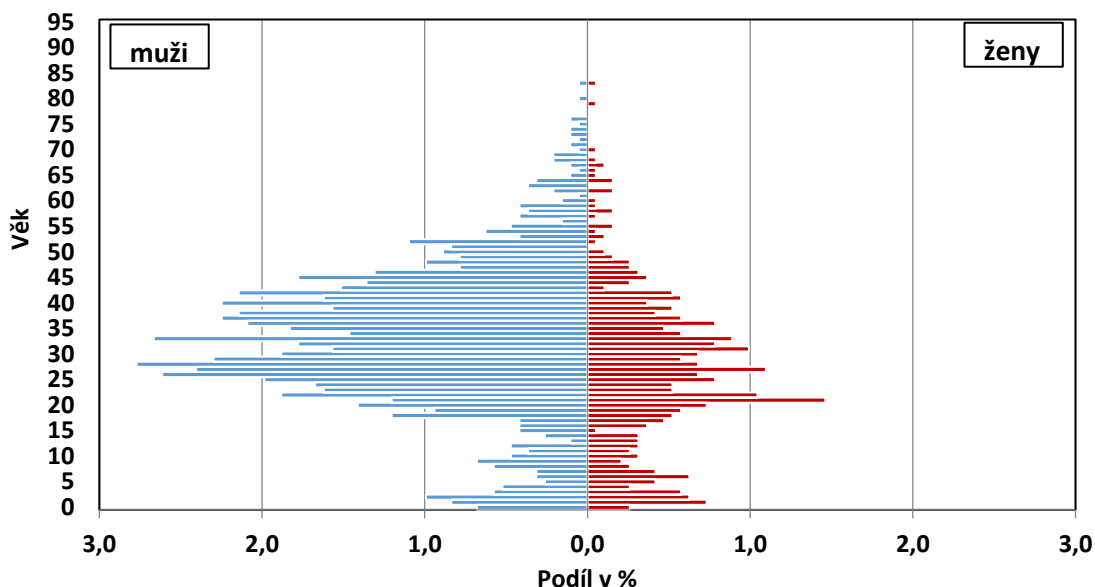


Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Podobně je na tom, co se týče věkové a pohlavní struktury skupina obyvatel, kteří uvedli jako své náboženské vyznání islám (viz obrázek 5). Zde je vysoké zastoupení převážně mezi muži ve věku 20 až 50 let, ale je zde i vyšší zastoupení dětské složky. To může být dané tím, že toto

vyznání uvádějí častěji celé rodiny než v předchozím případě, kdy se jedná spíše o jednotlivce v rodině. Zajímavé je také vyšší zastoupení žen ve věku okolo 20 let.

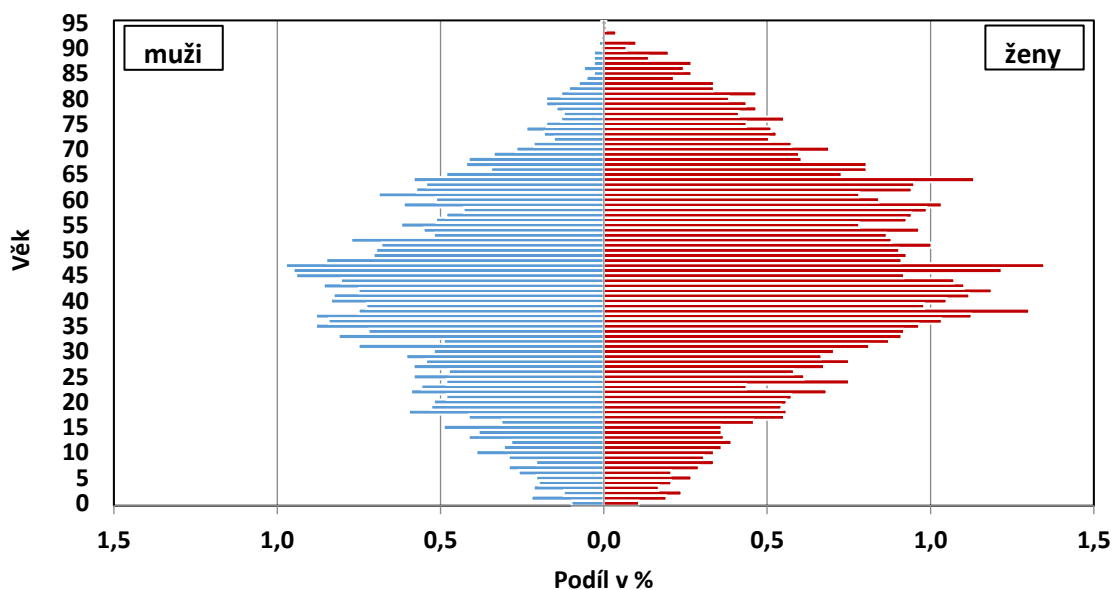
Obrázek 5: Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání islám, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Dále je zobrazena věková struktura Svědků Jehovových (viz obrázek 6), ta patří mezi pravidelnější struktury s vyšším zastoupením ve středním věku, což je dáno tím, že toto hnutí začalo na našem území výrazněji působit po roce 1989, kdy se jeho členy stávali nejčastěji obyvatelé ve věku 20–40 let, naopak zastoupení v nižším věku je poměrně nízké, i když ne nevýznamné. Zde se znovu ukazuje, že ženy jsou členkami náboženských skupin častěji

Obrázek 6: Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Svědkové Jehovovi, ČR, 2011

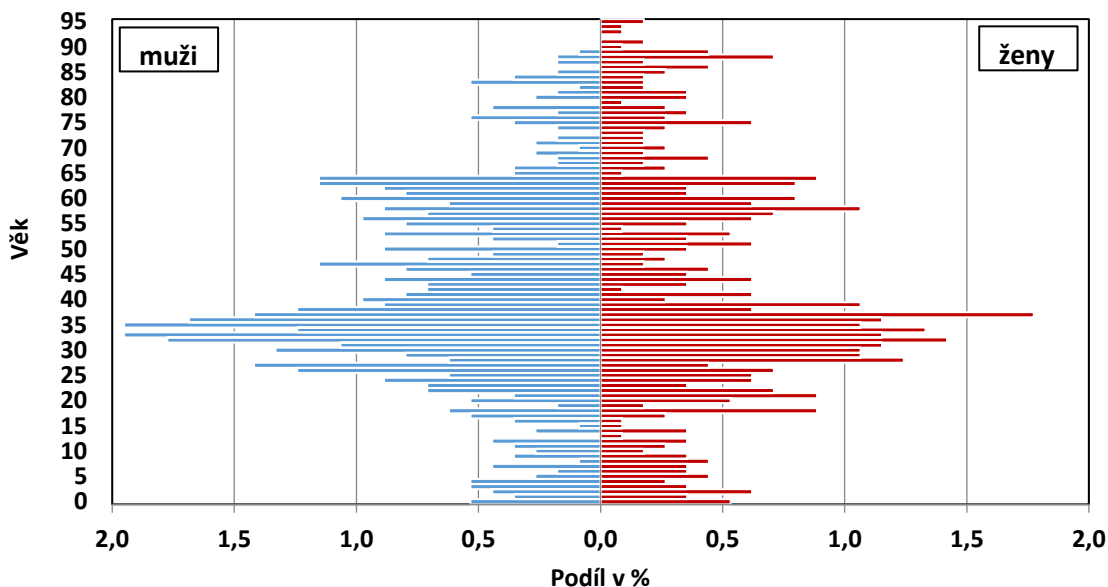


Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Rovněž je zajímavá věková struktura osob patřících pod Federaci židovských obcí v České republice (viz obrázek 7), na ní je patrný nízký podíl osob v důchodovém věku (oproti církvím,

keré na území našeho státu působí již delší dobu), což je způsobeno perzekucí Židů za druhé světové války. Je ale patrná vzrůstající obliba judaismu mezi mladými lidmi, maximální zastoupení věřících je ve věku 30–40 let, které je výrazné u obou pohlaví. Zde také nejsou patrné větší rozdíly v zastoupení mezi muži a ženami.

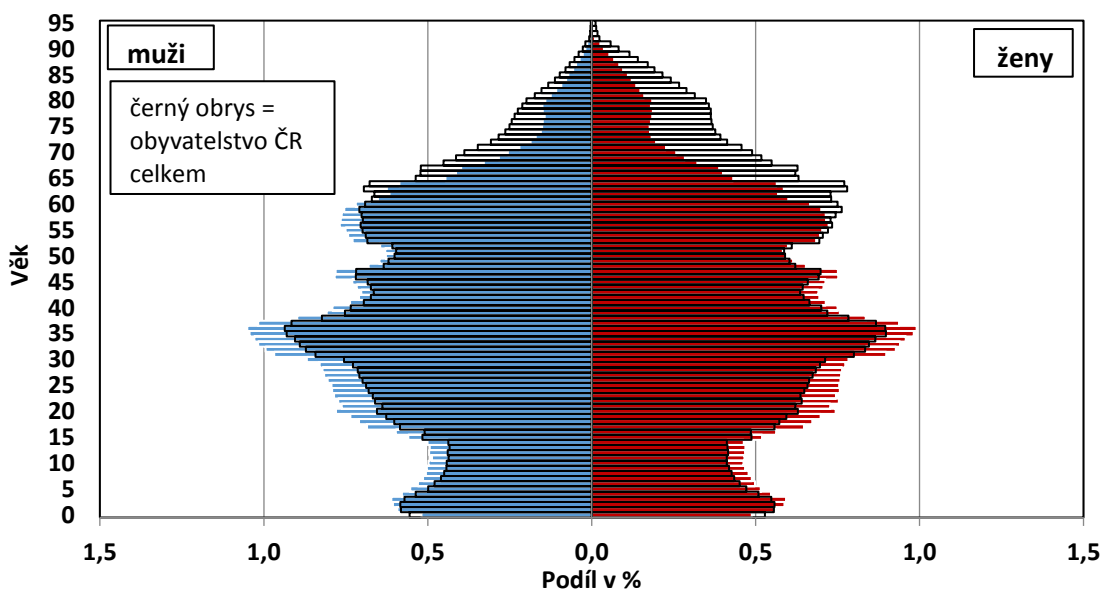
Obrázek 7: Věkové složení obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání Federace židovských obcí v ČR, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Další je věková struktura osob, které uvedly, že jsou bez náboženského vyznání (viz obrázek 8). Zde je velké zastoupení ve věku 20 až 40 let, dále pak podíl osob bez vyznání s věkem klesá. Pro srovnání je do grafu přidána i věková pyramida všech obyvatel České republiky, je vidět, že v mladším a středním věku je podobné zastoupení osob bez náboženské víry, ve starším věku jsou podíly menší, než u podílů za Českou republiku, toto je patrné u obou pohlaví, nicméně u žen je ve vyšších věcích menší podíl osob bez vyznání vzhledem k celkovému podílu obyvatel než u mužů.

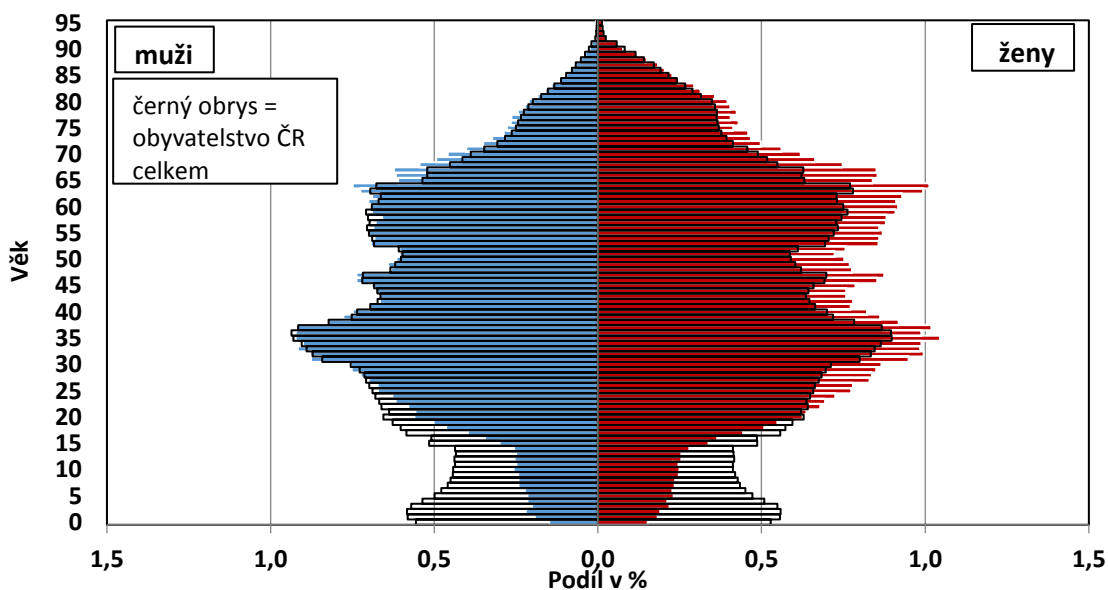
Obrázek 8: Věkové složení obyvatel bez vyznání a srovnání s věkovou strukturou celkové populace, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Jako následující je možné vidět věkovou pyramidu pro osoby, které uvedly, že jsou věřící, ale nehlásí se k žádné církvi (obrázek 9). V grafu jsou uvedeny pro srovnání podíly obyvatel v daném věku za celý stát. U osob věřících, nehlásících se k církvi je patrný nižší podíl v nejnižších věkových skupinách než u celkového počtu obyvatel, vyrovnaný u obou pohlaví. Obecně zde jsou vidět ve všech věkových skupinách menší rozdíly v zastoupení mezi muži a ženami, ženy jsou ve věku 25 až 70 let zastoupeny častěji, i než v celkovém počtu obyvatel.

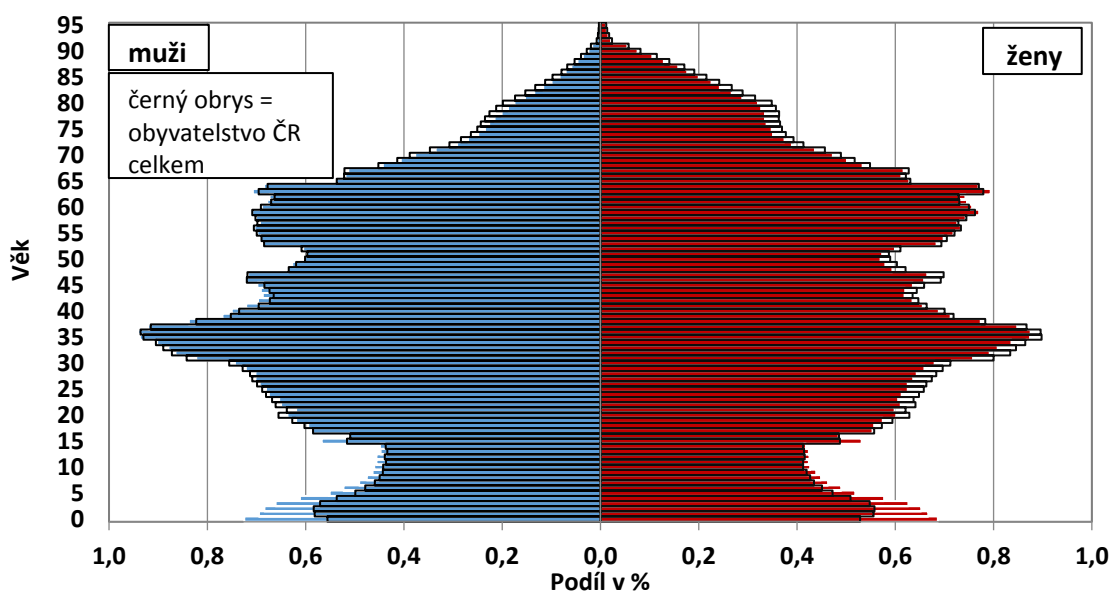
Obrázek 9: Věkové složení obyvatel věřících, nehlásících se k církvi, a srovnání s věkovou strukturou celkové populace, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

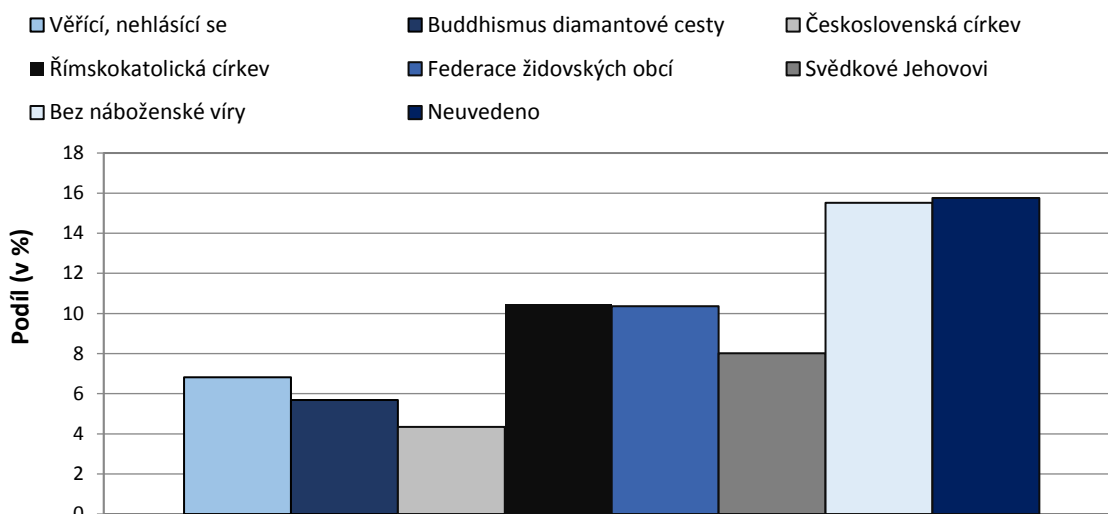
V grafu neuvedených odpovědí jsou rovněž uvedeny pro srovnání podíly obyvatel v daném věku za celý stát (viz obrázek 10). Obyvatelé, kteří neuvedli náboženské vyznání, ze všech zobrazených skupin podle mého názoru nejvíce odpovídají věkové struktuře České republiky. U mužů odpovídá věková struktura s rozdílem ve věku do 10 let, u žen jsou viditelné odchylky ve stejném věku a častěji ve všech věcích. Jedná se o skupinu obyvatel s největším absolutním počtem z daných kategorií (4 662 tis. neuvedených odpovědí z 10 436 tis. celkem), takže by se tato skutečnost dala očekávat (ČSÚ, 2015).

Obrázek 10: Věkové složení obyvatel, kteří neuvedli odpověď, a srovnání s věkovou strukturou celkové populace, ČR, 2011



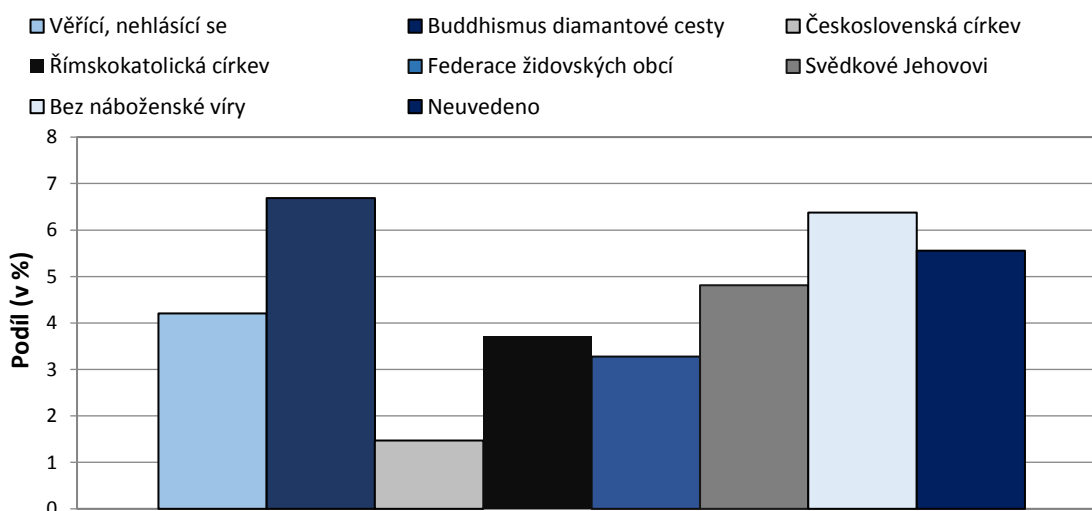
Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Na závěr jsou zobrazeny podíly osob ve věku 0–14 let a 15–19 let na celkovém počtu příslušníků dané církve pro vybrané z výše analyzovaných církví a náboženských společností. Na obrázku 11 můžeme vidět podíl příslušníků církví a náboženských společností ve věku 0–14 let. V tomto věkovém intervalu ale může být příslušnost k jednotlivým církvím dosti neobjektivní, jelikož údaje za děti většinou vyplňují rodiče a ve velké míře kopírují příslušnost rodičů. Můžeme zde vidět výrazně nízký podíl u Československé církve, která má starší věkovou strukturu, a vysoký podíl neuvedených odpovědí a osob bez náboženské víry, kdy si rodiče nejspíše nebyli jisti, jak vyplnit za svoje děti náboženské vyznání.

Obrázek 11: Podíl příslušníků vybraných náboženských skupin ve věku 0–14 let

Zdroj: ČSÚ, 2013b, vlastní výpočty

Obrázek 12 zobrazuje podíly příslušníků vybraných církví ve věku 15–19 let, kdy se dá předpokládat, že ne všichni obyvatelé vyplní sčítací list sami, případně kdy se dá očekávat větší proměnlivost názorů na náboženské vyznání. Můžeme si všimnout, že zastoupení je poměrně malé. Nejvýraznější rozdíl je patrný u Československé církve, která byla již zmiňovaná u předchozího obrázku. Zajímavý je také již nižší podíl příslušníků Římskokatolické církve a Federace židovských obcí oproti předchozímu obrázku, naopak se zvyšuje podíl příslušníků Buddhismu Diamantové cesty a věřících, nehlásících se k církvi, nicméně rozdíly nejsou tolik výrazné.

Obrázek 12: Podíl příslušníků vybraných náboženských skupin ve věku 15–19 let

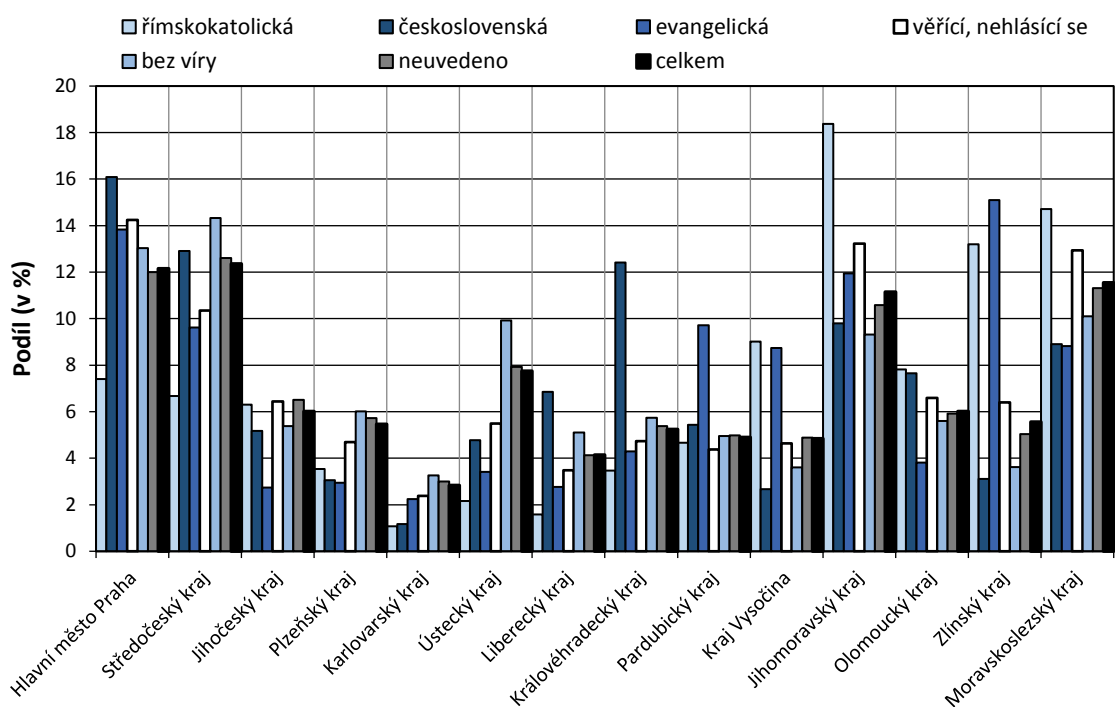
Zdroj: ČSÚ, 2013b, vlastní výpočty

Uvedené věkové pyramidy ilustrují výrazné rozdíly mezi jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi ve složení jejich příslušníků podle věku. Ukazuje se, že se liší tradiční křesťanské církve a náboženská uskupení, která na území našeho státu působí poměrně krátce. U tradičních církví převažují mezi příslušníky ženy, nicméně u nově se objevujících církví

a náboženských společností tomu tak vždy není a zejména v případě „východních náboženství“ převažují mezi příslušníky muži. Rovněž byly zobrazeny podíly příslušníků jednotlivých církví ve věku 0–14 a 15–19 let a poukázáno na některé změny mezi těmito věkovými intervaly, nicméně kvůli vyplňování sčítacích archů rodiči se nedá říci, že by se jednalo o spolehlivé údaje.

2.6 Struktura obyvatelstva České republiky podle náboženského vyznání a vybraných charakteristik

Analýza pro tuto kapitolu vycházela z výsledků sčítání 2011 dostupných na internetu (ČSÚ, 2014). U tohoto sčítání došlo ke změně definice bydliště, zde je uváděno obvyklé bydliště, které ale v mnoha případech nemusí odpovídat trvalému bydlišti. První část je zaměřena na rozložení obyvatelstva krajů České republiky podle náboženského vyznání, jak je možné vidět na obrázku 13. Autorka práce se již dříve zabývala vývojem regionální diferenciací náboženského vyznání mezi okresy České republiky (Růžičková, Šídlo, 2015). Mezi lety 1991 až 2011 bylo strukturální zastoupení věřících v regionech obdobné, byť dochází k celkovému poklesu věřících osob. Nenastává tedy výrazná změna pořadí okresů s nejvyšším a nejnižším podílem věřících obyvatel. Proto je tato část textu zaměřena na skupiny podle náboženské víry, ne na věřící osoby jako celek a analyzuje data z posledního sčítání 2011. Mezi jednotlivými kraji jsou ve skupinách podle náboženského vyznání patrné rozdíly. Graf je sestaven jako podíl obyvatelstva dané náboženské skupiny v kraji k celkovému počtu obyvatel dané náboženské skupiny v ČR. Pro srovnání je uveden i sloupec celkem, který udává podíl obyvatelstva kraje na celkovém počtu obyvatel ČR. Na první pohled jsou patrné nízké podíly příslušníků římskokatolické církve v Praze a severních a středních Čechách, naopak vysoké na Moravě, hlavně v Jihomoravském, Zlínském a Moravskoslezském kraji, kde má náboženské vyznání obecně vyšší zastoupení. Rovněž je vidět velký podíl obyvatel bez náboženské víry ve Středočeském a Ústeckém kraji, což jsou kraje známé nízkým podílem věřících obyvatel. Osoby věřící, nehlásící se k církvi mají velké podíly zastoupení v Moravskoslezském a Jihomoravském kraji, ale také poměrně velké v Praze a Ústeckém kraji, moravské kraje mají obecně vysoký podíl věřících a v Praze a Středočeském kraji může být velký podíl nerozhodnutých osob, co se týče jejich náboženského vyznání. Českobratrská církev evangelická má vyšší podíl zastoupení na východě Čech, v kraji Vysočina a ve Zlínském kraji, to může být dáno historickým vývojem. Československá církev husitská je nejvíce zastoupena v Královéhradeckém kraji, v Praze a Středočeském kraji, což může být ovlivněno historickým vývojem a také větším zastoupením starších osob v těchto krajích. Neuvedené odpovědi byly v podílu k celkovému počtu obyvatel vyšší v Čechách, to by mohlo být dáno obecně ateističtější povahou obyvatelstva Čech.

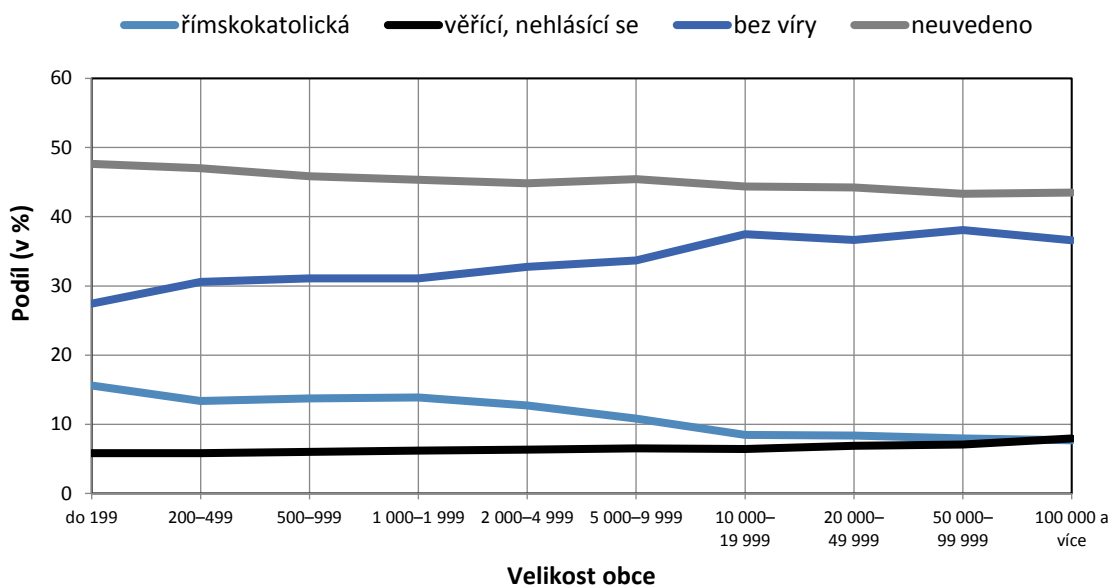
Obrázek 13: Podíly obyvatelstva podle krajů a vybraných skupin náboženského vyznání, ČR, 2011

Zdroj: ČSÚ, 2014, vlastní výpočty

Pozn.: Evangelická=Českobratrská církev evangelická

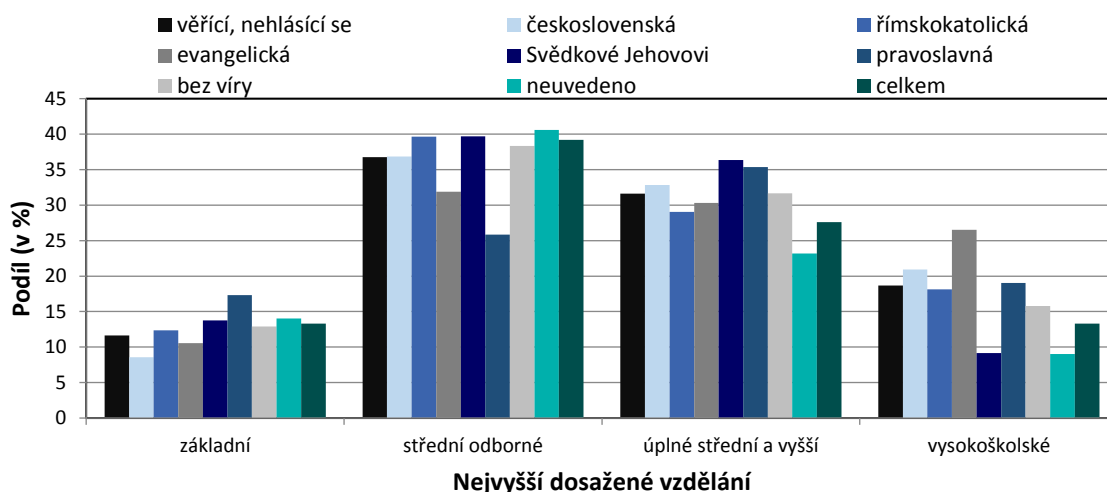
Na dalším obrázku (obrázek 14) můžeme vidět srovnání zastoupení vybraných skupin obyvatel podle náboženského vyznání ve vztahu k velikosti obcí. Výpočet je proveden jako podíl obyvatel v kategorii podle velikosti obce hlásící se k dané církvi k celkovému počtu obyvatel v dané velikostní skupině obce. Jak by se dalo očekávat, s rostoucí velikostí obce dochází ke zvyšování podílu osob bez náboženského vyznání, což je pravděpodobně dané anonymitou městského prostředí. Oproti tomu u Římskokatolické církve se jedná o opačný trend, kde jsou vyšší podíly příslušníků v malých obcích, je to dané větší tradicí náboženské víry na venkově. U osob věřících, nehlásících se k církvi je patrný opravdu nevýrazný trend růstu podílu se zvětšující se velikostní kategorií města. Můžeme si také všimnout postupného poklesu podílu neuvedených odpovědí s rostoucí velikostí obce, nicméně není příliš výrazný.

Obrázek 14: Podíly obyvatelstva podle velikostních kategorií obcí a vybraných skupin náboženského vyznání, ČR, 2011



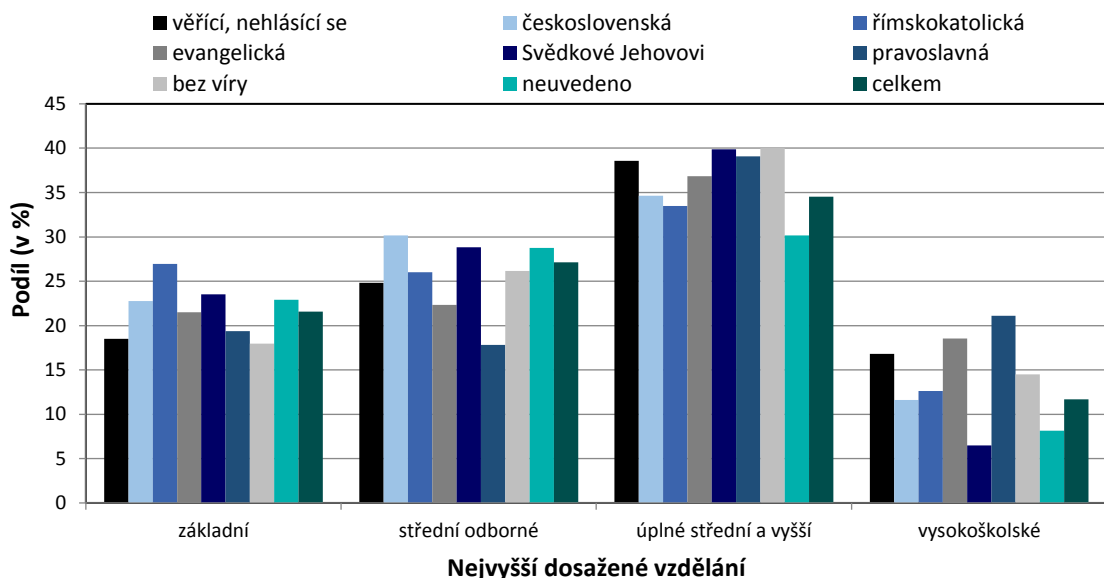
Zdroj: ČSÚ, 2014, vlastní výpočty

Pokud bychom analyzovali rozložení osob, které se označily za příslušníky církví podle vzdělání, tak jsou patrné rozdíly mezi muži a ženami, jak je možné vidět na obrázku 15 a 16. Pro větší názornost je v grafu sloupec celkem, který uvádí podíl dané skupiny na celkovém počtu mužů (žen). U mužů můžeme vidět nejvyšší podíly věřících ve skupině středního odborného vzdělání, u žen u úplného středního vzdělání. Nicméně tento rozdíl je dán nestejnými podíly mužů a žen v těchto skupinách vzdělání. U obyvatel základního vyznání jsou větší podíly příslušníků církví u žen (u římskokatolické církve až nad 25 %), kdežto u mužů pouze u pravoslavné církve podíl věřících dosahuje 15 %. U obyvatel bez víry a neuvedených odpovědí je také nepatrně vyšší podíl žen než mužů. Nicméně výše uvedené rozdíly mohou být způsobeny rozdílnou věkovou strukturou mužů a žen, tedy že se více žen dožívá vyššího věku a většina obyvatel se základním vzděláním je v České republice ve vyšším věku.

Obrázek 15: Muži v České republice podle náboženského vyznání a vzdělání, 2011

Zdroj: ČSÚ, 2013b, vlastní výpočty

Pozn. Evangelická=Českobratrská církev evangelická, Pravoslavná=Pravoslavná církev v českých zemích

Obrázek 16: Ženy v České republice podle náboženského vyznání a vzdělání, 2011

Zdroj: ČSÚ, 2013b, vlastní výpočty

Pozn. Evangelická=Českobratrská církev evangelická, Pravoslavná=Pravoslavná církev v českých zemích

Jak již bylo uvedeno, tak u středního odborného vzdělání jsou větší podíly věřících u mužů, u českobratrské církve evangelické a pravoslavné jsou u obou pohlaví podíly poněkud nižší než u jiných církví. Podíly obyvatel bez víry a neuvedených odpovědí jsou podobné podílům věřících osob. U úplného středoškolského vzdělání dosahují ženy vyšších podílů ve všech skupinách podle náboženské víry, podíl zastoupení u neuvedených odpovědí je zde nižší, než u předchozích kategorií vzdělání u obou pohlaví. Podíl obyvatel bez víry je podobně jako v předchozí kategorii vzdělání podobný jako podíl příslušníků církví. U osob vysokoškolsky vzdělaných jsou vyšší podíly zastoupení u mužů, celkem je jich také v této kategorii vzdělání zastoupeno nepatrně více. Poměrně velký rozdíl je v zastoupení příslušníků Československé církve husitské, u žen se jedná

pouze o 12 %, u mužů o 21 %. Podobný rozdíl je u příslušníků římskokatolické církve. Zajímavé je nízké zastoupení Svědků Jehovových u obou pohlaví, to se vymyká ostatním církvím. U Pravoslavné církve v českých zemích je paradoxně vyšší zastoupení žen než mužů, což neplatí u osob bez vyznání, zde je ale podobný podíl u obou pohlaví, muži jsou častěji bez vyznání než ženy.

Na základě výše uvedených grafů bylo poukázáno na rozdíly v zastoupení jednotlivých náboženských skupin podle krajů, velikostní kategorie obcí a také podle vzdělání, kde se projeví rozdíly i podle pohlaví.

Kapitola 3

Výběrová šetření a výzkumy zabývající se náboženským vyznáním v České republice

V období totalitního politického režimu nebylo povoleno zjišťování náboženského vyznání, takže neprobíhalo mnoho výzkumů na toto téma. Ale hned na počátku devadesátých let proběhly na našem území dva mezinárodní výzkumy mapující náboženskou situaci po pádu komunismu. Jednalo se o výzkum *Vztah české populace k náboženství a Bibli*, ten probíhal v dalších šesti státech Evropy, kde v minulosti byl komunistický režim a zjišťoval nejen názory na víru, ale i znalost křesťanství. Provedl ho Institut pro výzkum veřejného mínění (dnes je součástí Sociologického ústavu AV ČR), byla využita kvótní metoda (Lužný, Nešpor, 2007). Předmětem výzkumu bylo poznání náboženských orientací obyvatel, dále znalost Bible a názory na ni. Celkem bylo provedeno 1 950 rozhovorů s lidmi staršími 15 let v březnu roku 1991 (Váně, Kreidl, 2001). Bez vyznání bylo 39% dotázaných a nejvíce bylo zastoupeno římskokatolické vyznání, ke kterému se přihlásilo 48 % dotázaných. Z oslovených osob 34 % věřilo v existenci Boha, 31 % připouštělo jeho existenci a 35 % v jeho existenci nevěřilo. Pokud se měli dotázaní identifikovat s výroky vyjadřujícími jejich náboženské vyznání, tak 28 % z nich je nábožensky založeno vlastním způsobem, 23 % není nábožensky založeno a o tyto věci se nestará, dále 19 % neví, jestli je nábožensky založeno, nebo ne. Jako nábožensky založenou osobu, která se řídí učením církve, se označilo 17 % a 11 % není nábožensky založeno a církev neuznává. Dále na otázku, jestli děti potřebují náboženskou výchovu, odpovědělo kladně 54 % dotázaných, záporně 24 % dotázaných a nevědělo 23 % dotázaných. Co se týče frekvence návštěvy církevních obřadů, tak nejvíce dotázaných je nenavštěvuje nikdy (35 %), dále jen o velkých svátcích je navštěvuje 15 % a pak byla shodně zastoupena kategorie méně než 1 za rok a 1 týdně, a sice 11 % (Český sociálněvědní datový archiv, 2005).

Česká republika se také zapojila do projektu *World Values Study*, respektive *European Values Study (EVS)*, který založil Ronald Inglehart z Michiganské univerzity. Zde se kromě náboženských hodnot zkoumalo i mnoho jiných společenských témat. Co se týče náboženské víry, tak respondenti byli dotazováni na církevní příslušnost, její vliv na jednání, množství času věnovaného církvi, frekvenci návštěvy bohoslužeb, míru uspokojování sociálních potřeb v církvi a další témata (Lužný, Nešpor, 2007). Výzkum *European Values Study* probíhal v Evropě od roku 1981 a postupně se rozšiřoval do dalších států. Mapuje sociální a mravní hodnoty obyvatel a dává je do souvislosti s hospodářským a společenským vývojem daného státu. Sleduje

se, nakolik jsou hodnoty homogenní, ale také výrazné odlišnosti (Davie, 2009). Je opakovaný po devíti letech, Česká republika se zúčastnila výzkumu v letech 1991, 1999 a 2008, posledního výzkumu se již zúčastnilo 47 států Evropy a bylo dotázáno přes 70 tisíc lidí. V Československé republice proběhl poprvé v roce 1991, provedl ho Sociologický ústav AV ČR a měl 3 245 respondentů, z toho 2 109 z České republiky a 1 136 ze Slovenské republiky. Byl využit pravděpodobnostní výběr a metoda byla standardizovaný rozhovor. Výzkum byl pak opakován v roce 1999, kdy jej organizovala Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity a Sociologický ústav akademie věd ČR, znovu byl použit standardizovaný rozhovor a bylo dotázáno 1 908 respondentů (Lužný, Nešpor, 2007). Data šetření jsou veřejnosti dostupná na internetových stránkách Gesis¹ (EVS, 2013). Cílem projektu bylo zjistit, zda jsou rozdíly mezi chováním obyvatel evropských států, nebo jestli obyvatelstvo stále uznává křesťanské hodnoty. První šetření v roce 1981 proběhlo v deseti evropských zemích včetně Severního Irsku, které bylo hodnoceno odlišně od Spojeného království. Projekt našel kladnou odezvu i v mimoevropských zemích, kde následně došlo k provedení podobných studií. V roce 1990 se již zúčastnily kromě západoevropských států také státy východní Evropy a nově také Portugalsko. Mimo Evropu probíhal výzkum také v USA a Kanadě. V dalším šetření v roce 1999 již chyběly Norsko, Švýcarsko a státy bývalé Jugoslávie. Zatím posledního šetření v roce 2008 se zúčastnilo 47 evropských zemí, včetně Ázerbájdžánu a sousedních států (EVS, 2015a).

Výsledky *European Values Study* také poukázaly na nízký podíl obyvatel České republiky věřících v Boha. V roce 1991 deklarovalo víru v Boha 35 % obyvatel, což náš stát řadí na jedno z nejnižších podílů v Evropě s východním Německem se 36 %. V roce 1999 došlo k mírnému nárůstu podílu věřících obyvatel na našem území, a sice na 40 %. Oproti tomu v bývalém východním Německu došlo k dalšímu poklesu na 32 %. I v jiných státech (například ve Švédsku nebo Estonsku) docházelo také k poklesu věřících, ale ne na tak nízkou hodnotu jako v České republice. (Borowik, Tomka, 2001).

Ve druhé polovině devadesátých let proběhly kromě *European Values Study* ještě další mezinárodní výzkumy, a sice *International Social Survey Programme* a *Bůh po komunismu* v roce 1997. Co se týče výzkumů *International Social Survey Programme*, ty mají každý rok jiné téma ze sociálního života, náboženství byly věnované v roce 1991 (ještě bez účasti České republiky) a pak v roce 1998 a 2008. Výzkum si jednotlivé účastníci se země financují samy a data šetření jsou dostupná na internetových stránkách Gesis² (ISSP, 2015b). V tomto šetření se zjišťuje vztah náboženství a demografických a socioekonomických charakteristik, také vliv náboženských představ na sociální, politické a morální postoje a jednání. V roce 1998 byl tento výzkum proveden Sociologickým ústavem AV ČR na 1 224 respondentech vybraných formou náhodného výběru (Lužný, Nešpor, 2007).

Šetření ISSP rovněž potvrdilo, že Česká republika patří mezi země Evropy s nejnižším podílem věřících obyvatel. Náboženské vyznání v ISSP 1998 nevedlo 46 % respondentů, podobný podíl měly v tomto roce Spojené Království a Francie, ještě vyšší bývalé východní Německo. Také velké procento obyvatel uvedlo, že nenavštěvuje bohoslužby, a sice 48 %.

¹Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/SDesc2.asp?ll=10¬abs=&af=&nf=&search=&search2=&db=E&no=4770>

²Dostupné z: <http://www.gesis.org/issp/modules/issp-modules-by-topic/religion/2008/>

Na bohoslužby chodili většinou starší lidé v menších obcích (Hamplová, 2000). V roce 2008 byla Česká republika stále mezi státy s největším podílem nevěřících osob, podíl byl 40 %, ve východním Německu ale až 55 %. Nicméně šetření nepokrývá všechny státy, takže může být například v Estonsku podíl nevěřících ještě vyšší (Bechert, Quandt, 2013).

Smith (2012) analyzoval výsledky šetření *International Social Survey Programme* ve 30 zemích, které se zúčastnily alespoň dvou šetření mezi lety 1991 a 2008. Uváděl mimo jiné pořadí podle podílu respondentů, kteří tvrdí, že ví, že je Bůh a nemají o tom žádné pochybnosti, v něm má Česká republika 4. nejmenší podíl respondentů (11 %), před ní jsou jen Japonsko, bývalé východní Německo a Švédsko. Co se týče změn v čase, tak v České republice oproti šetření v roce 1998 došlo k nárůstu podílu nevěřících obyvatel o 18 procentních bodů, takový nárůst nebyl v žádném jiném státě mezi těmito lety zaznamenán. Podle výsledků šetření v roce 2008 má Česká republika vysoké podíly osob, které nevěří v Boha, v nejmladších věkových skupinách. Ve věkové skupině pod 28 let nikdy nevěřilo v Boha 68 % respondentů. S rostoucím věkem tento podíl klesá, ve skupině 28–37 je to 61 %, ve skupině 38–47 je to 54 %, v následující skupině 48–57 je to 56 %, ve skupině 58–67 už jen 41 % a v poslední věkové skupině 68 a více let nikdy nevěřilo v Boha 21 % dotázaných (Smith, 2012).

Dalším mezinárodním šetřením, které se věnuje území České republiky a zároveň poskytuje informace o náboženském vyznání obyvatel, je *European Social Survey* (ESS). Toto šetření probíhá v Evropě od roku 2001 každé dva roky, v roce 2016 proběhla již jeho 8. řada. Česká republika se nezúčastnila pouze v roce 2006, poslední vlny se zúčastnilo celkem 24 evropských států (a Izrael a Turecko). Šetření pokrývá několik zájmových okruhů, které jsou stejné, nicméně v každém šetření je přidán unikátní okruh, v roce 2016 to byly klimatické změny. Data jsou veřejně přístupná na stránkách šetření³ (ESS, 2017a). Na území našeho státu organizuje jeho provádění Sociologický ústav Akademie věd ČR, sběr dat poslední vlny proběhl od října do prosince 2016 a nyní jsou data zpracovávána. Aktuality z tohoto šetření a výsledky zpracování těchto dat je možné najít na internetových stránkách spravovaných touto institucí (ESS, 2017b).

Podle výsledků *European Social Survey* 2014 se Česká republika v otázkách náboženského vyznání i v tomto nejnovějším dostupném výběrovém šetření znovu ukazuje jako velmi nenáboženský stát, má ze všech zúčastněných států nejmenší podíl osob hlásících se k náboženskému vyznání, a sice 17 %, následována Švédskem (30 %) a Estonskem (35 %). Naopak na druhé straně spektra s největším podílem osob hlásících se k náboženskému vyznání najdeme Izrael, tomuto státu chybělo necelé 1 % k dosažení 100% podílu osob hlásících se k náboženskému vyznání. Následuje Polsko s 90 % osob hlásících se k náboženskému vyznání a Litva (84 %). Pokud vezmeme v úvahu otázku návštěvnosti bohoslužeb a podíl osob, které se jich nikdy nezúčastní, tak ten je nejvyšší znovu v České republice, kde činí téměř 62 %. Následuje Nizozemí s 52 % a Belgie s 56 %. Nejnižší je tento podíl v Polsku (7 %), poté v Litvě (11 %) a v Irsku je to 15 % (ESS, 2016).

Výzkum nazvaný Bůh po komunismu (také *Aufbruch*) se věnoval specifické otázce zemí střední a východní Evropy po pádu komunismu. U nás ho organizovala Česká křesťanská akademie a zahrnoval 1 053 respondentů vybraných vícetupňovým náhodným výběrem (Lužný, Nešpor, 2007). Autoři projektu jsou Paul M. Zulehner, profesor na Teologické fakultě Vídeňské

³ Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=7>

univerzity a působící v Pastorálním fóru ve Vídni, kde působil jako vedoucí skupiny, která *Aufbruch* realizovala, a Miklos Tomka, působící na Teologické fakultě Univerzity v Budapešti. Výzkum proběhl v 10 postkomunistických zemích a byl zaměřen interdisciplinárně, jedna část je zaměřená na historickou analýzu náboženství a druhá na šetření týkající se duchovního života společnosti. Dotazník v České republice v roce 1997 obsahoval celkem 106 otázek včetně demografických znaků a zjišťoval hodnotovou orientaci dotázaných, dále individuální postoje k náboženství a víře a také funkčnost církvi a jejich význam pro společnost (Váně, Kreidl, 2001). Od konce roku 1998 na analýzách šetření pracoval tým agentury POINT Praha. Na základě vyhodnocení dat vzniklo 7 zpráv a vyšla kniha *Religion und Kirchen in Ost (Mittel) Europa* (Prudký, 2000).

V tabulce 4 níže je možné porovnat jednotlivé státy, které se výzkumu zúčastnily. Na základě příslušnosti respondentů k jednotlivým náboženským vyznáním je možné státy rozdělit do následujících kategorií. První kategorií by mohly být státy nazvané jako katolické, ve kterých je menšina obyvatel bez vyznání a většina obyvatel vyznání římskokatolického (Polsko, Chorvatsko, Litva, Slovinsko a Maďarsko). Další skupinou by mohly být státy pravoslavné, ve kterých jsou ale kromě pravoslavného vyznání i jiné menšiny (Rumunsko). Poslední skupina by mohla být státy bez vyznání, v nichž se převažující podíl respondentů vyslovil, že je bez náboženského vyznání. Do této skupiny by bylo možné zařadit Českou republiku, dále bývalé východní Německo a Ukrajinu. Zajímavé je, že v dotazovaných zemích se nevyskytovala ani jedna země s protestantskou většinou (Tomka, Zulehner, 1999).

V tomto výběrovém šetření byla položena rovněž otázka na to, jestli je náboženství zdrojem štěstí v životě jedince. Zajímavým výsledkem bylo, že náboženství je ve střední a východní Evropě nahlíženo jako důležitý pramen štěstí, silnější byl tento pocit u věřících, nicméně i u nevěřících respondentů byl rozšířený (Tomka, Zulehner, 1999).

Pokud bychom srovnávali jednotlivé státy podle toho, jestli byli rodiče respondentů příslušníky církve, tak Česká republika patří v tomto výzkumu mezi státy, kde tomu bylo v nejmenší míře. Zde bylo příslušníky církví pouze 37 % rodičů, podobně tomu bylo ve východním Německu a Ukrajině, kde byl podíl těchto respondentů ještě nižší (28 % a 24 %). V některých státech se podíl rodičů příslušníků k církvi pohyboval i přes 90 %, rovněž i na Slovensku to bylo 92 % (Tomka, Zulehner, 1999).

Tabulka 4: Srovnání států podle členství v církvi, *Aufbruch 1997*

	členové církve					bez vyznání	z osob bez vyznání jsou:			
	římsko-katolické	řecko-katolické	pravoslavné	protestantské	jiné		pokřtěn-není členem	nepokřtěn	pokřtěn-vystoupil	žádný údaj
Východní Německo	5 %	0 %	0 %	20 %	2 %	72 %	19 %	36 %	16 %	1 %
Chorvatsko	83 %	0 %	1 %	0 %	1 %	15 %	10 %	5 %	0 %	0 %
Litva	67 %	0 %	2 %	1 %	2 %	28 %	23 %	3 %	1 %	1 %
Polsko	89 %	0 %	0 %	0 %	1 %	7 %	6 %	0 %	1 %	0 %
Rumunsko	9 %	1 %	71 %	12 %	4 %	3 %	2 %	0 %	0 %	1 %
Slovensko	58 %	3 %	1 %	9 %	1 %	27 %	21 %	5 %	0 %	1 %
Slovinsko	62 %	0 %	1 %	0 %	3 %	34 %	23 %	7 %	1 %	3 %
Česká republika	23 %	0 %	0 %	1 %	3 %	73 %	37 %	34 %	1 %	1 %
Ukrajina	1 %	6 %	22 %	0 %	2 %	68 %	56 %	11 %	0 %	1 %
Maďarsko	42 %	1 %	0 %	15 %	2 %	40 %	29 %	7 %	1 %	3 %

Zdroj: Tomka, Zulehner, 1999

Analýzu subjektivního vyjádření náboženské víry respondentů je možné provést na základě tabulky 5 níže. Zde můžeme vidět, jak velké rozdíly byly v tomto období mezi jednotlivými státy. Na jedné straně jsou země s jasnou převahou věřících obyvatel (jako například Chorvatsko, Polsko, Litva a Rumunsko), ale oproti tomu existují země s většinou nevěřících obyvatel (sem patří například východní Německo, Česká republika). Ostatní státy zaujímají spíše střední pozici. Dalo by se říci, že výsledky odpovídají těm v předchozí tabulce, zajímavé je, jak kolísá možnost nerozhodnutých respondentů (těch, kteří odpověděli ani–ani), ve Slovinsku zaujímá až 27 % (Tomka, Zulehner, 1999).

Tabulka 5 Srovnání států podle subjektivního náboženského sebehodnocení, *Aufbruch* 1997

	velmi silně nevěřící	spíše nevěřící	ani–ani	spíše věřící	velmi silně věřící
Východní Německo	38 %	17 %	19 %	23 %	2 %
Chorvatsko	7 %	4 %	13 %	43 %	34 %
Litva	3 %	5 %	25 %	61 %	6 %
Polsko	2 %	4 %	20 %	54 %	20 %
Rumunsko	4 %	14 %	19 %	51 %	12 %
Slovensko	23 %	4 %	19 %	44 %	11 %
Slovinsko	10 %	13 %	27 %	44 %	5 %
Česká republika	39 %	17 %	17 %	21 %	6 %
Ukrajina	20 %	6 %	16 %	50 %	7 %
Maďarsko	22 %	12 %	12 %	37 %	17 %
souhrn	17 %	10 %	18 %	43 %	12 %

Zdroj: Tomka, Zulehner, 1999

V roce 2007 proběhl v České republice další výzkum *Aufbruch*, tentokrát se počet zúčastněných států rozšířil na 14, nově se připojilo Bělorusko, Srbsko, Moldávie a Bulharsko. Výzkum vedl stejný realizační tým a na základě výsledků je možné analyzovat situaci v České republice blíže současnosti. Podle výsledků šetření se 7 % dotázaných považuje za velmi silně věřící, 16 % za spíše věřící, za ani věřící, ani nevěřící se považuje 11 % respondentů, za spíše nevěřící 21 % respondentů a velmi silně nevěřící 44 % respondentů. V porovnání se situací v roce 1997 se jedná o pokračující posun k nevěřícím obyvatelům. Dále bylo například zjišťováno, jak respondenti posuzují náboženskou situaci v roce 2007 ve srovnání s rokem 1997. Na území České republiky se 46 % respondentů vyjádřilo, že je situace stejná, 42 % že jsou lidé méně nábožensky založení než dříve a 11 % že lidé jsou dnes více nábožensky založení. Tato otázka víceméně odpovídá srovnání výzkumů z obou let. K církvi nebo náboženské společnosti se v roce 2007 hlásí pouze 19 % respondentů, což je nejméně ze zúčastněných států (GfK Austria GmbH, 2007).

Dále na přelomu století proběhl výzkum Micheala D. Quesnella, který se zabýval českou mládeží a jejími hodnotovými orientacemi. Výzkumu se zúčastnilo 3 583 studentů ve věku 14 až 16 let, metodou byl dotazník s pevně stanovenými nabídkami odpovědí. návratnost dotazníku byla 66 %, jelikož autoři rozeslali původně 5 432 dotazníkových brožur do různých typů škol, celkem do 58 škol. Mladí lidé byli vybráni náhodně z celého území České republiky, bylo spravedlivě zastoupeno všech osm tehdejších krajů. Rovněž byli rovnoměrně rozmístěni žáci osmých a devátých tříd základních škol (Quesnell, 2002). Podkapitolou výzkumu byly i otázky týkající se postojů k církvi a náboženským společnostem. První analyzovanou otázkou bylo, jestli žáci chodí do kostela nebo na jiné bohoslužby. Více než polovina respondentů odpověděla, že do kostela nechodí nikdy (52 %), pouze příležitostně navštěvuje bohoslužby 40 %, oproti tomu méně

než 8 % dotázaných navštěvuje kostel pravidelně. Z toho 5 % jej navštěvuje alespoň jednou týdně a jen 1 % skoro každý den (Quesnell, 2002).

Další částí výzkumu bylo vyjádření souhlasu, případně nesouhlasu, či toho, že si nejsou jisti, s vybranými výroky. U výroku: „Církev již nemá pro současný život žádný význam“ nesouhlasí pouze 21 % dotázaných, 40 % si není jisto a 39 % souhlasí, což ukazuje na poměrně nízký vliv církve na život žáků v České republice. U této a dalších otázek nehraje věk významnou roli, žáci osmých tříd s tímto výrokem souhlasí v podílu o jeden procentní bod vyšším než žáci devátých tříd. Nicméně u pohlaví existují značné rozdíly. Chlapci s výroky odsuzujícími církev souhlasí mnohem častěji než děvčata, u této otázky 47 % oproti 30 % u dívek, dívky ale také častěji deklarovaly, že věří v Boha. Podle velikosti obce se odpovědi mírně liší, a to tak že s rostoucí velikostí obce roste míra souhlasu s tímto výrokem. Samozřejmý je vliv toho, jestli je dotazovaná osoba věřící, nebo ne, protože zatímco nevěřící žáci s tímto výrokem souhlasí v 59 %, věřící pouze v 9 %, ostatní se řadí mezi nerozhodnuté. Pokud bychom vzali v úvahu všechny faktory působící na zodpovězené otázky, tak kladný postoj k církvi ve společnosti může být predikován: vírou v Boha, častější návštěvou kostela, ženským pohlavím, nižší mírou psychotismu (tedy vyšší mírou „poddajnosti“), dále tím, že žije pouze jeden rodič dospívajícího a také optimističtější přístupem ke změnám ve společnosti (Quesnell, 2002).

Rovněž proběhly další projekty, například některé aspekty náboženského života se objevily v šetřeních veřejného mínění CVVM, agentury STEM a dalších. Dále se rozhodl tým badatelů z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Sociologického ústavu AV ČR provést vlastní výzkum religiozity, který byl zaměřený hlavně na necírkevní a neinstitucionalizované složky, nazýval se *Detradicionalizace a individualizace náboženství* (Lužný, Nešpor, 2007). Jeho cílem bylo hlubší poznání zbožnosti obyvatel České republiky, nejen církevní, ale i té, která jakoukoli autoritu odmítá a soustředí se například v rodině nebo mezi přáteli. Z tohoto hlediska z výzkumu vyšlo, že Češi jsou mnohem více nábožensky zaměřeni, než by se na první pohled zdálo. Výzkum začal v roce 2006 dotazníkovým šetřením, které mělo zjistit především základní informace o náboženské situaci v České republice, na jeho přípravě se podílela hlavně Dana Hamplová. Provedla ho agentura SC & C na zakázku Sociologickému ústavu AV ČR na vzorku 1 200 respondentů. Toto šetření potvrdilo vysokou míru necírkevní religiozity v české společnosti, stejně jako předávání náboženských zvyklostí a tradic v rodinách, které má na náboženské vyznání jednice velký vliv (Lužný, Nešpor, 2008).

Například když se dotázání měli identifikovat s výrokem popisující jejich víru v Boha, tak nejvíce z nich (27 %) vybralo možnost: „existuje Bůh jako forma ducha nebo životní síly“. Dalších 22 % dotázaných se vyjádřilo, že ohledně víry v Boha neví, ale rádi by věděli. Shodně 14 % si myslí, že existuje nějaká nepřirozená síla, ale také ve stejném podílu že neexistuje Bůh, duch nebo nadpřirozená síla. Co se týče odpovědí na otázku, zda respondenti věří v určitou formu posmrtného života, tak v součtu 43 % respondentů na určitý druh posmrtného života věří, zatímco v součtu 53 % na posmrtný život nevěří. Pokud bychom analyzovali náboženské vyznání respondentů, tak 49 % respondentů nemá žádné vyznání, 42 % dotázaných má vyznání římskokatolické, další vyznání už jsou zastoupena minoritně (českobratrské evangelické s 2 %, dále československé husitské 2 % a ostatní křesťanské také 2 %, další možnosti nedosahovaly ani 1 %). Následně bylo zjišťováno, kdo respondenty k jejich vyznání přivedl. Nejvíce (59 %) k jejich

vyznání přivedli rodiče, dále 21 % neumí vybrat, následuje možnost vlastní hledání, literatura (12 %) a prarodiče (3 %), další možnosti už byly slabě zastoupeny. Když byli respondenti dotázáni, jak často navštěvují bohoslužby, tak 47 % je nenavštěvuje nikdy, 16 % asi jednou nebo dvakrát za rok, 12 % méně než jednou ročně, 9 % několikrát za rok a 6 % každý týden. Další možnosti návštěvy bohoslužeb již byly zastoupeny méně než 3 %, je tedy zřejmé, že pokud již respondenti bohoslužby navštěvují, nečiní tak zpravidla příliš často. U respondentů, kteří uvedli možnost každý týden, se bude pravděpodobně jednat o nedělní návštěvy kostela. Zajímavá byla i otázka, jestli má partner stejné náboženské vyznání jako dotazovaná osoba, i v případě, že je bez vyznání. V 73 % má partner stejné náboženské vyznání, u 22 % tomu tak není a 5 % neumí vybrat (Český sociálněvědní datový archiv, 2006).

Poté proběhlo několik dalších dílčích výzkumů, nicméně nejdůležitější byl hloubkový výzkum ve dvou českých městech, Mikulově a České Lípě, kde se mimo jiné ukázalo, jak na místní úrovni fungují církevní organizace a jaké jsou mezi nimi vztahy. Dále jak se na ně dívá okolní společnost a jak oblíbené jsou projevy spirituality a alternativních duchovních praktik v těchto městech. V tomto výzkumu byla analyzována dvě historicky i společensky odlišná města, takže se potvrdil fakt, že náboženská věrnost je silnější v těch regionech, kde nedošlo k silné sekularizaci a kde se více udržely tradiční hodnoty, významnou roli zde ale hrají sociální struktury. Také poukázal na významnou bariéru mezi členy církví a členy uskupení necírkevní scény. Nicméně je zajímavé, že obě tyto skupiny nehledají společnou řeč, i když se potýkají se stejným poklesem členů (Lužný, Nešpor, 2008).

Kromě výzkumu *Detradicionalizace a individualizace náboženství* proběhlo několik dílčích kvalitativních výzkumů, věnovali se jim akademičtí pracovníci, ale také Společnost pro studium sekt a studenti univerzit. Jako příklad studentského výzkumu lze jmenovat výzkum katolické a protestantské religiozity v lokalitě Filipova. Také proběhlo několik výzkumů pod hlavičkou Sociologického ústavu AV ČR (Lužný, Nešpor, 2007).

V roce 2011 proběhlo šetření organizované Křesťanskou akademií mládeže zaměřené na religiozitu mladých lidí. Jeho cílem bylo zjistit postoje mladých lidí, protože starší lidé, kteří jsou příslušníci tradičních církví, vymírají a mladí lidé jsou spíše ovlivněni spiritualitou. Jednalo se o reprezentativní vzorek studentů druhých a třetích ročníků středních škol, celkem bylo dotazováno 6 911 chlapců a dívek na 149 školách v 30 obcích. Při zpracování dat se odborníci zajímali nejen o postoje ke křesťanství a církvím, ale také o zájem o duchovní a spirituální fenomény obecně. Výsledky výzkumu ukazují, že víra v nemateriální svět i zájem o duchovní záležitosti jsou mezi mladými lidmi rozšířené, i když křesťanská víra je v menšině. Z dotazovaných 60 % chlapců a dívek uvedlo, že věří, že existuje něco víc než jen viditelný materiální svět. Tato víra v nemateriální svět je přitom častější mezi dívkami (63 %) než mezi chlapci (55 %). Oproti tomu téměř čtvrtina dotazované mládeže sice nebyla o existenci nemateriálního světa přesvědčena, ale neodmítala ji. Nicméně jasné přesvědčení o existenci Boha není mezi mladými lidmi příliš rozšířené, protože pouze 11 % dotazovaných studentů uvedlo, že věří, že existuje Bůh a že je Bůh zajímavý (Hamplová, 2011b). Samostatnou skupinu tvoří chlapci a dívky, kteří věří, že Bůh neexistuje, nebo které existence Boha nezajímá, ti jsou však mezi českou mládeží v menšině (38 %). Nezájem o Boha je zde opět častější u chlapců než u dívek (46 % u chlapců a 32 % u dívek). Další 56 % dotázaných lze označit za hledající (věří v Boha

a zajímají se o něj, nebo alespoň věří v něco nad námi). Specifickou skupinu představují mladí lidé, kteří věří v existenci Boha, ale uvádí, že je Bůh nezajímá. V této skupině se nejčastěji jedná o chlapce a děvčata z křesťanských rodin, kteří se formálně hlásí k nějakému náboženskému vyznání. Zajímavé je, že přibližně 75 % studentů lze zařadit mezi „spirituální jedince“ se zájmem o duchovní a spirituální otázky či neodmítající možnost nemateriálních jevů, jejich postoje však nelze označit jako křesťanskou víru (76 %), 17 % lze označit za „ateisty“ (Hamplová, 2011b).

Výzkum organizovaný Křesťanskou akademií mládeže dále zjišťoval postoje k církvím. Ty jsou obecně považovány za nedůvěryhodné a církevní příslušnost mezi českou mládeží je nízká. Jen 25 % dotazovaných chlapců a dívek uvedlo církevní příslušnost nebo nějaké náboženské vyznání, 13 % dotazovaných se označilo za římské katolíky a 5 % se přihlásilo k jiné církvi. Dalších 5 % se přihlásilo k nekřesťanskému vyznání, mezi nekřesťanskými náboženstvími se nejčastěji objevoval „jedismus“ čili rytíři Jedi a Buddhismus. Mezi mladými lidmi jsou církve považovány za nedůvěryhodné. Negativní pohled na církve je daný především neochotou se podřizovat vnějším morálním pravidlům (Hamplová, 2011b).

Kapitola 4

Vlastní analýza výběrových šetření zabývajících se náboženským vyznáním v Evropě

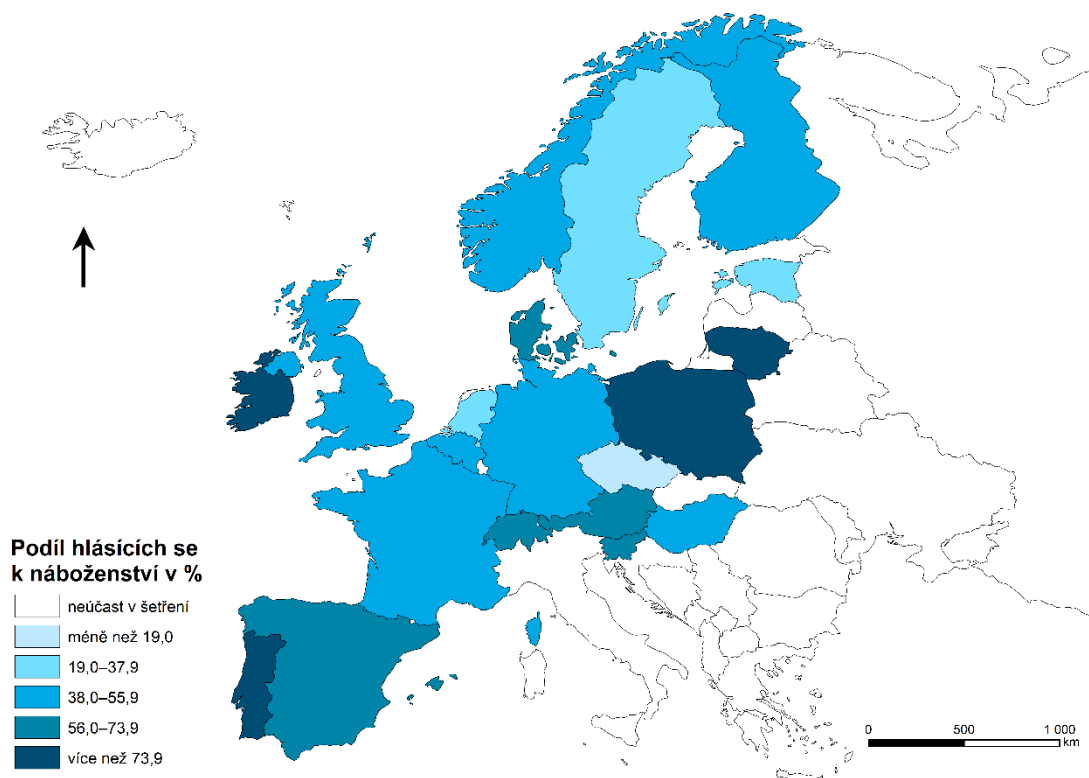
V této části bude text zaměřen na podrobnější výsledky, které je možné získat z mezinárodních výběrových šetření, jež na území České republiky proběhly. Konkrétně se bude týkat těch šetření, co v současné době poskytují nejnovější informace o náboženském vyznání respondentů (European Social Survey 2014), a také šetření, jež je sice poněkud starší, ale je zaměřeno přímo na náboženské vyznání, takže je z něj možné získat podrobnější data (International Social Survey Programme 2008).

4.1 Výběrové šetření European Social Survey 2014

Toto výběrové šetření poskytuje v současné době nejaktuálnější informace o náboženském vyznání obyvatel evropských států, v době psaní práce byla nejnovější data z tohoto šetření dostupná za rok 2014. Toto šetření není sice přímo zaměřené na náboženské vyznání (témata jsou různá, ale náboženské vyznání mezi nimi od jeho vzniku v roce 2001 nebylo), ale poskytuje údaje o tom, zda dotázané osoby uvádí, že se hlásí k náboženskému vyznání či ne (a také o návštěvnosti bohoslužeb). Data jsou dostupná v jednotlivých státech za respondenty od 15 let věku, kdy již respondenti informaci o náboženském vyznání poskytují na základě vlastního úsudku. Cílem této části práce je porovnat evropské státy podle průměrného věku a věkového mediánu respondentů podle skupin vyznání, nejdříve věřící vůči nevěřícím (a těm, co nevěděli, jak odpovědět) a poté podle jednotlivých skupin náboženského vyznání. Předpokládá se, že podobně jako v jiných evropských státech, i v České republice budou věřící spíše starší lidé a věkový průměr (a též věkový medián) věřících bude vyšší než nevěřících respondentů a také že věkový průměr (i věkový medián) věřících bude větší než celkového vzorku bez ohledu na náboženské vyznání. Dále by se dalo předpokládat, že vyznání, která jsou na evropském území tradičnější, budou mít starší příslušníky, než vyznání v Evropě novější. V další části podkapitoly je cílem rozdělit evropské státy pomocí shlukové analýzy do skupin podle návštěvnosti bohoslužeb. Předpokládá se rozdělení států na ty s častější frekvencí návštěvnosti (například Polsko) a s výrazně méně častou (například Česká republika).

Pro informaci o tom, zda se daná osoba hlásila k náboženskému vyznání, byla využita otázka C9: „Hlásíte se k nějakému konkrétnímu náboženství nebo vyznání?“. A pokud se daná osoba k náboženskému vyznání přihlásila, tak dále k určení konkrétní církve nebo náboženské společnosti byla analyzována otázka C10: „Ke kterému? K...“. Zde bylo možné vybrat mezi „římskokatolickým“, „protestantským“, „východním ortodoxním“, „jiným křesťanským“, „židovským“ náboženstvím a „islámem“ a „východním náboženstvím“. Pro lepší srovnání států, které se tohoto šetření zúčastnily, byly odpovědi na otázku C9 graficky znázorněny na obrázku 17. Na obrázku je znázorněn podíl respondentů v jednotlivých státech, kteří odpověděli kladně, že se hlásí k náboženskému vyznání. V odstínech modré jsou od nejsvětější po nejtmaší odstín znázorněny podíly obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání v evropských státech, počet intervalů byl zvolen podle Sturgesova pravidla (viz první kapitola). Můžeme si všimnout, že Česká republika se umístila jako jediný stát v nejnižším intervalu, podíl osob hlásících se k náboženskému vyznání je zde 17,0 %. V dalším intervalu se nachází Švédsko (30,2 %) a Estonsko (35,4 %) a Nizozemí (37,5 %). Následující intervaly se již vyskytují častěji, největší podíl respondentů, hlásících se k náboženskému vyznání, je v Polsku (90,2 %). Rozdíl oproti datům ze sčítání lidu může být v tom, že v případě tohoto výběrového šetření jsou analyzována data od respondentů ve věku 15 let a vyšším (ve sčítání lidu je zahrnuta i populace 15 let a méně), nicméně od věku 15 let by se již dalo usuzovat, že respondent má o svém náboženském vyznání ucelený názor.

Obrázek 17: Podíl respondentů, kteří uvedli, že se hlásí k náboženskému vyznání, ESS, 2014



Zdroj: ESS, 2016, Natural Earth Data, 2017

V případě, že respondenti uvedli, že se hlásí k náboženskému vyznání, bylo možné analyzovat, zda je rozdíl mezi státy v tom, k jakým náboženským vyznáním se jejich obyvatelé

hlásí (s využitím odpovědi na otázku C10). V případě této otázky byl chí kvadrát test signifikantní na hladině 0,05, je tedy možné zamítnout nulovou hypotézu, že není rozdíl mezi státy v příslušnosti věřících k určitým náboženským skupinám. Koeficienty asociace vypovídají o tomto vztahu jako o signifikantním, mírně silnějším než v předchozím případě (hodnota Cramerova V je 0,39). Podrobnější informace o chí kvadrát testech v této kapitole lze nalézt v příloze 2.

Určení věku respondenta vycházelo z odpovědi na otázku F3: „Ve kterém roce jste se narodil (a)?“ Nejdříve jsou respondenti v jednotlivých státech rozděleni do skupin na věřící, nevěřící a ty, co nevěděli odpověď. Výsledné průměrné věky a věkové mediány podle těchto skupin respondentů můžeme vidět v tabulce 6 níže. Je možné také porovnat tyto hodnoty s hodnotami za vzorek celkové populace bez ohledu na náboženské vyznání. Průměrný věk je spočítán jako aritmetický průměr věků respondentů a věkový medián je určen jako střední hodnota, která rozděluje celou populaci podle věku na dvě stejné části.

Tabulka 6: Průměrný věk a věkový medián respondentů podle náboženského vyznání (věřící, nevěřící, neví), ESS, 2014

Stát	Průměrný věk				Věkový medián			
	Věřící	Nevěřící	Neví	Celkem	Věřící	Nevěřící	Neví	Celkem
Belgie	51,3	44,0	52,3	46,9	52,0	45,0	56,0	47,0
Česká republika	51,3	44,0	52,3	46,8	52,0	45,0	56,0	46,0
Dánsko	51,6	43,6	46,5	48,1	52,0	42,0	49,5	48,0
Estonsko	54,3	48,1	57,6	50,3	56,0	47,0	63,0	51,0
Finsko	54,9	47,7	43,8	51,3	57,0	48,0	35,5	53,0
Francie	54,0	45,7	51,8	49,9	55,0	46,0	66,0	50,0
Irsko	51,8	42,5	29,8	49,4	53,0	40,0	28,5	49,0
Izrael	47,7	40,6	-	47,7	46,0	38,0	-	46,0
Litva	51,3	41,9	44,5	49,7	53,0	40,0	41,0	51,0
Maďarsko	54,8	45,1	38,3	49,9	57,0	44,0	30,5	50,0
Německo	51,0	48,5	40,0	49,9	51,5	50,0	42,0	51,0
Nizozemí	53,6	49,0	73,5	50,7	56,0	50,0	73,5	52,0
Norsko	50,2	43,5	-	46,8	52,0	43,0	-	47,0
Polsko	48,3	38,1	33,6	47,3	48,0	33,0	31,0	47,0
Portugalsko	55,5	44,7	44,5	52,9	58,0	41,0	44,5	54,0
Rakousko	50,5	45,6	63,2	49,2	51,0	44,0	63,0	49,0
Slovinsko	50,7	47,9	47,5	49,6	53,0	48,0	47,5	51,0
Spojené kr.	56,6	47,9	-	52,2	58,0	47,0	-	52,0
Španělsko	52,7	40,5	47,5	48,5	52,0	38,0	54,0	47,0
Švédsko	51,9	48,9	29,5	49,7	53,0	48,0	22,0	49,0
Švýcarsko	49,7	43,4	37,3	47,4	50,0	42,0	33,0	48,0

Zdroj: ESS, 2016, vlastní výpočty

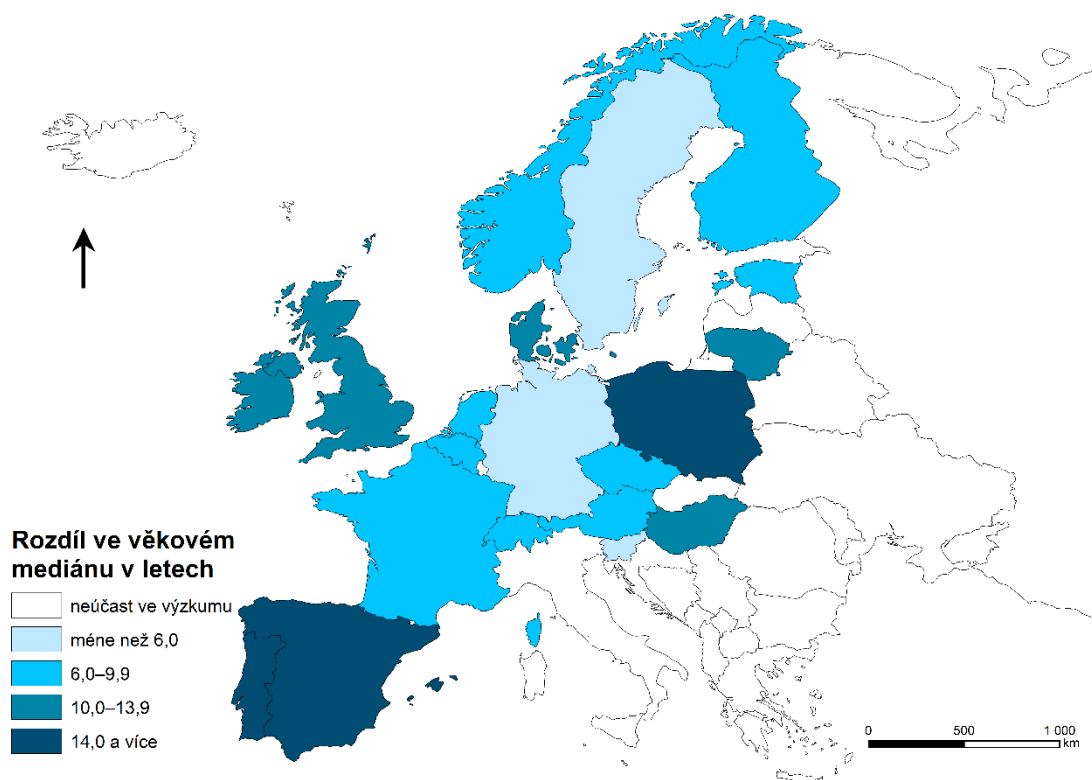
Pozn.: Spojené kr.=Spojené království

V tabulce 6 můžeme vidět, že ve všech státech mají věřící respondenti vyšší průměrný věk než nevěřící respondenti, rozdíl je největší ve Španělsku (přes 12 let), následuje Portugalsko (téměř 11 let) a Polsko (přes 10 let). Naopak nejmenší rozdíl je patrný v Německu (téměř 2,5 roku), ve Slovinsku (téměř 3 roky) a ve Švédsku. Zajímavé je, že nejmenší průměrný věk věřících je v Izraeli (pod 48 let), kde je také téměř stoprocentní podíl věřících, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole. Následuje Polsko (přes 48 let a také přes 90 % věřících) a Švýcarsko (téměř 50 let a 64 % věřících). Naopak nejvyšší průměrný věk věřících respondentů má Spojené království (přes 56 let a 49 % věřících), Portugalsko (55,5 roku a 76 % věřících) a Finsko (téměř 55 let a 50,5 % věřících). Dále ve všech státech je vyšší průměrný věk věřících než celkový průměrný věk, i když zde rozdíly tak výrazné nejsou. Největší rozdíl můžeme najít v Maďarsku (téměř 5 let), poté následuje Česká republika (4,5 let) a Spojené království (4,41 let). Naopak téměř žádný rozdíl mezi celkovým vzorkem a věřícími osobami podle průměrného věku je v Izraeli (0,06 let), což je nejspíše dané výše zmíněným faktem, že naprostá většina respondentů se označila jako věřící. Následují Polsko a Německo, které mají rozdíl 1,05 a 1,10 roku. Zajímavé je, že Polsko již bylo výše zmíněno jako stát s velkým rozdílem průměrného věku mezi věřícími a nevěřícími respondenty, zatímco Německo naopak jako stát s minimálními rozdíly v průměrném věku, výrazně rozdílné jsou v těchto státech ale podíly věřících respondentů (přes 90 % v Polsku oproti 55 % v Německu). Rozdíly mezi věřícími a těmi, co odpověděli, že neví, jsou v každém státě odlišné, protože odpovědi neví bylo menší množství a průměrný věk tím může být značně ovlivněn.

Věkový medián byl spočítán z toho důvodu, že pomáhá minimalizovat vliv odlehklých hodnot a zpřesňuje tedy výsledek (Hendl, 2015). Co ale se hodnot věkového mediánu týče, tak zde je situace podobná té u průměrného věku, jak můžeme vidět na následujícím obrázku 18.

První tři státy s největším rozdílem mezi věřícími a nevěřícími respondenty zůstávají stejné, pouze se změnilo pořadí (Portugalsko, Polsko, Španělsko, 17, 15 a 14 let). I v případě nejmenšího rozdílu zůstává pořadí států stejné (Německo, Slovinsko a Švédsko, 1,5, 5 a 5 let). Pořadí podle nejvyšší hodnoty věkového mediánu se oproti věkovému průměru nezměnilo, pouze nejvyšší věkový medián (48 let) mají shodně Spojené království a Portugalsko.

Obrázek 18: Státy podle rozdílu ve věkovém mediánu mezi věřícími a nevěřícími, ESS, 2014



Zdroj: ESS, 2016, Natural Earth Data, 2017

Nezměněné je i pořadí v rozdílu věkového mediánu celkové populace a toho u věřících respondentů. Je tedy patrné, že i když vezmeme v úvahu přesnější ukazatel věkového mediánu, není velký rozdíl oproti věkovému průměru. Můžeme tedy konstatovat, že k náboženskému vyznání se spíše hlásí lidé starší než mladší. Jednak by se daná situace dala vysvětlit tím, že s blížícím se koncem života mají starší lidé větší tendenci orientovat se na náboženské vyznání. Či také tím, že starší lidé procházeli procesem náboženské socializace dříve, kdy mohl být v rodinách kladen větší důraz na tradiční výchovy, tedy i na náboženské vyznání (Argue, Johnson, White, 1999).

V další části textu se zaměříme na rozdíly mezi jednotlivými náboženskými skupinami, které budeme podrobněji rozebírat. V následující tabulce č. 7 můžeme vidět srovnání průměrného věku respondentů podrobněji podle náboženských skupin, ke kterým se hlásí. V případě chybějícího údaje v tabulce nebyla tato kategorie v daném státě zjišťována. Údaje o průměrném věku můžeme srovnávat s celkovým průměrným věkem respondentů z daného státu z tabulky 6. Výsledky podle jednotlivých náboženství a států se výrazně liší, protože je odlišné i zastoupení daných náboženských skupin v těchto státech. V případě náboženského vyznání církve Římskokatolické můžeme například vidět téměř u všech států kromě čtyř severských a Spojeného království vyšší průměrný věk jejich příslušníků, než je ten celkový (největší je tento rozdíl v České republice, Belgii a Francii; 8,5, 8,1 a 6,4 let). Tento rozdíl může být dán starší věkovou strukturou příslušníků tohoto náboženství než je celková (na příkladu České republiky je to možné tuto skutečnost potvrdit pohledem na věkovou pyramidu v kapitole 2 této práce). Podobně je tomu

v případě států s protestantským vyznáním, tam je také větší průměrný věk příslušníků než celkový (největší rozdíl je ve Spojeném království, Estonsku a České republice, 9,4, 7,8 a 6,1 let).

Tabulka 7: Průměrný věk respondentů podle náboženských skupin, ESS, 2014

Stát	Římskokat.	Protestant.	Pravoslav.	Jiné křesťan.	Judaismus	Islám	Východní náb.	Jiné m. křesťan.
Belgie	55,0	41,6	38,3	44,2	75,0	35,9	43,9	57,3
Česko	55,3	52,9	49,5	51,6	45,0	-	47,5	47,2
Dánsko	47,3	52,6	40,0	53,5	68,0	34,3	46,0	41,2
Estonsko	44,5	58,2	53,6	53,6	-	-	40,0	60,9
Finsko	34,0	55,6	53,1	49,7	76,0	30,0	35,0	45,2
Francie	56,3	49,6	46,4	45,9	63,6	39,5	47,0	46,8
Irsko	52,2	50,8	37,7	43,2	60,3	34,6	32,5	21,0
Izrael	51,4	33,0	46,1	46,5	49,6	39,9	-	33,9
Litva	51,0	50,0	56,1	55,0	42,0	48,0	-	30,0
Maďarsko	55,0	55,1	65,0	54,0	77,0	38,0	45,0	-
Německo	50,5	53,2	35,1	50,0	48,0	37,4	44,8	22,8
Nizozemí	56,6	55,5	29,5	54,3	66,0	33,2	42,6	51,4
Norsko	42,3	51,4	38,2	49,1	-	34,8	44,5	55,6
Polsko	48,4	51,9	51,8	40,6	-	-	55,0	19,0
Portugalsko	55,9	44,1	41,2	51,3	-	55,0	-	49,8
Rakousko	51,9	46,8	45,1	50,0	18,0	36,3	35,9	42,5
Slovinsko	51,4	45,4	46,6	59,5	64,0	36,2	65,0	41,0
Spojené kr.	50,9	61,6	43,4	48,6	-	39,2	44,0	51,5
Španělsko	53,7	48,9	41,0	43,5	-	33,7	40,5	65,7
Švédsko	54,3	54,4	46,8	46,7	56,0	31,8	43,0	40,8
Švýcarsko	50,2	53,1	37,5	47,2	57,0	34,0	40,1	56,3

Zdroj: ESS, 2016, vlastní výpočty

Pozn.: Římskokat.=římskokatolické, Protestant.=protestantské, Pravoslav.=pravoslavné, Jiné křesťan.=jiné křesťanské, Východní náb.=východní náboženství, Jiné m. křesťan.=jiné mimo křesťanské, Spojené kr.=Spojené království

Oproti tomu náboženské vyznání islám má kromě Portugalska ve všech státech nižší průměrný věk než je celkový, což potvrzuje to, že příslušníci tohoto náboženství v evropských státech jsou hlavně mladí lidé (největší rozdíl je ve Finsku, a sice 21,3 let, následovaném Švédskem (18 let) a Nizozemím (17,6 let)). Nicméně v některých státech byly určitá menšinová náboženství zastoupená opravdu malým počtem respondentů, což mohlo způsobit určité výkyvy v datech a extrémně vysoké či nízké hodnoty průměrného věku respondentů.

Věkový medián podle různých skupin náboženského vyznání můžeme srovnat v tabulce 8. V případě rozdílu skupiny podle náboženského vyznání římskokatolického od celkové zůstávají první tři státy stejné jako u věkového průměru (Česká republika a Belgie rozdíl 11 let, Francie a Izrael 8 let). U rozdílu věkového mediánu příslušníků protestantského vyznání oproti celkovému je pořadí států Spojené království, Estonsko a Maďarsko (12,5, 10,5 a 7,5 let).

U vyznání islám je i u věkového mediánu pouze v Portugalsku vyšší medián než celkový, pořadí států s největším rozdílem zůstává stejné (Finsko, Nizozemí, Švédsko, 28, 20 a 19,5 let).

Tabulka 8: Věkový medián respondentů podle náboženských skupin, ESS, 2014

Stát	Římskokat.	Protestant.	Pravoslav.	Jiné křesťan.	Judaismus	Islám	Východní náb.	Jiné m. křesťan.
Belgie	58,0	41,0	38,0	47,0	75,0	33,5	49,0	49,0
Česko	57,0	49,5	49,5	50,0	45,0	-	47,5	50,0
Dánsko	46,0	53,5	40,0	55,0	68,0	33,0	45,0	44,0
Estonsko	38,0	61,5	55,0	52,0	-	-	40,0	59,0
Finsko	34,0	58,0	56,0	54,0	76,0	25,0	31,0	45,0
Francie	58,0	49,0	46,0	46,0	66,0	37,0	49,5	49,0
Irsko	53,0	50,0	33,0	40,0	63,5	36,0	33,0	21,0
Izrael	54,0	34,0	46,0	42,0	49,0	36,0	-	31,5
Litva	52,0	55,0	57,0	60,0	42,0	47,0	-	30,0
Maďarsko	57,0	57,5	65,0	55,0	77,0	38,0	45,0	-
Německo	51,0	55,0	32,5	50,0	44,0	39,0	47,5	19,0
Nizozemí	59,0	58,5	30,5	57,0	66,0	32,0	37,0	58,0
Norsko	40,0	54,0	36,5	51,0	-	30,0	47,5	55,0
Polsko	48,0	49,5	55,5	39,0	-	-	55,0	19,0
Portugalsko	58,0	45,0	33,0	48,0	-	55,0	-	42,0
Rakousko	52,0	42,0	44,5	51,0	18,0	35,0	32,0	43,0
Slovinsko	54,0	46,0	45,0	59,5	64,0	39,0	65,0	46,0
Spojené kr.	50,0	64,5	36,0	48,0	-	38,0	39,0	59,0
Španělsko	53,0	47,0	41,0	42,5	-	33,5	40,5	70,0
Švédsko	54,0	56,0	40,0	41,5	56,0	29,5	38,0	37,0
Švýcarsko	51,0	54,0	34,0	47,0	61,0	33,0	38,0	56,5

Zdroj: ESS, 2016, vlastní výpočty

Pozn.: Římskokat.=římskokatolické, Protestant.=protestantské, Pravoslav.=pravoslavné, Jiné křesťan.=jiné křesťanské, Východní náb.=východní náboženství, Jiné m. křesťan.=jiné mimo křesťanské, Spojené kr.=Spojené království,

Návštěvnost bohoslužeb byla v tomto šetření zjišťována otázkou C14: „Kromě zvláštních příležitostí jako jsou svatby a pohřby, jak asi často navštěvujete v současnosti bohoslužby?“ Možných odpovědí bylo sedm, „každý den“, „častěji než jednou týdně“, „jednou týdně“, „nejméně jednou měsíčně“, „jen o zvláštních svátcích“, „méně často“ a „nikdy“. Nulová hypotéza nepředpokládá rozdíl mezi státy. Výsledek chí kvadrát testu byl i zde signifikantní na hladině 0,05, zamítáme tedy nulovou hypotézu. Podle hodnot koeficientů asociace je tento vztah poměrně slabý, Cramerovo V má hodnotu 0,21.

Pro bližší analýzu návštěvnosti bohoslužeb nejdříve zobrazíme v tabulce 9 níže podíly respondentů v jednotlivých státech podle kategorií odpovědí, pro lepší vzájemné srovnání. K tomu také slouží barevná škála, červeně jsou označeny vyšší podíly respondentů v dané kategorii, tmavě modře nízké podíly respondentů patřící do dané kategorie. V tabulce je také vidět

příslušnost ke shluku, která je výsledkem provedené shlukové analýzy států podle návštěvnosti bohoslužeb.

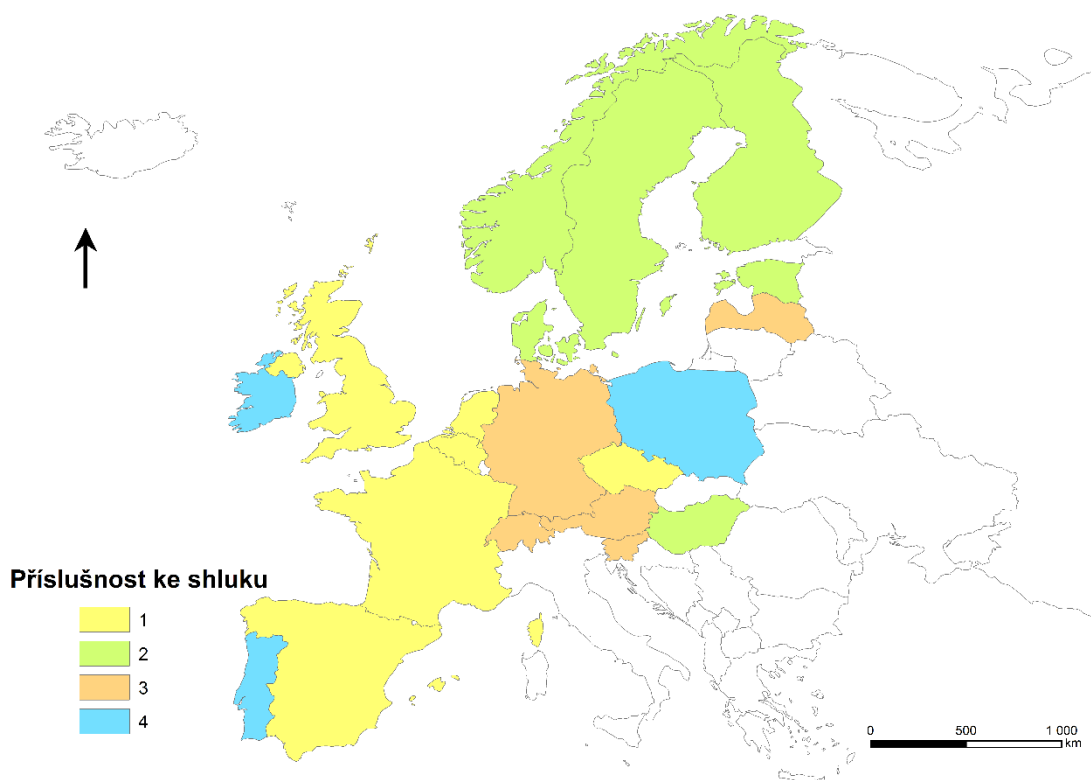
Tabulka 9: Podíly respondentů podle návštěvy bohoslužeb v době šetření, ESS, 2014

Stát	Návštěvnost bohoslužeb							Příslušnost ke shluku
	Každý den	Častěji než jednou týdně	Jednou týdně	Nejméně jednou měsíčně	Jen o zvláštních svátcích	Méně často	Nikdy	
Belgie	0,5 %	1,5 %	6,5 %	6,6 %	13,5 %	15,0 %	56,5 %	1
Česko	0,3 %	1,4 %	5,1 %	4,1 %	13,5 %	13,7 %	61,8 %	1
Dánsko	0,6 %	1,4 %	2,3 %	8,5 %	25,2 %	28,2 %	33,7 %	2
Estonsko	0,2 %	1,3 %	2,8 %	5,5 %	29,8 %	28,7 %	31,7 %	2
Finsko	0,1 %	1,8 %	3,7 %	7,2 %	21,5 %	38,3 %	27,4 %	2
Francie	0,3 %	1,9 %	5,8 %	5,5 %	17,1 %	16,9 %	52,5 %	1
Irsko	2,4 %	5,6 %	31,7 %	14,4 %	11,6 %	18,7 %	15,4 %	4
Lotyšsko	0,4 %	1,9 %	11,8 %	21,7 %	38,1 %	14,7 %	11,4 %	3
Maďarsko	0,4 %	0,9 %	6,0 %	8,2 %	22,3 %	24,1 %	38,1 %	2
Německo	0,1 %	1,4 %	5,8 %	9,5 %	20,6 %	19,0 %	43,6 %	3
Nizozemí	0,2 %	3,0 %	6,8 %	6,7 %	11,6 %	13,6 %	58,3 %	1
Norsko	0,1 %	1,9 %	3,1 %	5,6 %	23,7 %	25,6 %	40,0 %	2
Polsko	1,1 %	6,1 %	44,4 %	18,1 %	18,4 %	5,1 %	6,9 %	4
Portugalsko	1,5 %	4,4 %	23,7 %	14,8 %	12,7 %	19,6 %	23,3 %	4
Rakousko	0,0 %	2,1 %	11,8 %	14,8 %	25,2 %	21,0 %	25,1 %	3
Slovinsko	0,5 %	1,8 %	11,1 %	9,6 %	34,3 %	11,8 %	30,9 %	3
Spojené Kr.	0,6 %	2,8 %	9,1 %	6,9 %	11,8 %	18,3 %	50,5 %	1
Španělsko	1,2 %	2,2 %	10,8 %	9,2 %	13,6 %	17,6 %	45,4 %	1
Švédsko	0,1 %	1,8 %	2,6 %	5,2 %	18,5 %	33,7 %	38,0 %	2
Švýcarsko	0,4 %	1,6 %	7,1 %	11,5 %	25,1 %	20,9 %	33,4 %	3

Zdroj: ESS, 2016, vlastní výpočty

Pozn.: Spojené kr.=Spojené království

Při pohledu do tabulky a také na obrázek 19 níže vidíme, že státy je možné rozdělit do čtyř skupin podle návštěvnosti bohoslužeb. První skupinou jsou státy, kde převažuje nízká účast na bohoslužbách (vysoký podíl odpovědí „nikdy“ a „méně často“. Do této skupiny je možné zařadit Českou republiku a pak státy západní Evropy (Belgie, Francie, Spojené království, Španělsko a Nizozemí). Druhou skupinu tvoří státy severní Evropy (a Maďarsko), kde není tolik výrazná převaha podílu odpovědí „nikdy“, ale jsou zde hojně zastoupeny i „jen o zvláštních svátcích“ a „méně často“. Třetí skupina jsou alpské státy, Německo a Lotyšsko, v této skupině jsou častěji než u předchozích zastoupeny odpovědi „jednou týdně“ a „nejméně jednou měsíčně“. Poslední skupinou jsou státy s nejčastější návštěvností bohoslužeb, tedy Irsko, Polsko a Portugalsko. Výsledný dendrogram je možné nalézt v příloze.

Obrázek 19: Státy podle příslušnosti ke shluku, ESS 2014

Zdroj: ESS, 2016, Natural Earth Data, 2017

V této podkapitole byla provedena analýza věkového průměru a věkového mediánu, která potvrdila, že věřící osoby mají vyšší průměrný věk a věkový medián než je celková populace, i když v případě několika států se nejedná o výrazný rozdíl. Větší rozdíl je u těchto charakteristik mezi věřícími a nevěřícími respondenty, kde se rovněž potvrdila starší věková struktura věřících respondentů než nevěřících. V další části byla provedena bližší analýza podle skupin náboženského vyznání, těch „tradičnějších“ i těch, co se v Evropě ve větší míře objevují v nedávné době. Protestantské i římskokatolické náboženské vyznání má v evropském prostoru delší tradici a tedy i v jeho případě platí, že mu tradičně zůstávají věrni starší respondenti, kteří byli v náboženském duchu vychovávaní častěji, než mladší generace (Argue, Johnson, White, 1999). U novějších skupin tato situace neplatí, nicméně zastoupení respondentů v nich nebylo velké. V poslední části byla provedena shluková analýza, jejímž výsledkem je rozdělení států do čtyř skupin podle návštěvnosti bohoslužeb. Jedná se o skupinu s vysokým podílem respondentů nenavštěvujících bohoslužby nikdy, v dalších dvou skupinách pak respondenti častěji navštěvují bohoslužby a rozdělení frekvence návštěvnosti bohoslužeb je širší, až ve čtvrté skupině jsou nejvyšší podíly těch respondentů, co navštěvují bohoslužby jednou týdně.

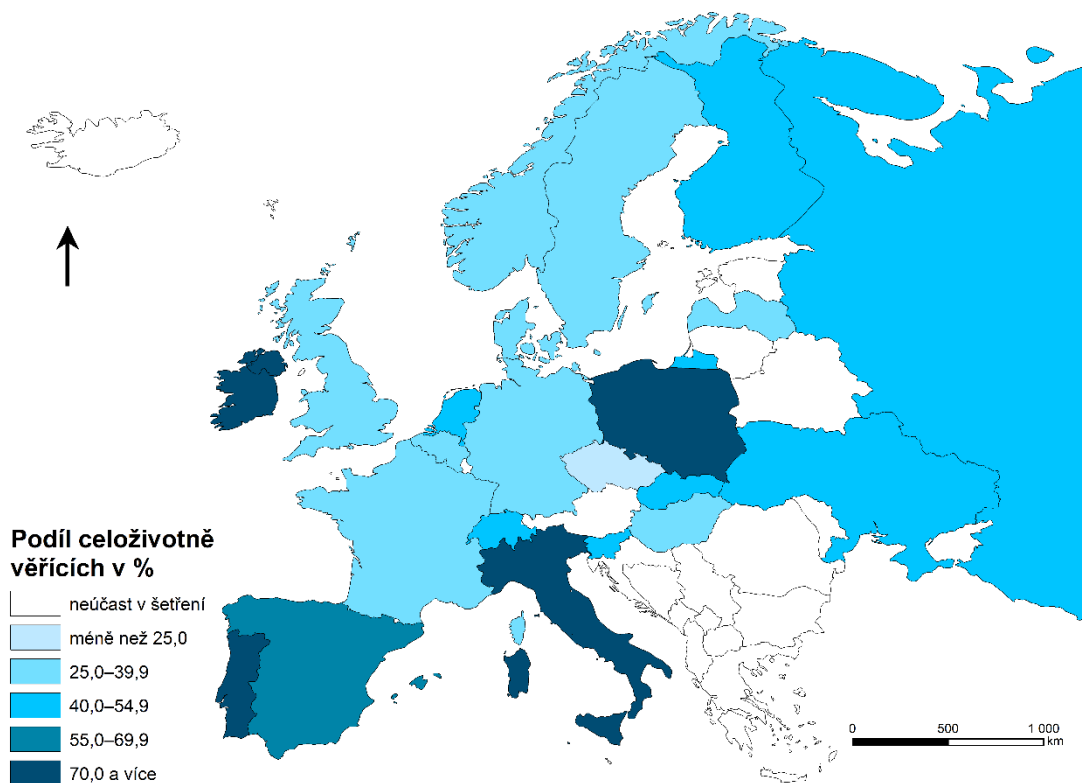
4.2 Výběrové šetření International Social Survey Programme 2008

V tomto šetření jsou zjišťovány podrobnější údaje o náboženském vyznání respondentů, jelikož v roce 2008 bylo přímo na téma náboženského vyznání zaměřeno. Je v něm také zahrnuto velké množství evropských států a i některé světové, do analýzy jsou ale vybrány pouze evropské státy

a Německo je členěno do dvou samostatných částí zachovávajících bývalé rozdělení na Západní a Východní Německo. V tomto šetření jsou osloveni respondenti ve věku 18 let a více. Prvním cílem této části práce je blíže analyzovat subjektivní vyjádření víry v Boha podle věkových skupin napříč evropskými státy. Dalším cílem je zaměřit se na frekvenci účasti na bohoslužbách a pomocí dat z výběrového šetření porovnat evropské státy. V další části pak bude cílem se blíže zaměřit na změnu frekvence návštěvnosti bohoslužeb ve věku 11–12 let, kdy je ještě respondent pod výrazným vlivem rodičů, a stavem v době šetření, u frekvencí návštěvnosti bohoslužeb týdně a nikdy. Úkolem je porovnat státy Česká republika a Irsko podle vybrané frekvence návštěvnosti bohoslužeb. Co se týče návštěvnosti bohoslužeb, tak zde se předpokládá, že Česká republika a bude mít menší frekvenci návštěvnosti bohoslužeb ve věku 11–12 let i v dospělosti (době šetření) než Irsko, které by se dalo považovat za religióznější.

Nejdříve se budeme zabývat přesnějším určením víry v Boha, a sice rozbořem otázky 17, která zní: „Který z výroků nejlépe popisuje vaši víru v Boha?“ Možné byly odpovědi „Nevěřím v Boha a nikdy jsem nevěřil(a)“, „Nevěřím v Boha, ale dříve jsem věřil(a)“, „Věřím v Boha, ale dříve jsem nevěřil(a)“ a „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“. Pro porovnání evropských států bylo v tomto šetření zvoleno odpovědi „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“, v obrázku 20 vidíme podíl respondentů podle států, kteří takto na otázku odpověděli. Respondenti jsou ve věku 18 a více let, kdy už se dá předpokládat samostatný názor na víru v Boha.

Obrázek 20: Podíl respondentů, kteří věří v Boha a vždy věřili, ISSP, 2008



Zdroj: ISSP, 2015a, Natural Earth Data, 2017

Na obrázku můžeme pozorovat, že podobně jako na obrázku v předchozí podkapitole, i zde je Česká republika v nejnižší zobrazené kategorii. V České republice věří celý život v Boha 22,5 % respondentů, ve Švédsku 25,5 % respondentů. Následují častěji zastoupené kategorie,

největší zastoupení respondentů, kteří tato odpověděli na zadanou otázku, je znovu v Polsku, a sice 80,8 %.

U otázky 17, vyjadřující subjektivní vyjádření víry v Boha testujeme, zda je rozdíl mezi státy v rozložení respondentů podle odpovědí na tuto otázku. Výsledkem testu chí kvadrát je skutečnost, že můžeme zamítnout nulovou hypotézu o tom, že mezi státy není rozdíl. Koeficienty asociace ukazují středně silný vztah, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,29.

Na základě odpovědí na otázku 17 („Který z výroků nejlépe popisuje vaši víru v Boha?“) jsou vybrané osoby, které odpověděly „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“ a jsou dále analyzované podle věku a jednotlivých států. Respondenti jsou rozděleni do skupin podle věku, které jsou 0–20 let, 21–30 let, 31–40 let, 41–50 let, 51–60 let, 61–70 let, 71–80 let, 81–90 let a 91 a výše let.

Tabulka 10: Rozdělení osob s odpovědí „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“ podle věkových skupin, ISSP 2008

Stát	do 21 let	21–30 let	31–40 let	41–50 let	51–60 let	61–70 let	71–80 let	81–90 let	91 a výše
Belgie	1,4 %	6,8 %	12,2 %	18,0 %	19,4 %	19,8 %	17,6 %	4,8 %	0,0 %
Česko	1,5 %	4,7 %	8,8 %	10,0 %	17,4 %	27,6 %	24,1 %	4,7 %	1,2 %
Dánsko	2,5 %	9,8 %	15,4 %	20,9 %	17,8 %	19,1 %	10,8 %	3,4 %	,3 %
Finsko	3,5 %	9,1 %	13,6 %	16,8 %	25,9 %	23,3 %	7,8 %	0,0 %	0,0 %
Francie	0,3 %	5,2 %	10,9 %	18,0 %	19,3 %	22,6 %	18,0 %	5,4 %	0,4 %
Chorvatsko	6,3 %	17,6 %	17,2 %	17,8 %	17,1 %	13,5 %	9,1 %	1,4 %	0,0 %
Irsko	4,7 %	16,1 %	19,1 %	19,2 %	16,9 %	12,3 %	8,2 %	3,2 %	0,4 %
Itálie	3,3 %	7,1 %	15,6 %	22,7 %	16,6 %	18,5 %	13,7 %	2,4 %	0,0 %
Lotyšsko	5,4 %	14,5 %	13,0 %	17,1 %	16,3 %	22,8 %	10,9 %	0,0 %	0,0 %
Maďarsko	5,8 %	14,7 %	15,0 %	12,1 %	21,1 %	16,8 %	11,1 %	3,4 %	0,0 %
Nizozemí	1,1 %	7,8 %	13,1 %	18,1 %	17,2 %	21,3 %	16,2 %	4,7 %	0,5 %
Norsko	2,4 %	7,9 %	20,9 %	19,9 %	18,1 %	20,2 %	10,7 %	0,0 %	0,0 %
Polsko	5,2 %	15,8 %	16,9 %	15,9 %	21,6 %	14,5 %	10,1 %	0,0 %	0,0 %
Portugalsko	3,5 %	10,5 %	19,6 %	17,9 %	14,5 %	14,9 %	15,1 %	3,7 %	0,2 %
Rusko	7,0 %	18,5 %	11,2 %	13,8 %	16,2 %	15,2 %	14,8 %	3,3 %	0,0 %
Slovensko	3,9 %	13,5 %	13,8 %	18,1 %	24,7 %	17,1 %	6,9 %	1,5 %	0,5 %
Slovinsko	4,7 %	15,5 %	16,9 %	17,3 %	17,5 %	13,1 %	10,6 %	3,9 %	0,6 %
Spojené kr.	0,9 %	9,0 %	16,7 %	16,7 %	15,5 %	19,7 %	14,1 %	6,1 %	1,2 %
Španělsko	1,9 %	11,4 %	18,9 %	17,0 %	16,9 %	14,7 %	13,6 %	4,6 %	1,0 %
Švédsko	4,8 %	8,3 %	13,7 %	16,8 %	22,5 %	21,3 %	12,7 %	0,0 %	0,0 %
Švýcarsko	2,6 %	7,3 %	17,6 %	19,7 %	17,8 %	13,9 %	12,1 %	8,6 %	0,3 %
Ukrajina	4,8 %	16,1 %	16,1 %	16,2 %	17,7 %	15,1 %	11,9 %	2,1 %	0,0 %
V. Německo	1,4 %	5,8 %	7,2 %	17,4 %	17,4 %	17,4 %	17,4 %	11,6 %	4,3 %
Z. Německo	2,8 %	9,8 %	15,6 %	20,4 %	16,2 %	15,3 %	13,1 %	5,9 %	0,8 %

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Pozn.: Spojené kr.=Spojené království, V. Německo=Východní Německo, Z. Německo=Západní Německo

V tabulce 10 jsou z celkového počtu osob s odpovědí „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a) na otázku 17 vypočítány podíly osob s touto odpovědí v jednotlivých věkových skupinách, součet v řádku činí tedy dohromady 100 %. V tabulce jsou podíly ve věkových skupinách pro lepší orientaci barevně odlišeny ve stupních barev od červené (největší podíl) až po tmavě modrou (nejnižší podíl). V tabulce můžeme vidět, že v rozložení osob, které uvádějí, že věří v Boha a vždy v něj věřily nejsou velké rozdíly mezi evropskými státy. Jelikož součet ve všech věkových skupinách činí dohromady 100 %, je zřejmé, že největší podíly jsou ve věcích mezi 40 a 70 lety, což je ale nejspíše dané nejvyšším celkovým zastoupením těchto respondentů v šetření.

Přesnější vyjádření může proto poskytnout tabulka 11, kde vidíme podíly respondentů, kteří uvedli, že věří v Boha a vždy věřili k celkovému počtu respondentů v dané věkové skupině.

Tabulka 11: Podíly osob s odpovědí „Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“ v dané věkové skupině, ISSP 2008

Stát	do 21 let	21–30 let	31–40 let	41–50 let	51–60 let	61–70 let	71–80 let	81–90 let	91 a výše
Belgie	15,2 %	19,1 %	30,6 %	34,3 %	40,3 %	52,2 %	60,3 %	59,0 %	-
Česko	8,6 %	9,0 %	12,2 %	14,9 %	18,8 %	31,8 %	52,6 %	55,2 %	57,1 %
Dánsko	28,6 %	27,7 %	35,1 %	36,6 %	35,2 %	38,7 %	48,5 %	56,8 %	66,7 %
Finsko	19,5 %	28,6 %	40,9 %	36,4 %	44,8 %	50,7 %	62,1 %	-	-
Francie	6,5 %	21,7 %	22,3 %	30,2 %	29,4 %	39,2 %	45,6 %	39,6 %	60,0 %
Chorvatsko	77,8 %	65,5 %	77,7 %	73,1 %	73,4 %	80,0 %	80,2 %	63,2 %	-
Irsko	60,5 %	62,5 %	67,1 %	72,4 %	75,0 %	81,2 %	91,0 %	94,0 %	100,0 %
Itálie	61,9 %	70,9 %	66,1 %	72,2 %	72,1 %	83,9 %	91,2 %	95,0 %	100,0 %
Lotyšsko	20,8 %	29,9 %	28,1 %	32,0 %	38,4 %	55,7 %	56,0 %	-	-
Maďarsko	38,6 %	32,6 %	28,6 %	30,3 %	38,6 %	47,8 %	60,9 %	65,0 %	-
Nizozemí	40,9 %	30,3 %	31,9 %	34,0 %	36,7 %	49,0 %	61,7 %	57,8 %	50,0 %
Norsko	18,0 %	21,6 %	37,6 %	33,6 %	34,3 %	46,1 %	53,9 %	-	-
Polsko	69,7 %	72,5 %	74,9 %	88,0 %	84,4 %	85,5 %	89,6 %	-	-
Portugalsko	64,4 %	72,3 %	79,3 %	80,8 %	83,2 %	87,1 %	93,9 %	88,2 %	100,0 %
Rusko	36,6 %	45,9 %	32,7 %	35,1 %	36,1 %	51,2 %	58,3 %	70,0 %	-
Slovensko	46,2 %	46,6 %	43,8 %	49,5 %	59,8 %	62,3 %	70,0 %	75,0 %	50,0 %
Slovinsko	46,2 %	38,5 %	48,0 %	46,3 %	46,6 %	54,0 %	60,0 %	64,5 %	100,0 %
Spojené kr.	26,7 %	41,1 %	46,2 %	45,9 %	51,0 %	57,9 %	58,0 %	61,7 %	66,7 %
Španělsko	39,2 %	51,7 %	62,7 %	61,9 %	71,1 %	84,3 %	88,6 %	84,1 %	94,1 %
Švédsko	23,1 %	16,0 %	20,0 %	23,0 %	30,1 %	30,3 %	37,7 %	-	-
Švýcarsko	48,5 %	30,8 %	46,4 %	46,5 %	51,7 %	54,1 %	66,1 %	71,6 %	66,7 %
Ukrajina	59,6 %	53,6 %	54,8 %	49,7 %	51,6 %	55,7 %	62,3 %	60,5 %	-
V. Německo	4,0 %	6,9 %	8,8 %	10,8 %	14,0 %	11,8 %	18,8 %	47,1 %	75,0 %
Z. Německo	37,5 %	42,0 %	54,3 %	53,3 %	51,7 %	55,4 %	68,9 %	80,9 %	71,4 %

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Pozn.: Spojené kr.=Spojené království, V. Německo=Východní Německo, Z. Německo=Západní Německo

Nicméně výsledek může být zkreslený nižším počtem respondentů v jednotlivých věkových kategoriích, může tedy docházet k vychýlení podílů a nemusí přesně odrážet skutečné rozložení populace (- znamená chybějící zastoupení respondentů). V tabulce 11 již můžeme vidět nárůst podílu celoživotně věřících obyvatel s věkem, hlavně ve věkových skupinách od 61 let výše. Můžeme si všimnout vysokých podílů celoživotně věřících obyvatel hlavně ve státech s tradičně vyšším podílem věřících obyvatel, jako je Irsko, Itálie, Polsko a Portugalsko. Česko naopak patří společně s bývalým Východním Německem a Francií mezi státy, u nichž jsou výrazně nižší podíly celoživotně věřících obyvatel.

Následuje analýza návštěvnosti bohoslužeb, na tuto problematiku se ve výběrovém šetření ISSP zaměřuje několik otázek. Pro tuto část práce byla vybrána otázka S27: „Jak často navštěvujete bohoslužby?“ Nabízí škálu devíti možných odpovědí, „nikdy“, „méně než jednou ročně“, „asi 1x až 2x za rok“, „několikrát za rok“, „asi 1x za měsíc“, „2x až 3x za měsíc“, „skoro každý týden“, „každý týden“ a „několikrát za týden“. I v tomto případě bylo pomocí statistiky chí kvadrát testováno, zda je mezi státy rozdíl ve frekvenci návštěvnosti bohoslužeb. V tomto případě rovněž na hladině 0,05 zamítáme nulovou hypotézu o tom, že mezi státy není žádný rozdíl. Zde je síla závislosti slabá podle koeficientů asociace, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,23. Nicméně hodnota je vyšší než v případě předchozího šetření European Social Survey, kde dosáhla 0,21.

Pro bližší analýzu návštěvnosti bohoslužeb nejdříve zobrazíme v tabulce 12 níže podíly respondentů v jednotlivých státech podle kategorií odpovědí, aby bylo možné tyto státy mezi sebou porovnat. Podíly respondentů v kategoriích odpovědí je možné snadněji mezi sebou srovnat pomocí barevné škály, červeně jsou označeny vyšší podíly respondentů v dané kategorii, tmavě modře nízké podíly respondentů patřící do dané kategorie.

Na datech z tohoto šetření již nebyla prováděna shluková analýza, ale je patrné, že výsledky jsou podobné. V tabulce 12 můžeme vidět potvrzení toho, že Česká republika patří mezi státy, kde je nízká účast na bohoslužbách. Dosahuje i druhého největšího podílu osob v Evropě, které nenavštěvují bohoslužby nikdy (první je Spojené království s 59,1 % a Česká republika má 58,5 %, třetí je bývalé Východní Německo s 57,6 %). Zároveň můžeme z tabulky rozeznat státy, kde je typická vysoká pravidelná účast na bohoslužbách, a sice Irsko, Polsko a Severní Irsko (každý týden zde navštěvuje bohoslužby 36,2 %, 30,5 % a 25,4 % respondentů). Zajímavé jsou i státy, které mají nejvyšší podíl respondentů navštěvujících bohoslužby několikrát ročně, tedy Ukrajina (40,5 %), Slovinsko (35,1 %) a Chorvatsko (33,8 %). Poslední skupina zemí by se dala charakterizovat tím, že je pro ně typická účast na bohoslužbách maximálně několikrát do roka (méně než 1x ročně a 1x, 2x ročně), týká se to hlavně severovýchodních států a Německa, Finsko má v těchto dvou kategoriích dokonce celkově největší podíly. I na základě této tabulky je patrné, že mezi státy panují rozdíly mezi státy v převládající četnosti návštěvnosti bohoslužeb a že by se (podobně jako v předchozí podkapitole) dalo podle výše uvedeného popisu vyčlenit několik skupin států s odlišnou frekvencí návštěvnosti bohoslužeb.

Tabulka 12: Podíly respondentů podle návštěvy bohoslužeb v době šetření, ISSP, 2008

Stát	Návštěvnost bohoslužeb								
	nikdy	méně než 1x ročně	1x, 2x ročně	několikrát ročně	1x měsíčně	2x, 3x měsíčně	téměř každý týden	každý týden	několikrát týdně
Belgie	54,0 %	5,2 %	12,0 %	13,3 %	4,3 %	3,0 %	2,4 %	4,8 %	1,0 %
Česko	58,5 %	10,7 %	10,0 %	7,2 %	2,4 %	2,8 %	3,2 %	4,2 %	0,9 %
Dánsko	26,3 %	24,0 %	19,5 %	21,4 %	2,8 %	3,1 %	0,0 %	2,1 %	0,8 %
Finsko	10,3 %	33,3 %	35,6 %	13,1 %	1,5 %	2,2 %	1,7 %	1,5 %	0,7 %
Francie	54,3 %	11,1 %	11,8 %	9,6 %	2,8 %	2,0 %	2,5 %	5,0 %	0,8 %
Chorvatsko	14,4 %	4,5 %	6,3 %	33,8 %	8,0 %	11,8 %	0,0 %	17,4 %	3,9 %
Irsko	10,4 %	4,4 %	6,8 %	17,0 %	7,3 %	8,0 %	2,8 %	36,2 %	7,1 %
Itálie	21,0 %	6,2 %	13,4 %	16,3 %	5,1 %	7,2 %	5,1 %	21,0 %	4,7 %
Lotyšsko	36,4 %	13,1 %	12,2 %	24,4 %	4,0 %	2,8 %	1,9 %	4,4 %	0,9 %
Maďarsko	41,8 %	18,4 %	16,0 %	11,2 %	2,7 %	2,9 %	2,1 %	3,7 %	1,2 %
Nizozemí	28,6 %	14,6 %	15,2 %	21,4 %	3,1 %	4,7 %	0,0 %	7,7 %	4,7 %
Norsko	42,5 %	22,7 %	19,3 %	8,2 %	1,8 %	1,6 %	2,1 %	1,4 %	0,4 %
Polsko	7,0 %	4,8 %	7,7 %	16,1 %	9,0 %	7,2 %	13,6 %	30,5 %	4,2 %
Portugalsko	15,1 %	12,8 %	12,6 %	21,1 %	8,2 %	6,2 %	7,0 %	14,3 %	2,5 %
Rakousko	26,3 %	10,1 %	18,1 %	20,0 %	7,1 %	6,3 %	3,5 %	7,4 %	1,2 %
Rusko	38,5 %	20,2 %	15,1 %	17,4 %	4,4 %	2,0 %	0,9 %	1,0 %	0,4 %
S. Irsko	16,5 %	5,5 %	10,4 %	10,1 %	8,1 %	6,6 %	10,4 %	25,4 %	7,1 %
Slovensko	23,5 %	12,0 %	5,3 %	15,9 %	5,1 %	6,6 %	0,0 %	22,1 %	9,5 %
Slovinsko	25,8 %	4,7 %	6,6 %	35,1 %	5,5 %	6,8 %	0,0 %	14,0 %	1,5 %
Spojené kr.	59,1 %	5,5 %	6,7 %	10,7 %	5,4 %	0,0 %	2,2 %	10,3 %	0,0 %
Španělsko	25,5 %	10,5 %	5,7 %	22,7 %	8,1 %	7,5 %	0,0 %	16,2 %	3,8 %
Švédsko	33,9 %	27,8 %	22,1 %	10,7 %	1,2 %	1,2 %	1,1 %	0,9 %	1,2 %
Švýcarsko	18,4 %	10,9 %	22,7 %	21,5 %	7,5 %	6,5 %	0,0 %	11,1 %	1,4 %
Ukrajina	19,5 %	4,9 %	13,7 %	40,5 %	6,9 %	6,3 %	0,0 %	6,6 %	1,6 %
V. Německo	57,6 %	27,3 %	0,0 %	10,1 %	0,0 %	3,1 %	0,0 %	1,3 %	0,6 %
Z. Německo	25,4 %	30,5 %	0,0 %	23,0 %	0,0 %	11,9 %	0,0 %	7,3 %	1,9 %

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

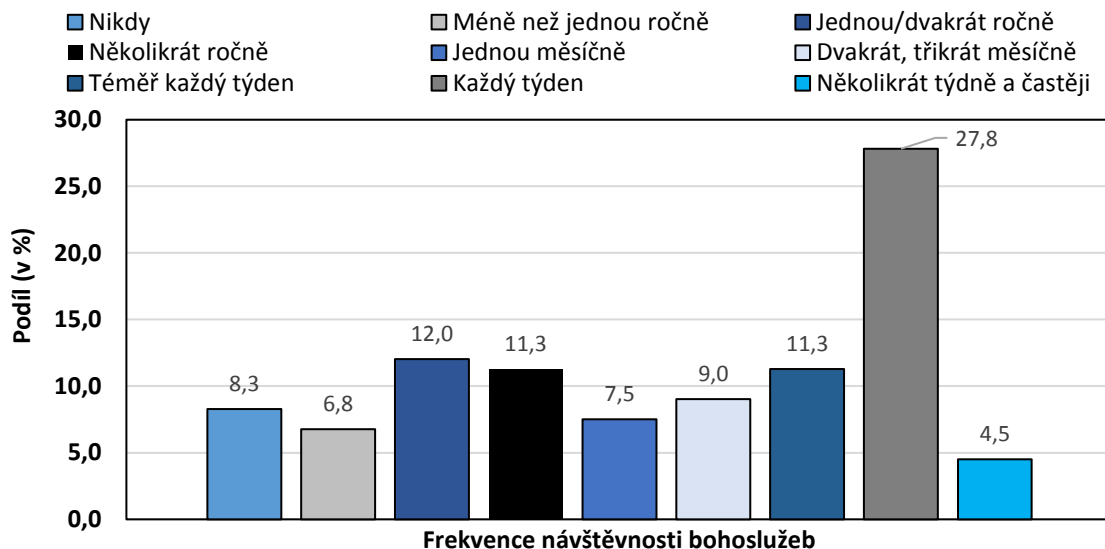
Pozn.: S. Irsko=Severní Irsko, Spojené kr.=Spojené království, V. Německo=Východní Německo, Z.Německo=Západní Německo

Následující část práce se bude zabývat analýzou otázky 26: „Jak často jste navštěvoval(a) náboženské obřady, když vám bylo asi 11 nebo 12 let?“ Podobně jako předchozí řešená otázka i tato nabízí škálu devíti možných odpovědí: „nikdy“, „méně než jednou ročně“, „asi 1x až 2x za rok“, „několikrát za rok“, „asi 1x za měsíc“, „2x až 3x za měsíc“, „skoro každý týden“, „každý týden“ a „několikrát za týden“.

Dále byla vybrána data za respondenty z Česka a pro účely srovnání Irska, jakožto státu, který má podle tabulky výše největší podíl respondentů navštěvujících bohoslužby každý týden, a tedy jako typického státu opačného chování, co se návštěvnosti bohoslužeb týče. Ze všech respondentů

daného státu jsou vybráni pouze ti respondenti, kteří ve věku 11–12 let navštěvovali bohoslužby každý týden a v grafu je znázorněna jejich návštěvnost bohoslužeb v době šetření. Z hlediska věkového složení respondentů jsou v tomto případě nejvíce střední věkové skupiny.

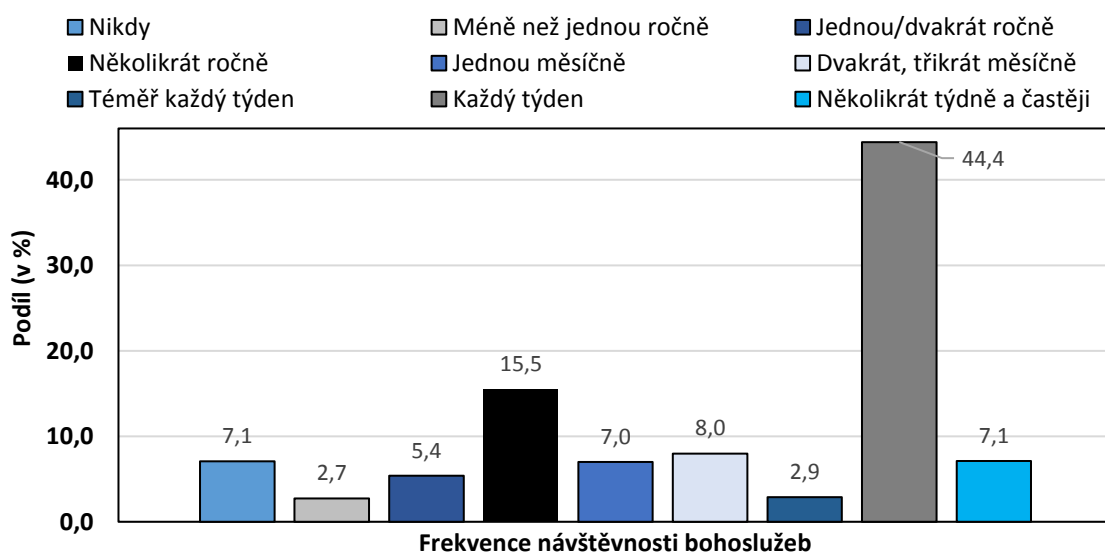
Obrázek 21: Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech navštěvovali bohoslužby 1 týdně s jejich návštěvností v době šetření, Česko, ISSP 2008



Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Na obrázku 21 můžeme vidět, že pouze u méně než jedné třetiny respondentů z České republiky (27,8 %), kteří navštěvovali ve věku 11–12 let bohoslužby, zůstala stejná frekvence návštěvnosti bohoslužeb i do doby šetření (tedy do dospělosti). Můžeme pozorovat, že v této skupině dochází k menší frekvenci návštěvnosti bohoslužeb, nicméně pouze 8,3 % z nich nenavštěvuje v době šetření bohoslužby nikdy (u celkového obyvatelstva je to 58,5 %). Na obrázku 22 pak můžeme provést srovnání s Irskem, tedy evropským státem s nejvyšší frekvencí návštěvnosti bohoslužeb.

Obrázek 22: Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech navštěvovali bohoslužby 1 týdně s jejich návštěvností v době šetření, Irsko, ISSP 2008

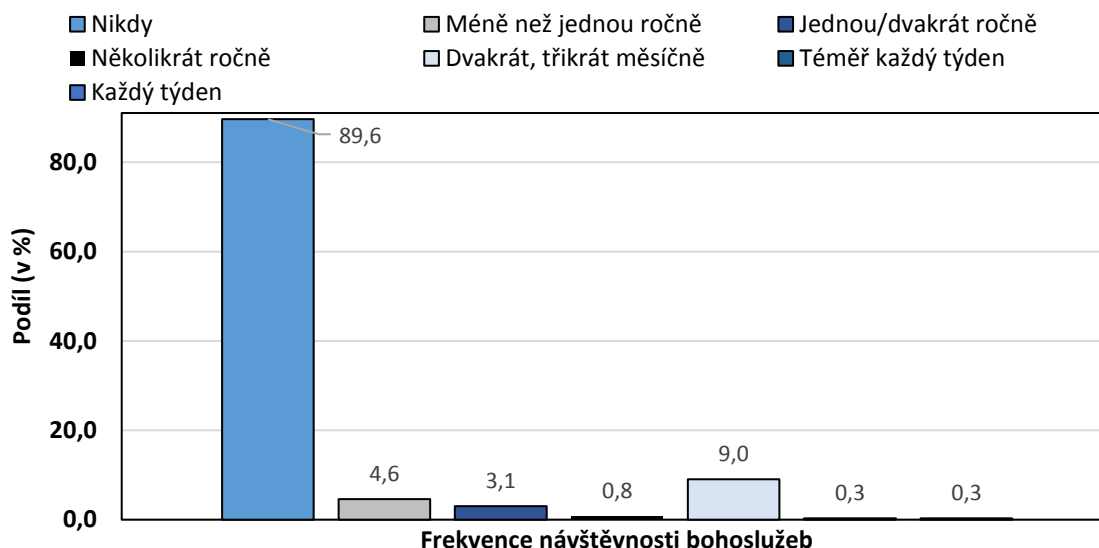


Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Na obrázku 23 je patrné, že v Irsku je větší přenos zvyklostí z dětství v případě frekvence návštěvnosti bohoslužeb, a tedy 44,4 % respondentů, jež ve věku 11–12 let navštěvovali bohoslužby každý týden je se stejnou frekvencí navštěvuje i v době šetření. Dále je vyšší procento než v České republice těch respondentů, kteří navštěvují bohoslužby ještě častěji (7,1 %). Další frekvence návštěvnosti jsou již zastoupené málo, pouze 15,5 % respondentů navštěvuje v době šetření bohoslužby několikrát ročně. Z respondentů, kteří ve věku 11–12 let navštěvovali bohoslužby každý týden pouze 7,1 % nenavštěvuje v době šetření bohoslužby nikdy (u celkového vzorku respondentů je to 10,4 %).

Podobně jako v předchozím případě v následných grafech je zobrazena pouze část z celkového počtu respondentů v tomto případě jsou zobrazeni pouze ti respondenti, kteří ve věku 11–12 let nenavštěvovali bohoslužby nikdy. V grafu pak je znázorněna jejich návštěvnost bohoslužeb v době šetření. Z hlediska věkového složení respondentů jsou zde výrazněji zastoupeny mladší věkové skupiny než v předchozím případě.

Obrázek 23: Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech nenavštěvovali bohoslužby nikdy s jejich návštěvností v době šetření, Česko, ISSP 2008

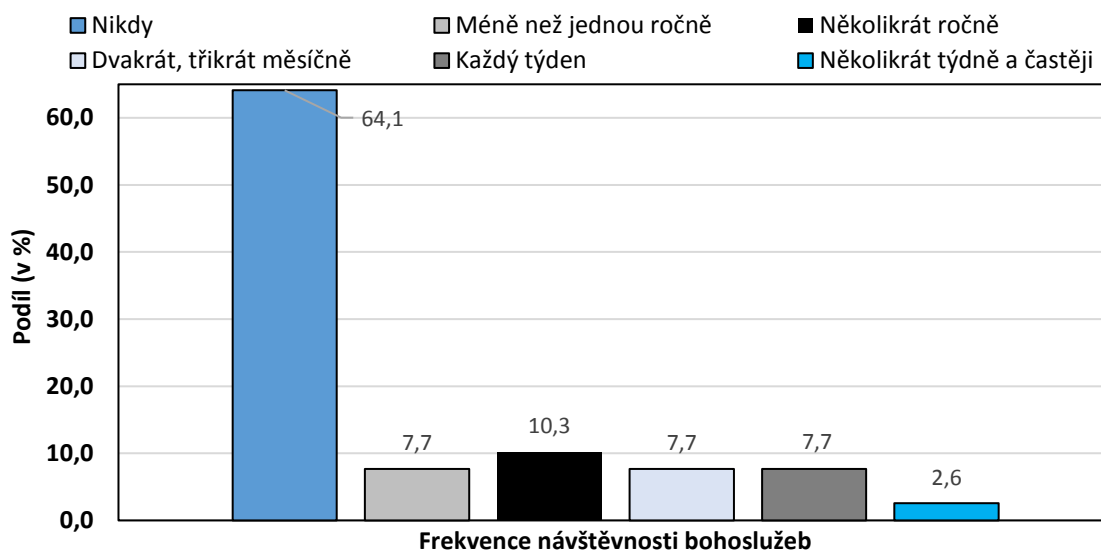


Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Obrázek 23 je výrazně nepravidelného rozdělení, a sice v České republice z respondentů, kteří v 11–12 letech nenavštěvovali bohoslužby nikdy, nenavštěvuje v době šetření bohoslužby nikdy 89,6 %. Zde je tedy patrná mnohem menší změna chování než u předchozí frekvence. Nejsou zastoupeny všechny kategorie návštěvnosti bohoslužeb. Druhá nejčastější kategorie je dvakrát, třikrát měsíčně, tak často navštěvuje bohoslužby 9,0 % respondentů, kteří ve věku 11–12 let nenavštěvovali bohoslužby nikdy.

V následujícím obrázku je stejně jako v předchozím případě možné provést srovnání s Irskem, kde se také jedná o srovnání návštěvnosti bohoslužeb nikdy ve věku 11–12 let a v době šetření.

Obrázek 24: Rozdělení respondentů, kteří v 11–12 letech nenavštěvovali bohoslužby nikdy s jejich návštěvností v době šetření, Irsko, ISSP 2008



Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Na obrázku 24 pozorujeme také výrazně nepravidelné rozdělení, v Irsku z respondentů, kteří v 11–12 letech nenavštěvovali bohoslužby nikdy, nenavštěvuje v době šetření bohoslužby nikdy 64,1 %. V Irsku došlo ke větší změně frekvence návštěvnosti bohoslužeb, respondenti oproti věku 11–12 let začali častěji navštěvovat bohoslužby, nicméně stále více než polovina respondentů bohoslužby nenavštěvuje a nejsou zastoupeny všechny kategorie návštěvnosti bohoslužeb. Druhou nejčastější kategorií návštěvnosti bohoslužeb je několikrát ročně, to navštěvuje bohoslužby 10,3 % respondentů, kteří ve věku 11–12 let nenavštěvovali bohoslužby nikdy, nicméně rozložení dalších kategorií je poměrně vyrovnané.

V první části podkapitoly bylo popsáno, jak se mění podíly celoživotně věřících osob podle věku a byl zde prokázán rozdíl mezi státy v tom, jak respondenti subjektivně vnímají svoji víru k Bohu. Menší pak byl rozdíl mezi státy podle věkových skupin, kde respondenti odpověděli, že věří v Boha a vždy v něj věřili. Při bližší analýze se ale potvrdila skutečnost, že mezi věřícími osobami jsou hlavně lidé ve starším věku, k nárůstu podílů dochází od 50 let věku. V návštěvnosti bohoslužeb jsou velké rozdíly mezi státy, odděluje se skupina s častější návštěvností bohoslužeb (Irsko, Polsko a Portugalsko) a naopak státy, kde převažují osoby, co nikdy nenavštěvují bohoslužby (Česká republika, Spojené království a další). V další části pak bylo provedeno srovnání Česka a Irsku v tom, jaké je rozdělení frekvence návštěvnosti bohoslužeb u respondentů, kteří ve věku 11–12 let navštěvovali bohoslužby každý týden (a poté nikdy). Na základě grafů v této části můžeme jen potvrdit, že v době mezi dětstvím respondentů (tedy době, když jsou převážně ještě ovlivněni rodiči) a dospělostí dochází k poklesu religiozity. Tento jev potvrzují i jiné studie v dalších evropských státech (například Crockett, Voas, 2006), kde byl na příkladu studie ze Spojeného království rovněž potvrzen pokles religiozity mezi generacemi, kdy je vždy následující generace méně religiózní než ta předešlá. Česká republika dosahovala vysokého podílu respondentů v i v dospělosti (v době šetření) v kategorii návštěvnosti nikdy. Naopak u kategorie návštěvnosti bohoslužeb jednou týdně zůstala stejná frekvence v České republice pouze u 27,8 % respondentů, kteří ve věku 11–12 let navštěvovali týdně bohoslužby. Dále se ve

srovnání s Českou republikou potvrdilo, že Irsko patří mezi státy s vysokou účastí na bohoslužbách, z respondentů, kteří ve věku 11–12 let navštěvovali bohoslužby týdně, jich 44,4 % z nich navštěvovalo bohoslužby každý týden i v době šetření.

Kapitola 5

Postoje k vybraným společenským jevům v závislosti na náboženské víře: přehled na základě studia dostupných pramenů

5.1 Postoje na základě výsledků výběrových šetření

Vztahem mezi tím, jestli jsou dané osoby věřící či ne, a jejich názory na *eutanazii*, *interrupci*, *nevěru* či *věk vstupu do manželství* a další jevy, se již zabývalo několik českých či zahraničních autorů, nicméně většina z nich se zabývala pouze vztahem náboženského vyznání respondenta a názoru na jeden z těchto problémů. Zawila (2004) analyzovala v Polsku postoje k *eutanazii* pomocí šetření mezi 60 lékaři, kteří se ve velké míře vyjadřovali proti. Důvodů bylo několik, například že *eutanazie* je nemorální, neetická, že by tím lékaři porušovali význam svého povolání, ale také (jako třetí nejvíce zastoupená kategorie), že je to proti jejich víře (Zawila, 2004). Dále se v českém prostředí vztahem náboženství a *eutanazie* zabývalo několik diplomových prací. Ve dvou z nich (Bláhová, 2008, Staňková, 2011) autorky analyzovaly postoje věřících a nevěřících obyvatel k *eutanazii* na základě dat vlastních výběrových šetření, výsledkem bylo v obou případech prokázání větší tolerance k *eutanazii* u nevěřících osob.

Otázkou vztahu náboženského vyznání a *sebevraždy* se zabýval Stack (1980), využíval data z Public Health Service z roku 1974 za 50 států světa. Pomocí regresní analýzy určoval vztah mezi počtem *sebevražd* na 100 tisíc obyvatel a katolickým vyznáním a dalšími charakteristikami. Nicméně se mu nepodařilo prokázat vliv katolického vyznání na počet *sebevražd* na 100 000 obyvatel, i když bylo katolické vyznání analyzováno jako podíl katolíků ve státě, i jako podíl osob, co navštěvovaly katolické školy (Stack, 1980).

Vztahem mezi *umělým přerušением těhotenství* a náboženským vyznáním se v českém prostředí zabývala Procházková (2008). Ta analyzovala situaci v České republice a v dalších státech Evropy na základě dat nasbíraných při šetření European Values Study z let 1999. V České republice bylo dotazováno 1 908 osob. Výsledkem jejího výzkumu je, že byl prokázán vliv religiozity na postoj k *interrupcím* a dále že se zvyšující se religiozitou klesá podíl respondentů, kteří akceptují provedení *interrupce* ze sociálních důvodů. Nicméně uvádí, že do vztahu by mohla vstupovat třetí proměnná, a to věk, další proměnné neměly takový význam (Procházková, 2008).

Dalšími autory, kteří zkoumali vliv náboženského vyznání na postoj k *interrupcím*, jsou Hollá, Weiss, Unzeitig a Cibula (2009). Ti analyzovali výzkum provedený v roce 2007, který byl provedený na 1 011 ženách v České republice ve věku 15 až 50 let metodou řízeného rozhovoru. Autoři nejdříve analyzovali postoje k *interrupci* podle věku, zde nebyly zaznamenány velké rozdíly, pouze u kategorie 15–19 let ženy méně často než starší ženy odpovídaly, že „Každá žena má právo rozhodnout, zda chce donosit dítě, za jakýchkoli okolností“. Dále byl postoj k tomuto výroku analyzován podle náboženského vyznání, u nevěřících osob je větší podíl respondentů, kteří s výrokem souhlasí, a sice 66 %, u věřících osob je to pouze 47 %. Také až 11 % věřících žen zastávalo názor, že *umělé přerušování těhotenství* je nepřijatelné v každém případě, oproti 1 % u nevěřících (Hollá, Weiss, Unzeitig, Cibula, 2009). Dále se *interrupcím* v zahraničí věnovala autorka Banaszak (1998), ta analyzovala German Social Survey (ALLBUS) z roku 1991, kdy bylo dotazováno 1 514 obyvatelek západního Německa a 1 544 obyvatelek východního Německa. Prokázala, že religiozita (v tomto případě vyjádřená jako návštěvnost bohoslužeb), měla signifikantní vztah na názor na *interrupci* u obou pohlaví. Detailněji se také zabývala postojem k *interrupci*, pokud hrozí postižení dítěte. S tou by silně nesouhlasilo 9 % obyvatelek východního Německa oproti 12 % obyvatelek Německa západního. Pokud si žena nemůže již dovolit další děti, tak s *interrupcí* souhlasí 17 % obyvatelek východního Německa a 23 % obyvatelek západního Německa. Zawila (2004) provedla v Polsku šetření mezi 60 lékaři týkající se *umělého přerušování těhotenství*, kdy se 69 % z nich vyjádřilo pro *interrupci*, pokud je plod ohrožen. Negativní odpovědi pocházely od lékařů, kteří se označovali jako věřící, ti uváděli zákonné, medicínské a také náboženské důvody proti *interrupci* (Zawila, 2004). Rosenhouse-Persson a Sabakh (1983) analyzovali na základě rozhovorů s 1 129 ženami mexického původu ve věku 15–44 let ve Spojených státech amerických v roce 1973 výzkum postojů k *umělému přerušování těhotenství*. Ukázalo se, že náboženské vyznání nejvýznamněji určuje postoje k *umělému přerušování těhotenství* u této skupiny žen (Rosenhouse-Persson, Sabakh, 1983).

Rodinnými vztahy se zabývá Oriničová (2011), vycházela z dat šetření European Values Study z let 1991, 1999 a 2008. Uvádí, že nevěřící spíše souhlasí s výrokem, že manželství je zastaralá instituce (30 % oproti 8 % u aktivních katolíků v roce 2008), tento jev měl od roku 1991 zvyšující se tendenci (9 % oproti 4 % u aktivních katolíků). Dále se nevěřící staví mnohem liberálněji k *rozvodu* než aktivní i pasivní věřící, to ilustrují odpovědi na otázku ospraveditelnosti *rozvodu* na škále od 1 do 10 (10 je vždy ospraveditelný). V roce 2008 považovali nevěřící *rozvod* ospraveditelný s průměrem na hodnotě 6,1, kdežto aktivní katolíci jen na hodnotě 4,6. Zajímavé je, že v roce 1999 byly průměrné hodnoty vyšší, a sice na hodnotě 4,2 u aktivních katolíků a na hodnotě 6,3 u nevěřících. S názorem na *rozvod* souvisí názor na *věrnost v manželství*, s velkou důležitostí *věrnosti v manželství* souhlasí v roce 2008 u nevěřících 67 % dotázaných a u aktivních katolíků 89 % dotázaných, v roce 1991 to bylo u aktivních katolíků ještě více, a sice 91 %, u nevěřících 66 %. Doplnující je otázka na ospraveditelnost *mimomanželského vztahu*, nakolik jej respondenti považují za ospraveditelný na škále od 1 do 10. Nevěřící v roce 2008 považují *mimomanželský vztah* za ospraveditelný v průměru na hodnotě 3,4, oproti tomu aktivní katolíci v průměru na hodnotě 1,6. Tyto postoje se výrazně mezi lety šetření nezměnily (Oriničová, 2011). Postoji k manželství se rovněž zabývaly Chaloupková a Šalamounová (2004), vycházejí z dat výzkumu ISSP, konkrétně zaměřeného na Gender a rodinu, tedy z let 1994 a 2002. Ty došly

k závěru, že věřící podporují názor, že by se lidé měli vzít, pokud plánují děti a že lidé jsou v manželství šťastnější a také, že špatné manželství je lepší než žádné. Věřící obyvatelé byli také v odpovědích konzervativnější než nevěřící (Chaloupková, Šalamounová, 2004). Greeley (2004) analyzoval ve své knize názory věřících na sexuální chování s využitím dat z European Values Study a International Social Survey Programme za státy Evropy. Porovnával podíly věřících obyvatel ze všech evropských států v roce 1998, kteří si myslí, že *předmanželský sex* je špatný. U katolíků si to myslelo 14 %, u pravoslavné víry 19 %, protestantské 10 % a muslimů 41 % (u obyvatel bez víry to jsou 4 %). Co se týče *mimomanželského sexuálního styku*, s ním v roce 1998 nesouhlasí 58 % katolíků, 57 % protestantů, 44 % pravoslavné víry a 56 % muslimů (u obyvatel bez víry 36 %). Proti *interrupci* je mnohem menší procento věřících obyvatel, u katolíků 16 %, u protestantů 9 %, u pravoslavné víry 8 % a 12 % muslimů (obyvatel bez víry 5 %). Můžeme si tedy všimnout, že mezi věřícími obyvateli nejsou patrné tak velké rozdíly jako mezi nevěřícími a věřícími, i když muslimové zastávají poněkud radikálnější názory (Greeley, 2004). Lehrer a Chiswick (1993) s využitím dat z National Survey of Families and Households z let 1987–1988 se vzorkem dat za 3 060 manželství ve Spojených státech amerických došli k závěru, že nejsou rozdíly ve *stabilitě manželství* mezi manželstvími protestantů katolíků a Židů a také skupinou „jiné náboženství“, jako nejstabilnější se ukázala manželství Mormonů a naopak nejméně stabilní manželství osob bez vyznání (Lehrer, Chiswick, 1993).

Goldberg, Kraus, Tomek a Velebil (1994) se zabývali analýzou Průzkumu reprodukce a zdraví-1993. Zde bylo provedeno výběrové šetření financované fondem US AIDS, sběr dat byl proveden firmou Factum. Bylo dotázáno 12 474 domácností a v těchto domácnostech vyplnilo dotazníky 4 497 žen ve věku 15–44 let. Dvě třetiny dotázaných žen se nepřihlásily k žádnému náboženskému vyznání, dalších 31 % byly římské katoličky a 5 % uvedly jiné náboženské vyznání. Výzkum ukázal, že ženy, které se přihlásily k náboženskému vyznání, mají v průměru vyšší počet dětí než ženy bez vyznání (2,11 oproti 1,77 dítěte na ženu), výraznější rozdíl se projevuje ve věku od 25 let výše. Ženy nehlásící se k náboženskému vyznání oproti tomu používají častěji *antikoncepci* (72 %) než ženy římskokatolického (64 %) i jiného vyznání (60 %). Zajímavé ale je, že náboženské vyznání bylo jako důvod pro neužívání *antikoncepce* zmiňováno jen výjimečně (méně než 1 % žen to uvedlo jako hlavní důvod, proč neužívají antikoncepci). Pokud bychom analyzovali věk počátku sexuální aktivity, tak dívky římskokatolického vyznání začínají být sexuálně aktivní ve vyšším věku než ty bez vyznání. Rovněž byla položena otázka, jestli má mít žena právo rozhodnout o případné *interrupci*. U nevěřících žen byla naprostá většina dotázaných pro, u římských katoliček souhlasilo 83 % žen a u věřících jiného vyznání 72 %. Pokud ženy tuto možnost odmítají, tak v doplňující otázce 91 % žen souhlasí s provedením *interrupce*, pokud by byl ohrožen život nebo zdraví ženy (Goldberg, Kraus, Tomek, Velebil, 1994). V roce 1996 byl v Demografii publikován článek s rozšířenými výsledky Průzkumu reprodukce a zdraví 1993. Jsou v něm popsány rozšiřující informace, například co se týče přání o budoucím *počtu dětí*. Praktikující katoličky (ty, které navštěvují bohoslužby alespoň jednou měsíčně) v jedné třetině odpověděly, že by chtěly mít tři děti (což je více než ženy bez vyznání), také méně často než ženy bez vyznání nechťejí mít žádné děti. Dále je možné analyzovat věkový medián při narození prvního dítěte. Ten je nižší u nepraktikujících žen římskokatolického vyznání

(21,8 let) než u žen bez vyznání (22,0 let), u žen jiného vyznání (22,3 let) a u praktikujících žen římskokatolického vyznání (22,7 let) (Kraus, Tomek, Velebil, 1996a). V druhé části publikovaných výsledků byl podrobněji analyzován *věk prvního sexuálního styku* dívek pomocí podílu dívek ve věku 15–17 let, které již měly za sebou první sexuální styk, ten byl u nevěřících dívek 37 %, u žen římskokatolické víry 32 % (Kraus, Tomek, Velebil, 1996a).

Analýzou výběrového šetření ISSP 1998 se zabývala Hamplová (2000). Ta zkoumala korelaci křesťanství ke vztahu k *sexu před svatbou, homosexualitě, nevěře, interrupci* z důvodu nízkého příjmu nebo poškozeného dítěte, dále *nesezdanému soužití před svatbou a trvalému nesezdanému soužití*. Ke všem výše uvedeným položkám vyšel signifikantní vztah, u všech se jednalo o záporný vztah, tedy když je dotázaný křesťanem, nesouhlasí s výše uvedenými jevy. Nicméně závislost není silná, nejvyšší hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu dosahuje vztah k *sexu před svatbou*, a sice $-0,33$, u *homosexuality* se jedná jen o $-0,08$. Autorka ale dodává, že není jasné, nakolik postoje ovlivňuje víra sama, spíše se může jednat o vliv jiných faktorů (Hamplová, 2000).

Nešporová (2010) analyzovala šetření Generations and Gender Survey (GGS), jež proběhlo v České republice v letech 2005 a 2008. Výzkum realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí společně s Přírodovědeckou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, přičemž sběr dat v terénu prováděla výzkumná agentura SC&C, spol. s r.o. Autorka analyzuje šetření z roku 2005, kde bylo dotázáno 10 006 respondentů české národnosti ve věku 18–79 let. Výběrový soubor byl tvořen ve spolupráci s Českým statistickým úřadem, ten poskytl prostorové a popisné informace z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2001, jež se staly oporou výběru. Výběrové šetření bylo vícestupňové, založeno na modelu pravděpodobnostního výběru, který byl stratifikován regionálně a dále podle velikosti sídla a podle určených sociodemografických znaků. Byly analyzovány postoje k manželství jako zastaralé instituci, tak ji považuje pětina obyvatel bez náboženského vyznání a desetina římských katolíků v reprodukčním věku, v postreprodukčním věku jsou zastoupení poloviční. Mezi porovnávanými věkovými kategoriemi je však značný posun v toleranci *předmanželských soužití* mladých partnerů, ty v postreprodukční věkové kategorii schvaluje zhruba jedna třetina respondentů, zatímco v reprodukční je to i mezi římskými katolíky již více než polovina respondentů (52 %) a podíl je ještě vyšší mezi lidmi bez vyznání (64 %). Také přesvědčení o *manželství jako celoživotní instituci* a neochota jeho zrušení je vyšší mezi římskými katolíky oproti lidem bez vyznání (Nešporová, 2010). I když je podíl respondentů souhlasících s tímto přesvědčením v mladší generaci nižší, stále se s ním ztotožňují téměř dvě pětiny katolíků a zhruba jedna pětina nevěřících v reprodukčním věku. Rozdíly lze pozorovat při porovnání chování římských katolíků s lidmi bez vyznání v tom, že katolíci se svými partnery méně často bydlí, aniž by s nimi uzavřeli sňatek. Rozdíl je přitom největší v nejmladší věkové kategorii (18–29), ve které v *nesezdaném soužití* žijí téměř dvě pětiny respondentů bez vyznání, zatímco u římských katolíků je to pouze jedna pětina. Ve starších věkových kategoriích se společné bydlení partnerů bez sňatku vyskytuje výrazně méně často a rozdíl mezi katolíky a nevěřícími tím pádem není tak výrazný. Podíl respondentů, jež v minulosti žili i v jiném než současném soužití (tj. bydleli s jiným partnerem), je o něco vyšší mezi nevěřícími v porovnání s římskými katolíky, přičemž tento rozdíl je největší ve věkové kategorii 45–59 let, kde v jiném soužití v minulosti žila více než jedna pětina katolíků a téměř jedna třetina nevěřících. Také ale lze v chování římských katolíků nalézt jasný trend v tom, že ve srovnání s nevěřícími vstupují do

manželství v mladším věku. V nejmladší sledované věkové kategorii (18–29) vstoupilo do manželství již zhruba 36 % katolíků oproti pouze 23 % nevěřících. Katolíci se v porovnání s nevěřícími také méně rozvádí, ale s výjimkou nejmladší věkové kategorie (Nešporová, 2010). Římští katolíci zde mají oproti nevěřícím nižším sňatkovým věkem určitý „náskok“ a častěji než oni se tedy „stihnou“ před dosažením třiceti let věku rozvést. Hned v následující věkové kategorii (30–44) se ovšem podíl převrací a osob, které se někdy rozvedly, je více mezi nevěřícími. Nejvýraznější je rozdíl ve věkové kategorii (45–59), ve které je zároveň výrazně nejvyšší podíl osob, které ukončily manželství *rozvodem*. Mezi římskými katolíky ve věku 45–59 bylo 14 % lidí se zkušeností *rozvodu*, mezi nevěřícími ve stejné věkové kategorii to bylo až 24 %. Lidé starší šedesáti let patří ještě ke generaci, ve které *rozvod* manželství nebyl tak běžnou záležitostí, tedy nejsou mezi nimi signifikantní rozdíly podle náboženského vyznání. Pokud autorka zjišťovala prosté počty dětí, které mají katolíci, a porovnála je s těmi, které se narodily lidem bez vyznání, došla k závěru, že římské katolíci mají větší počet dětí než nevěřící (Nešporová, 2010).

Názory mladých lidí na otázky na téma týkající se sexuální morálky se mimo jiné rovněž zabývalo šetření Quesnella (2002), blíže popsané v předchozí kapitole. Pro toto téma bylo v dotazníku vybráno sedm položek: *rozvod*, *sexuální styky před patnáctým rokem*, *umělé přerušování těhotenství*, *očekávání okolí, že mladý člověk bude sexuálně aktivní*, *homosexualita*, *mimomanželské sexuální styky* a *antikoncepce*. Pokud bychom analyzovali celkový vzorek mladých Čechů, tak mezi nimi je největší shoda v nesouhlasu s výrokem: „*Antikoncepce* je špatná“, nesouhlasí s ním 80 % všech dotázaných. Na další otázky již nemají tak shodný názor, ale více dotázaných si myslí, že *rozvod* je špatný (58 % dotázaných) než že *umělé přerušování těhotenství* je špatné (40 %) nebo než že *mimomanželský pohlavní styk* je špatný (31 %). Pokud by se odpovědi na dané otázky analyzovaly podle věku, tak u všech otázek je patrné, že žáci osmých tříd jsou konzervativnější než žáci devátých tříd a častěji vyjadřovali souhlas s výrokem, že daná situace je špatná. Co se týče pohlaví, tak chlapci jsou konzervativnější v otázce *rozvodu* manželství a častěji ho považují za špatný (60 % chlapců oproti 56 % u děvčat), naopak jsou liberálnější v oblasti sexuálních aktivit, například s výrokem: „Je špatné mít *sexuální styk* ve věku méně než patnáct let“ souhlasí 41 % chlapců a 66 % dívek (Quesnell, 2002). Dále byl analyzován vliv víry v Boha na postoj k sexuální morálce. Jak by se dalo předpokládat, tak nevěřící u většiny položek zaujímají ty nejliberálnější postoje. Existují pouze dvě výjimky, a sice to, že nerozhodní cítili nejmenší tlak na *zahájení sexuálního života* (nevěřící 39 %, nerozhodní 32 %, věřící 33 %) a také nejméně považují *homosexualitu* za špatnou (nevěřící 31 %, nerozhodní 28 %, věřící 35 %). Dále je zajímavé, že pouze 50 % věřících považuje *umělé přerušování těhotenství* za špatné a jen 38 % považuje *mimomanželské sexuální styky* za špatné, u *rozvodu* je to o trochu více, a sice 66 %, nicméně zvolený vzorek může spíše obsahovat liberální skupinu věřících (Quesnell, 2002).

Pokud bychom analyzovali postoje respondentů výzkumu Aufbruch v roce 1997, tak v tomto šetření se k otázce, jestli zákaz *sexuálního styku před manželstvím* náleží k vlastnostem křesťana, odpověděla třetina respondentů, že vůbec nenáleží, druhá třetina že částečně náleží a poslední třetina, že bezpodmínečně náleží. Nicméně rozdíly mezi jednotlivými zeměmi byly obzvlášť veliké, liší se hlavně podíl těch, kteří tento zákaz nepovažují za vlastnost křesťana, nejméně jich je v Polsku, Rumunsku a Ukrajině (jedna čtvrtina), nejvíce v Německu (dvě třetiny). Další položenou otázkou bylo, zda k vlastnostem křesťana patří odmítat umělé metody zabránění

početí, myšleno *antikoncepci*. Zde více než jedna třetina respondentů (Chorvatsko, Slovinsko a Česká republika), až jedna polovina v Maďarsku či tři čtvrtiny v Německu považují odmítání antikoncepce jako relevantní při definici křesťanství, nicméně je možné, že tento pojem mohl být pro některé respondenty nesrozumitelný (Tomka, Zulehner, 1999).

5.2 Postoje na základě křesťanské věrouky

Jelikož křesťanství zůstává i nadále převládajícím náboženstvím na území našeho státu a Evropy, bude v další části popsáno, jak na jednotlivé problémy nahlíží křesťanská věrouka. Prameny pro tuto část práce jsou Bible (Bible, 2008), dále kniha Karla Heinze Peschkeho *Křesťanská etika* (2004), kde jsou důkladně popsány hlavní zásady chování křesťanů, převážně vztahované ke katolickému vyznání a nakonec v několika případech článek Olgy Nešporové *Jak náboženství ovlivňuje rodinný život? Rozdíly v chování a postojích k rodině mezi českými věřícími a nevěřícími* (2010). Výklady Bible nikdy nebudou jednoznačné a tedy i postoje příslušníků jedné církve se budou lišit, nehledě na rozdíly mezi jednotlivými církvemi. Zde jsou proto naznačeny základní názory křesťanské věrouky, nicméně rozdíly v názorech jsou obrovské a také se stále proměňují.

Nejdříve se zaměříme na problematiku *manželského soužití*. Je všeobecně známým faktem, že manželství je podle křesťanské nauky považováno za monogamní, podle Ježíšových slov: „Bůh učinil člověka jako muže a ženu, proto opustí muž svého otce i matku a budou ti dva jedno tělo“ (Bible, Marek 10, 6–8). Manželství je dále křesťany považováno za nerozlučitelné, tedy *rozvod* není přípustný. Nicméně výklad veršů týkajících se *rozvodu* není jednoznačný, *rozvod* byl povolen jen pro zrušení sňatků mezi příbuznými, které vznikaly mezi pohany. Závěrem výkladů je skutečnost, že ideálem manželství by měla být věrnost a manželský sňatek je nerozlučný, takže *rozvod* není zapotřebí. Dalším argumentem proti *rozvodu* manželů je podle církve prospěch dítěte, tedy že dítě *rozvodem* přichází o rodiče a jeho péči (Peschke, 2004). Jediná možná forma odluky pro katolickou církev je odluka od stolu a lože, tedy přerušení společného soužití, vychází se z knihy První Korintský: „Těm, kteří žijí v manželství, přikazuji—ne já, ale Pán—aby žena od muže neodcházela. Když už odejde, ať zůstane neprovdána nebo se s mužem smíří; a muž ať ženu neopouští“ (Bible, 1. Korintský 7, 10–11). Co se týče *nevěry v manželství*, myšleno pohlavní styk mezi partnery různého pohlaví, z nichž alespoň jeden není svobodný, tak tu Bible tvrdě odsuzuje. Je uvedena přímo v desateru přikázání, tedy: „Nesesmilníš“ a dále také: „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu“ (Bible, Exodus 20, 14 a 17). Rovněž je podle křesťanské věrouky zakázáno *nemanželské soužití*. Problém je zčásti podle křesťanů v tom, že si partneři nemohou být nikdy jistí, že příslib věrnosti uzavřený mezi nimi je myšlen i druhým partnerem vážně, manželství, kdy je slib uzavřen veřejně, je myšleno jako stabilní svazek, jak již bylo zmíněno výše. S tímto souvisí i *předmanželský pohlavní styk*, ten je křesťanskou etikou rovněž odmítán, je považován na smilstvo a to je zakázáno desaterem přikázání. Nicméně tento pojem nemá jasný výklad, ale všeobecně je podle výkladů Bible sexuální aktivita vyhrazena pro manželství, kdy již mají manželé vytvořené podmínky pro společný život a výchovu dětí (Peschke, 2004).

Z křesťanského hlediska legitimizuje manželství pohlavní život, který by mimo manželství neměl mít místo, a jedině v rámci manželství by se měly rodit děti. Podle stávajících římskokatolických norem by tedy neměla být v manželství používána *antikoncepce* a cílem je ochrana lidského života od jeho počátku (Nešporová, 2010). Ale na rozdíl od katolíků nepřikládají protestantské církve otázce povolení specifických metod kontroly plodnosti zásadní význam a ponechává se na manželích, aby si zvolili metodu, která jim vyhovuje. Nicméně ani protestantské církve nepovolují *umělé přerušování těhotenství* jako prostředek kontroly plodnosti. Základním problémem v tomto případě je problém začátku lidského života. Existuje více teorií a církev se většinou přiklání k tomu, že již živé oplodněné vajíčko po 16 dnech od početí je považováno za lidskou osobu se všemi právy lidské bytosti (Peschke, 2004). Zabití lidské bytosti je v Bibli zakázáno mimo jiné i v desateru přikázání: „Nezabiješ“ (Bible, Exodus 20, 13). Prostředky použité do té doby by tedy mohly být povolené, například v případě znásilnění ženy, nicméně výklad je sporný. Později katolická etika odmítá provedení *umělého přerušování těhotenství*, vždy se jedná o vraždu nevinného člověka, která není povolena, nicméně v Bibli přímo o zákazu *umělého přerušování těhotenství* zmínka není, vychází se pouze z jejího výkladu. *Umělé přerušování těhotenství* v případě záchrany života matky je velmi diskutováno, nicméně v současné době již představitelé církve dochází k názoru, že v tomto případě je možné jej provést (Peschke, 2004).

Nyní se dostáváme k otázce ukončení lidského života, v případě *trestu smrti* je jasné, že se jedná o úmyslné zabití a jak již bylo uvedeno výše, odporuje to desateru přikázání. V případě *sebevraždy*, nebo *eutanazie* je situace komplikovanější. Podle křesťanského učení nemá člověk vlastnické právo na svůj život, vlastníkem lidského života je v tomto případě Bůh. *Sebevražda* je podle křesťanů porušením povinnosti milovat sám sebe. V některých případech je ale povoleno tzv. nepřímé sebeusmrcení, příkladem může být například polský kněz Maximilian Kolbe. Ten jako vězeň v koncentračním táboře v Osvětimi dobrovolně zastoupil otce rodiny, odsouzeného na odplatu za útěk jiného vězně ke smrti hladem. Co se týče *eutanazie*, tak je možné uvažovat o jejím povolení církví v případě naprosté bolesti, kdy lékaři použijí tisíce prostředky, i kdyby jejich nezamýšleným vedlejším účinkem bylo zkrácení pacientova života. Nicméně aktivní *eutanazie* je odmítána jako vědomé zabití lidské osoby (Peschke, 2004).

Rovněž zde bude zmíněn postoj křesťanské věrouky k *umělému oplodnění*. Pokud by dítě vyrůstalo bez otce a žena podstupuje *umělé oplodnění* s tímto vědomím, tak není považováno za přípustné. Pokud se jedná o *umělé oplodnění* v případě manželského páru, kdy je dárcem spermatu neznámý muž, je přijetí této situace církví poněkud komplikované, argumentuje tím, že si dítě nemusí vytvořit vztah k otci. V případě, že se jedná o *umělé oplodnění* spermatem manžela, dá se říci, že je církev povoluje. Co se týče donošení dítěte jinou matkou, než je genetická matka, tak tento případ církev neschvaluje (Peschke, 2004).

Na závěr se budeme zabývat postojem křesťanské věrouky k *homosexuálnímu soužití*. V Bibli jsou *homosexuální vztahy* zmíněny na více místech, například v knize Římanům: „Proto je Bůh vydal v moc hanebných vášní. Jejich ženy zaměnily přirozený styk za nepřirozený a stejně i muži zanechali přirozeného styku s ženami a vzplanuli žádostí jeden k druhému, muži s muži provádějí hanebnosti, a tak sami na sobě dostávají zaslouženou odplatu za svou scestnost“ (Bible, Římanům 1, 26–27). Církev na základě těchto zmínek *homosexuální vztahy* odsuzuje a jako jediný svazek

uznává soužití muže a ženy, nicméně přístup se postupně mění a *homosexualita* není považována za těžký hřích a tyto vztahy nepovažují za rovné manželství (Peschke, 2004). Římskokatolická církev i nadále striktně manželství homosexuálů odmítá, nicméně i přes to dochází i ve státech, kde je velké procento příslušníků této církve (například ve Španělsku) k povolení sňatků homosexuálních párů (Nešporová, 2010).

Kapitola 6

Vlastní analýza postojů k vybraným společenským jevům na základě dat z vybraných šetření

Pro další analýzu postojů k vybraným demografickým jevům na základě náboženského vyznání jsou zvolena data ze dvou mezinárodních výzkumů, a sice *European Values Study* z roku 2008, z důvodu, že toto výběrové šetření je prozatím poslední z řady šetření *European Values Study*, které na území našeho státu proběhlo. V tomto šetření je zařazeno mimo jiné i několik otázek týkajících se náboženského vyznání dotazovaných osob a dále názory respondentů a na jejich postoje, případně na jejich vlastní demografické chování. Z podobného důvodu bylo k analýze zvoleno i šetření *International Social Survey Programme* z roku 2008, nejedná se o poslední šetření z této řady, ale toto šetření bylo v tomto roce zaměřeno na zjišťování náboženského vyznání respondentů a na jejich postoje k dalším jevům. Cílem této části práce je analyzovat vliv náboženského vyznání respondentů na jejich postoje ke zvoleným jevům. Předpokládá se, že osoby, které se hlásí k náboženskému vyznání, budou méně tolerantní a méně často budou souhlasit s jiným než tradičním chováním. Dále se předpokládá, že osoby hlásící se k náboženskému vyznání (na území našeho státu převážně křesťanskému) budou projevovat svoje postoje v souladu s postoji církve, které jsou ve zkratce popsány v předchozí kapitole.

6.1 Analýza výzkumu *European Values Study* 2008

Dotazník k tomuto šetření je dostupný na internetových stránkách Gesis (EVS, 2010), data jsou k dispozici rovněž zde (EVS, 2015b). V tomto šetření bylo zjišťováno náboženské vyznání osob pomocí otázky Q23: „Hlásíte se k nějakému náboženskému vyznání?“ a v případě kladné odpovědi je rozšiřováno, ke kterému vyznání se respondent přihlásil. Do analýzy postojů respondentů k vybraným demografickým jevům a sporným druhům rodinného a manželského chování se autorka práce rozhodla zahrnout otázky, které jsou zobrazené v tabulce 13. Jako první Q45: „Souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícím výrokem? Manželství je zastaralá instituce.“ Podle názoru autorky budou věřící osoby s tímto výrokem spíše nesouhlasit a budou toho názoru, že manželství má nadále svoji pevnou roli v životě jedince. Dále je analyzována otázka Q47: „Co si myslíte o následujících výrociích? Souhlasíte s nimi, nebo nesouhlasíte? Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adoptovat děti; Je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž

by byli sezdáni.“ Dalo by se předpokládat, že věřící obyvatelé nebudou s oběma výroky souhlasit, protože církev obecně nezastává k homosexuálním párům kladný postoj a adopce dítěte těmito páry je další problematickou otázkou. Co se týče nesezdaného soužití, tak lze očekávat větší toleranci než u předchozí otázky, ale opět by se dalo předpokládat, že věřící obyvatelé budou častěji proti tomu, aby spolu dva lidé žili dříve, než budou sezdáni. Další otázka se zabývala provedením umělého přerušení těhotenství, zde označované jako potrat. Jednalo se o otázku Q53: „Schvalujete nebo neschvalujete provedení potratu za následujících okolností: není-li žena provdaná; nechtějí-li manželé mít další děti.“ U této otázky je možné předpokládat, že věřící respondenti budou v obou případech proti provedení umělého přerušení těhotenství, protože je považují za nepřijatelné. Dále lze říci, že nevěřící osoby nebudou dělat velký rozdíl mezi oběma variantami otázky, přípustnější se bude jevit provedení umělého přerušení těhotenství v případě, není-li žena provdaná. Další otázka Q 68 zjišťovala ospravedlnitelnost několika jevů a respondenti měli na škále označit, zda jim daný jev připadá ospravedlnitelný. Jednalo se o vyjádření názoru na: jako ženatý, vdaná mít milostný poměr; homosexualitu; umělé přerušení těhotenství (v dotazníku uvedeno jako potrat); rozvod; eutanazie (ukončení života nevyлéčitelně nemocného); sebevražda; umělé oplodnění dárce nebo oplodnění ze zkumavky, trest smrti. Lze očekávat, že věřící nebudou považovat mimomanželský poměr za ospravedlnitelný, i když budou mít tendenci ho spíše ospravedlnit než homosexualitu či ještě spíše umělé přerušení těhotenství. Dále se můžeme domnívat, že rozvod nebude u věřících obyvatel rovněž považován za ospravedlnitelný, ale ještě pravděpodobněji nebudou za ospravedlnitelné považovat provedení eutanazie a sebevraždu. U umělého oplodnění dárce nebo oplodnění ze zkumavky by se dalo předpokládat, že nebude také považováno věřícími respondenty za ospravedlnitelné, ale že ho nebudou odsuzovat tak přísně, jako předchozí body.

Tabulka 13: Analyzované otázky z European Values Study 2008 a možnosti odpovědí na ně

Otázka	Možnosti odpovědí
Manželství je zastaralá instituce	ano, ne
Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adoptovat děti	rozhodně souhlasím, rozhodně nesouhlasím, ani-ani, nesouhlasím, rozhodně nesouhlasím
Je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni	rozhodně souhlasím, rozhodně nesouhlasím, ani-ani, nesouhlasím, rozhodně nesouhlasím
Schvalujete nebo neschvalujete provedení potratu za následujících okolností: není-li žena provdaná	schvaluji/neschvaluji
Schvalujete nebo neschvalujete provedení potratu za následujících okolností: nechtějí-li manželé mít další děti	schvaluji/neschvaluji
Prosím řekněte mi pro každý z následujících výroků, zda dané jednání je vždy ospravedlnitelné, není nikdy ospravedlnitelné, nebo něco mezi tím:	
jako ženatý, vdaná mít milostný poměr	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy
homosexualita	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy
umělé přerušení těhotenství (v dotazníku jako potrat)	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy
rozvod	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy

eutanazie (ukončení života nevléčitelně nemocného)	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy
sebevražda	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy
umělé oplodnění dárcem nebo oplodnění ze zkumavky	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy
trest smrti	stupnice 1–10, 1 nikdy, 10 vždy

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní úprava

V šetření *European Values Study* v roce 2008 v České republice byla získána data od 1 821 respondentů, nicméně ne všichni zodpověděli všechny otázky. Pro základní orientaci je uvedena níže tabulka 14, kde je možné vidět, kolik z oslovených osob se přihlásilo k náboženskému vyznání. Z celkového počtu to bylo 29,7 %, což není vzhledem k situaci v České republice malý podíl.

Tabulka 14: Hlásíte se k nějakému náboženskému vyznání?

Odpověď	Počet	Podíl (v %)
Ano	541	29,7
Ne	1 227	67,4
Nezodpovězeno	38	2,1
Neví	15	0,8

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Cílem bude dále analyzovat pomocí chí kvadrát testu závislost mezi tím, jestli se daná osoba hlásí k náboženskému vyznání a odpovědí na otázky uvedené výše. Zde u jednotlivých otázek budou uvedeny základní výsledky a v příloze 1 je možné vidět shrnutí všech otázek a jejich nulové hypotézy, kritické hodnoty, hodnoty testového kritéria a hodnoty Cramerova V. Dále je pak u každé otázky s pomocí koeficientů asociace (Cramerova V) popsán stupeň závislosti, blíže jsou tyto metody vysvětlené v první metodologické kapitole.

První analyzovanou otázkou je názor na výrok: „Manželství je zastaralá instituce“. V tabulce 15 můžeme vidět kromě zastoupení absolutních počtů podle jednotlivých odpovědí i jejich procentní zastoupení v rámci náboženského vyznání. Je zde patrné, že většina věřících nepovažuje náboženství za zastaralou instituci (87,3 %), zatímco mezi nevěřícími je to pouze 72,5 %. Chí kvadrát test byl signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na manželství jako zastaralou instituci. Nicméně podle koeficientů asociace se tento vztah ukazuje jako signifikantní, ale slabý (Cramerovo V dosahuje hodnoty pouze 0,164).

Tabulka 15: Manželství je zastaralá instituce x příslušnost k náboženskému vyznání

	Manželství je zastaralá instituce			
		ano	ne	celkem
Příslušnost k náboženskému vyznání	ano	66 (12,7 %)	452 (87,3 %)	518 (100,0 %)
	ne	311 (27,5 %)	818 (72,5 %)	1 129 (100,0 %)
	celkem	377 (22,9 %)	1 270 (77,1 %)	1 647 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Následuje vyjádření se k tomu, jestli by homosexuální a lesbické páry měly mít možnost adoptovat děti. Zde bylo možné zvolit odpověď na pětibodové škále. V tabulce 16 si můžeme všimnout, že rozdíly mezi věřícími a nevěřícími jsou patrnější hlavně na obou koncích spektra odpovědí, s možností adopce dětí homosexuálními a lesbickými páry rozhodně souhlasí 4,5 % věřících, u nevěřících je to 9,1 %, u odpovědi „rozhodně nesouhlasím“ je rozdíl ještě patrnější, a sice 25,3 % věřících, ale jen 13,9 % nevěřících. Rozdíly potvrzuje i chí kvadrát test, ten byl signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na adopci dětí homosexuálními a lesbickými páry. Podle koeficientů asociace vypadá tento vztah jako signifikantní, ale slabý, Cramerovo V dosahuje hodnoty pouze 0,156.

Tabulka 16: Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adopce x příslušnost k náboženskému vyznání

		Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adopce					
Příslušnost k náboženskému vyznání		rozhodně souhlasím	souhlasím	ani-ani	nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím	celkem
	ano	23 (4,5 %)	102 (20,0 %)	115 (22,5 %)	141 (27,6 %)	129 (25,3 %)	510 (100,0 %)
	ne	107 (9,1 %)	284 (24,3 %)	303 (25,9 %)	314 (26,8 %)	163 (13,9 %)	1 171 (100,0 %)
	celkem	130 (7,7 %)	386 (23,0 %)	418 (24,9 %)	455 (27,1 %)	292 (17,4 %)	1 681 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Dále byl analyzován postoj k nesezdanému soužití, podobně jako v předchozí otázce byl vyjádřen na pětibodové škále od „rozhodně souhlasím“ do „rozhodně nesouhlasím“. V tabulce 17 níže jsou patrné rozdíly mezi respondenty s vyznáním a bez vyznání. Vidíme, že u odpovědi „rozhodně souhlasím“ převyšuje podíl osob bez vyznání osoby s vyznáním dvakrát, u odpovědi „souhlasím“ je to také značné. Naopak věřící mnohem častěji s touto skutečností nesouhlasí (více než dvakrát častěji než nevěřící, u odpovědi „rozhodně nesouhlasím“ je to až čtyřikrát častěji. Nicméně u věřících obyvatel by se dalo očekávat ještě přísnější odsuzování nesezdaného soužití. Rozdíly mezivěřícími a nevěřícími potvrzuje i chí kvadrát test, ten byl v tomto případě signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k nesezdanému soužití. Pokud se podíváme na koeficienty asociace, vypadá tento vztah jako signifikantní a silnější než u předchozích případů, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,306.

Tabulka 17: Je v pořádku, když dva lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni x příslušnost k náboženskému vyznání

		Je v pořádku, když 2 lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni					
Příslušnost k náboženskému vyznání		rozhodně souhlasím	souhlasím	ani-ani	nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím	celkem
	ano	48 (9,0 %)	156 (29,3 %)	167 (31,3 %)	117 (22,0 %)	45 (8,4 %)	533 (100,0 %)
	ne	237 (19,7 %)	541 (45,0 %)	315 (26,2 %)	84 (7,0 %)	24 (2,0 %)	1 201 (100,0 %)
	celkem	285 (16,4 %)	697 (40,2 %)	482 (27,8 %)	201 (11,6 %)	69 (4,0 %)	1 734 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

V následujících dvou otázkách byl zjišťován souhlas/nesouhlas s provedením umělého přerušování těhotenství, v prvním případě, není-li žena provdána. V tabulce 18 si můžeme všimnout,

že u věřících obyvatel bylo téměř shodně zastoupeno schvalování a neschvalování provedení UPT za této podmínky, kdežto u nevěřících by s provedením UPT souhlasily dvě třetiny respondentů, jsou zde tedy patrné rozdíly. Rovněž chí kvadrát test tyto rozdíly potvrzuje, byl signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k provedení umělého přerušení těhotenství, není-li žena provdána. Pokud se zaměříme na koeficienty asociace, je tento vztah signifikantní a silnější než u prvních dvou otázek, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,232.

Tabulka 18: Provedení UPT není-li žena provdána x příslušnost k náboženskému vyznání

	Provedení UPT není-li žena provdána			
		schvaluji	neschvaluji	celkem
Příslušnost k náboženskému vyznání	ano	241 (52,4 %)	219 (47,6 %)	460 (100,0 %)
	ne	797 (75,8 %)	255 (24,2 %)	1 052 (100,0 %)
	celkem	1 038 (68,7 %)	474 (31,3 %)	1 512 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Tato otázka se zabývá provedením UPT v případě, že si již manželé nepřejí mít další dítě. Je poměrně překvapivé, že i u věřících i nevěřících jsou v tomto případě obě skupiny k provedení UPT více nakloněny. Jak je zobrazeno v tabulce 19, u věřících respondentů souhlasí s provedením UPT v tomto případě 58,7 % respondentů, u nevěřících až 82,8 %. Tento rozdíl potvrzuje i chí kvadrát test, signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k provedení umělého přerušení těhotenství, nechtějí-li manželé další dítě. Co se týče koeficientů asociace, je tento vztah signifikantní a silnější v porovnání s ostatními otázkami, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,258.

Tabulka 19: Provedení UPT nechtějí-li manželé další dítě x příslušnost k náboženskému vyznání

	Provedení UPT nechtějí-li manželé další dítě			
		schvaluji	neschvaluji	celkem
Příslušnost k náboženskému vyznání	ano	277 (58,7 %)	195 (41,3 %)	474 (100,0 %)
	ne	900 (82,8 %)	187 (17,2 %)	1 087 (100,0 %)
	celkem	1 177 (75,5 %)	382 (24,5 %)	1 559 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Následovaly otázky na ospravedlnitelnost určitých jevů či vzorců chování. U těchto otázek byly postoje zjišťovány na stupnici od 1 do 10, a sice 1 znamenalo, že respondent považuje dané jednání za „nikdy ospravedlnitelné“, 10 znamenalo, že „vždy ospravedlnitelné“. V tabulce 20 můžeme pozorovat rozložení jednotlivých odpovědí mezi věřícími a nevěřícími respondenty na otázku ospravedlnitelnosti mimomanželského vztahu a také podíl respondentů, kteří se s danou odpovědí ztotožňují. Můžeme vidět, že věřící respondenti mají mnohem větší zastoupení u odpovědi „nikdy“ (je to až 54,7 %, u nevěřících pouze 31,9 %). U dalších možností již nejsou takové rozdíly, ale obecně věřící spíše milostný poměr ženatého muže/vdané ženy nepovažují za ospravedlnitelný. Test chí kvadrát tyto rozdíly potvrzuje, byl signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti mít jako ženatý/vdaná milostný poměr. Při pohledu na

koeficienty asociace je tento vztah signifikantní a patří mezi silnější v porovnání s ostatními otázkami, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,248.

Tabulka 20: Ospravedlnitelnost jako ženatý/vdaná mít milostný poměr x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost jako ženatý/vdaná mít milostný poměr (1 nikdy, 10 vždy)	1	287 (54,7 %)	376 (31,9 %)	663 (39,0 %)
	2	80 (15,2 %)	165 (14,0 %)	245 (14,4 %)
	3	56 (10,7 %)	152 (12,9 %)	208 (12,2 %)
	4	31 (5,9 %)	118 (10,0 %)	149 (8,8 %)
	5	34 (6,5 %)	145 (12,3 %)	179 (10,5 %)
	6	19 (3,6 %)	79 (6,7 %)	98 (5,8 %)
	7	10 (1,9 %)	59 (5,0 %)	69 (4,1 %)
	8	4 (0,8 %)	48 (4,1 %)	52 (3,1 %)
	9	3 (0,6 %)	24 (2,0 %)	27 (1,6 %)
	10	1 (0,2 %)	11 (0,9 %)	12 (0,7 %)
	celkem	525 (100,0 %)	1177 (100 %)	1702 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Další otázka se týkala ospravedlnitelnosti homosexuality, škálování je stejné jako v předchozím případě. Z tabulky 21 je možné vypočítat, že věřící mnohem méně považují homosexualitu za ospravedlnitelnou, za „nikdy ospravedlnitelnou“ ji považuje 41,5 % z nich, zatímco u nevěřících je to pouze 23,1 %, což je podle názoru autorky překvapivé, očekávala by tolerantnější postoj nevěřících respondentů. V dalších kategoriích již tak velké rozdíly nejsou, nicméně věřící odpovídali spíše proti ospravedlnitelnosti. Za „vždy ospravedlnitelnou“ homosexualitu považuje 11,4 % věřících a 17,8 % nevěřících respondentů. Pokud se podíváme na výsledky testu chí kvadrát, ten tyto rozdíly potvrzuje, je signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti homosexuality. Podle hodnot koeficientů asociace je tento vztah signifikantní a patří mezi průměrné v porovnání s ostatními otázkami, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,207.

Tabulka 21: Ospravedlnitelnost homosexuality x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost homosexuality (1 nikdy, 10 vždy)	1	204 (41,5 %)	268 (23,1 %)	472 (28,6 %)
	2	33 (6,7 %)	73 (6,3 %)	106 (6,4 %)
	3	21 (4,3 %)	88 (7,6 %)	109 (6,6 %)
	4	30 (6,1 %)	74 (6,4 %)	104 (6,3 %)
	5	56 (11,4 %)	148 (12,8 %)	204 (12,4 %)
	6	31 (6,3 %)	80 (6,9 %)	111 (6,7 %)
	7	13 (2,6 %)	71 (6,1 %)	84 (5,1 %)
	8	27 (5,5 %)	63 (5,4 %)	90 (5,5 %)
	9	20 (4,1 %)	88 (7,6 %)	108 (6,5 %)
	10	56 (11,4 %)	206 (17,8 %)	262 (15,9 %)
	celkem	491 (100,0 %)	1159 (100,0 %)	1650 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

V této otázce se znovu zjišťuje postoj k umělému přerušení těhotenství (v dotazníku je označeno jako potrat), nejsou specifikovány podmínky jeho provedení. V tabulce 22 můžeme porovnat odpovědi věřících a nevěřících respondentů. Věřící hodně často považovali umělé přerušení těhotenství za „nikdy ospravedlnitelné“ (29,4 % oproti 11,0 % u nevěřících) a ne moc ospravedlnitelné, hodně jich také nebylo rozhodnuto (stupeň 5 zvolilo 15,5 % věřících a 15,0 % nevěřících), což může být dané nespecifikováním situace dané ženy. Co se týče rozdílů mezi věřícími a nevěřícími, tak test chí kvadrát tyto rozdíly potvrzuje, je signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti umělého přerušení těhotenství, což se podařilo prokázat už i předchozí otázky na UPT. Podle hodnot koeficientů asociace je tento vztah signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,301, což je více, než v obou předchozích případech týkajících se umělého přerušení těhotenství, nicméně stále se nejedná o silný vztah.

Tabulka 22: Ospravedlnitelnost umělého přerušení těhotenství x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost umělého přerušení těhotenství (1 nikdy, 10 vždy)	1	154 (29,4 %)	128 (11,0 %)	282 (16,7 %)
	2	53 (10,1 %)	61 (5,2 %)	114 (6,7 %)
	3	48 (9,2 %)	81 (6,9 %)	129 (7,6 %)
	4	42 (8,0 %)	82 (7,0 %)	124 (7,3 %)
	5	81 (15,5 %)	175 (15,0 %)	256 (15,1 %)
	6	42 (8,0 %)	129 (11,1 %)	171 (10,1 %)
	7	29 (5,5 %)	111 (9,5 %)	140 (8,3 %)
	8	31 (5,9 %)	125 (10,7 %)	156 (9,2 %)
	9	17 (3,2 %)	122 (10,5 %)	139 (8,2 %)
	10	27 (5,2 %)	153 (13,1 %)	180 (10,6 %)
	celkem	524 (100,0 %)	1167 (100,0 %)	1691 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Následuje otázka na postoj k ospravedlnitelnosti rozvodu, škálování i rozdělení respondentů na věřící a nevěřící zůstává stejné jako v předchozích případech. Zastoupení jednotlivých skupin ospravedlnitelnosti můžeme vidět v tabulce 23. Je zde patrné, že věřící respondenti mají přísnější náhled na ospravedlnitelnost rozvodu, většina z nich je rozložena na části škály, která rozvod nepovoluje (za nikdy ospravedlnitelný rozvod považuje 18,6 % věřících respondentů). U nevěřících respondentů to není odsuzování rozvodu tak patrné (odpověď nikdy ospravedlnitelný zvolilo 8,2 % respondentů). Pokud se zaměříme na výsledky testu chí kvadrát, ten potvrzuje, že mezi skupinami je signifikantní rozdíl na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti rozvodu. Podle hodnot koeficientů asociace je tento vztah signifikantní a patří mezi průměrné v porovnání s ostatními otázkami, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,259.

Tabulka 23: Ospravedlnitelnost rozvodu x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost rozvodu (1 nikdy, 10 vždy)	1	97 (18,6 %)	97 (8,2 %)	194 (11,4 %)
	2	40 (7,7 %)	47 (4,0 %)	87 (5,1 %)
	3	58 (11,1 %)	75 (6,4 %)	133 (7,8 %)
	4	49 (9,4 %)	74 (6,3 %)	123 (7,2 %)
	5	108 (20,7 %)	202 (17,2 %)	310 (18,3 %)
	6	50 (9,6 %)	151 (12,8 %)	201 (11,8 %)
	7	37 (7,1 %)	117 (9,9 %)	154 (9,1 %)
	8	29 (5,6 %)	131 (11,1 %)	160 (9,4 %)
	9	19 (3,6 %)	113 (9,6 %)	132 (7,8 %)
	10	35 (6,7 %)	169 (14,4 %)	204 (12,0 %)
	celkem	522 (100,0 %)	1176 (100,0 %)	1698 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Dále byl zjišťován postoj k eutanazii. Zde jsou v tabulce 24 vidět velké rozdíly mezi věřícími a nevěřícími, hlavně u odpovědi „nikdy ospravedlnitelná“ (takto odpovědělo 29,6 % věřících respondentů, ale pouze 12,1 % nevěřících). V dalších možnostech na škále již není tak velký rozdíl, ale je patrné, že věřící považují eutanazii za méně ospravedlnitelnou než nevěřící. Při pohledu na výsledky testu chí kvadrát vidíme, že mezi skupinami je signifikantní rozdíl na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti eutanazie. Podle hodnot koeficientů asociace je tento vztah signifikantní, ale patří pouze mezi průměrné v porovnání s ostatními otázkami, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,241. To je poměrně překvapivé, jelikož u postoje k eutanazii by autorka očekávala mnohem větší rozdíly mezi věřícími a nevěřícími respondenty, než se nakonec ukázaly být.

Tabulka 24: Ospravedlnitelnost eutanazie x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost eutanazie (1 nikdy, 10 vždy)	1	145 (29,6 %)	138 (12,1 %)	238 (17,4 %)
	2	39 (8,0 %)	57 (5,0 %)	96 (5,9 %)
	3	47 (9,6 %)	91 (8,0 %)	138 (8,5 %)
	4	23 (4,7 %)	71 (6,2 %)	94 (5,8 %)
	5	71 (14,5 %)	188 (16,5 %)	259 (15,9 %)
	6	44 (9,0 %)	155 (13,6 %)	199 (12,2 %)
	7	32 (6,5 %)	105 (9,2 %)	137 (8,4 %)
	8	30 (6,1 %)	93 (8,2 %)	123 (7,6 %)
	9	24 (4,9 %)	101 (8,9 %)	125 (7,7 %)
	10	35 (7,1 %)	140 (12,3 %)	175 (10,7 %)
	celkem	490 (100,0 %)	1139 (100,0 %)	1629 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

V této otázce se zjišťoval postoj k ospravedlnitelnosti sebevraždy v závislosti na náboženském vyznání. V tabulce 25 je možné vidět, že u věřících obyvatel se 51,2 % vyjádřilo, že sebevraždu považuje za „nikdy ospravedlnitelnou“, u nevěřících to bylo pouze 31,3 %. U dalších stupňů už se neprojevují tak velké rozdíly, nicméně naprostá většina věřících sebevraždu neospravedlňuje, i když na mírnějším stupni než „nikdy“, u nevěřících není hodnocení tak přísné. Test chí kvadrát je signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti sebevraždy. Pokud se podíváme na hodnoty koeficientů asociace, je tento vztah signifikantní, ale patří pouze mezi nižší v porovnání s ostatními otázkami, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,209. Takže i když je velký rozdíl u odpovědi „nikdy“, nakonec závislost náboženského vyznání na názoru na ospravedlnitelnost sebevraždy není tak velká, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Tabulka 25: Ospravedlnitelnost sebevraždy x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost sebevraždy (1 nikdy, 10 vždy)	1	261 (51,2 %)	352 (31,3 %)	613 (37,5 %)
	2	53 (10,4 %)	133 (11,8 %)	186 (11,4 %)
	3	47 (9,2 %)	121 (10,8 %)	168 (10,3 %)
	4	31 (6,1 %)	80 (7,1 %)	111 (6,8 %)
	5	53 (10,4 %)	156 (13,9 %)	209 (12,8 %)
	6	26 (5,1 %)	97 (8,6 %)	123 (7,5 %)
	7	16 (3,1 %)	56 (5,0 %)	72 (4,4 %)
	8	14 (2,7 %)	52 (4,6 %)	66 (4,0 %)
	9	4 (0,8 %)	37 (3,3 %)	41 (2,5 %)
	10	5 (1,0 %)	40 (3,6 %)	45 (2,8 %)
	celkem	510 (100,0 %)	1124 (100,0 %)	1634 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Jedna z otázek se zabývala ospravedlnitelností umělého oplodnění, odpovědi je možné vidět v tabulce 26 níže. Zde je možné vidět, že u umělého oplodnění nemají věřící respondenti silně vyhraněný názor, 17,3 % z nich ho považuje za „nikdy ospravedlnitelné“, ale zároveň 25,5 % za „vždy ospravedlnitelné“. Další možnosti jsou zastoupeny poměrně rovnoměrně, podobné je to i u nevěřících respondentů, kde jej největší podíl považuje za vždy ospravedlnitelné (26,8 %), ale jiné odpovědi jsou zastoupeny také poměrně rovnoměrně. Výsledek testu chí kvadrát je signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti umělého oplodnění. Nicméně pokud se podíváme na hodnoty koeficientů asociace, je tento vztah signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,160, tedy vztah je opravdu slabý, i pokud bychom jej srovnávali s ostatními otázkami.

Tabulka 26: Ospravedlnitelnost umělého oplodnění x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost umělého oplodnění (1 nikdy, 10 vždy)	1	87 (17,3 %)	98 (8,4 %)	185 (11,1 %)
	2	19 (3,8 %)	46 (4,0 %)	65 (3,9 %)
	3	33 (6,6 %)	53 (4,6 %)	86 (5,2 %)
	4	30 (6,6 %)	56 (4,8 %)	86 (5,2 %)
	5	42 (8,4 %)	108 (9,3 %)	150 (9,0 %)
	6	41 (8,2 %)	103 (8,9 %)	144 (8,7 %)
	7	44 (8,8 %)	100 (8,6 %)	144 (8,7 %)
	8	35 (7,0 %)	119 (10,2 %)	154 (9,3 %)
	9	43 (8,6 %)	167 (14,4 %)	210 (12,6 %)
	10	128 (25,5 %)	311 (26,8 %)	439 (26,4 %)
	celkem	502 (100,0 %)	1161 (100,0 %)	1663 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Poslední analyzovanou otázkou je ospravedlnitelnost trestu smrti. Postoje věřících i nevěřících dotázaných je možné vidět v tabulce 27. Je poměrně překvapivé, že ne všichni věřící respondenti trest smrti odsuzují, 12,9 % z nich dokonce považuje trest smrti za „vždy ospravedlnitelný“. U nevěřících dotázaných byly názory na trest smrti ještě mírnější, ale neprojevovaly se velké rozdíly v závislosti na náboženském vyznání, pouze u odpovědi „nikdy“ bylo zastoupeno 21,6 % věřících a pouze 12,2 % nevěřících respondentů. Test chí kvadrát se ukázal jako signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k ospravedlnitelnosti trestu smrti. Pokud se podíváme na hodnoty koeficientů asociace, je tento vztah signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,132. Tento vztah je opravdu slabý, i pokud bychom jej porovnali s ostatními otázkami, potvrzují se tedy malé rozdíly mezi respondenty podle náboženského vyznání popsané výše.

Tabulka 27: Ospravedlnitelnost trestu smrti x příslušnost k náboženskému vyznání

	Příslušnost k náboženskému vyznání			
		ano	ne	celkem
Ospravedlnitelnost trestu smrti (1 nikdy, 10 vždy)	1	107 (21,6 %)	140 (12,2 %)	247 (15,0 %)
	2	39 (7,9 %)	83 (7,2 %)	122 (7,4 %)
	3	34 (6,9 %)	69 (6,0 %)	103 (6,3 %)
	4	31 (6,3 %)	65 (5,7 %)	96 (5,8 %)
	5	66 (13,3 %)	181 (15,8 %)	247 (15,0 %)
	6	48 (9,7 %)	133 (11,6 %)	181 (11,0 %)
	7	37 (7,5 %)	98 (8,5 %)	135 (8,2 %)
	8	35 (7,1 %)	112 (9,8 %)	147 (9,0 %)
	9	34 (6,9 %)	89 (7,8 %)	123 (7,5 %)
	10	64 (12,9 %)	177 (15,4 %)	241 (14,7 %)
	celkem	495 (100,0 %)	1147 (100,0 %)	1642 (100,0 %)

Zdroj: EVS, 2015b, vlastní výpočty

Výsledkem testů závislosti náboženského vyznání na postojích k vybraným problémovým otázkám jsou prokázány závislosti ve všech případech, jak je možné porovnat v tabulce v příloze 2, nicméně závislosti nejsou podle hodnot Cramerova V silné. Nejvyšší závislost je u vyjádření souhlasu/nesouhlasu s tím, jestli je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by byli sezdáni, a sice hodnota 0,306. Další v pořadí je vyjádření ospravedlnitelnosti umělého přerušování těhotenství, tedy hodnota 0,301. Žádná jiná hodnota Cramerova V již nedosáhla přes 0,300.

6.2 Analýza výzkumu International Social Survey Programme 2008

V další části práce bude analyzováno výběrové šetření *International Social Survey Programme*, které v roce 2008 obsahovalo i několik rozšiřujících otázek týkajících se náboženského vyznání. Popis jednotlivých proměnných je možné najít v ISSP 2008–Religion III Variable Report (ISSP, 2012) a používal se dotazník v českém jazyce ISSP 2008–Religion III Questionnaire (ISSP, 2015b). Data k tomuto šetření lze nalézt na těchto internetových stránkách (ISSP, 2015a). Podobně jako v *European Values Study* i zde bylo položeno několik otázek na postoje lidí k demografickým a sporným jevům, seznam otázek společně s možnými odpověďmi na ně je možné nalézt v tabulce 28. Vlastní vyjádření respondenta k náboženskému vyznání bude posuzováno podle odpovědi na otázku 17: „Který z výroků nejlépe popisuje vaši víru v Boha?“ Tato otázka měla 4 možnosti odpovědí, a sice: „nevěřím v Boha a nikdy jsem nevěřil(a)“, „nevěřím v Boha, ale dříve jsem věřil(a)“, „věřím v Boha, ale dříve jsem nevěřil(a)“ a „věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)“. Pro lepší srovnatelnost s výzkumem *European Values Study* se autorka rozhodla sloučit odpovědi do dvou, a sice „věřím v Boha“ a „nevěřím v Boha“. U tohoto šetření budou analyzovány názory respondentů u méně demografických a dalších jevů, jelikož tomuto tématu zde bylo věnováno méně otázek. U otázky 2: „Myslíte si, že je nebo že není špatné, když spolu muž a žena mají před svatbou sexuální vztah? Je to...“ bylo možné určit na 4bodové škále, za jak moc špatné to respondenti považují (podobně i v dalších otázkách). Další zvolená otázka č. 3 byla: „A když má ženatý muž nebo vdaná žena sexuální vztah s někým, kdo není

manžel, je to...“. Následovala otázka č. 4: „A co sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví? Je to...“. Dále byla do analýzy zařazena i otázka č. 5 týkající se umělého přerušení těhotenství, a sice: „Co si vy osobně myslíte o tom, když žena podstoupí potrat...“. Tato otázka měla ještě dvě podotázky, první „existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené“ a druhá „má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě“. Předpoklady rozdílů mezi věřícími a nevěřícími respondenty jsou již popsány u předchozího šetření a otázky jsou v tomto případě podobné, pouze u otázky týkající se umělého přerušení těhotenství je uvažováno riziko poškození plodu a dále nízký příjem domácnosti, takže bude zajímavé sledovat, jestli budou odlišné odpovědi oproti předchozímu šetření.

Tabulka 28: Analyzované otázky z *International Social Survey Programme 2008* a možnosti odpovědi na ně

Otázka	Možnosti odpovědí
Myslíte si, že je nebo že není špatné, když spolu muž a žena mají před svatbou sexuální vztah? Je to...	vždy špatné, téměř vždy špatné, špatné jen někdy, nikdy špatné
A když má ženatý muž nebo vdaná žena sexuální vztah s někým, kdo není manžel, je to...	vždy špatné, téměř vždy špatné, špatné jen někdy, nikdy špatné
A co sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví? Je to...“	vždy špatné, téměř vždy špatné, špatné jen někdy, nikdy špatné
Co si vy osobně myslíte o tom, když žena podstoupí potrat: (myšleno umělé přerušení těhotenství):	
existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené	vždy špatné, téměř vždy špatné, špatné jen někdy, nikdy špatné
má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě	vždy špatné, téměř vždy špatné, špatné jen někdy, nikdy špatné

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní úprava

V šetření *International Social Survey Programme* v roce 2008 v České republice byla získána data od 1 512 respondentů, ale ne všichni zodpověděli všechny otázky. Pro základní orientaci je možné vidět v tabulce 29, kolik z oslovených osob se přihlásilo k náboženskému vyznání v otázce 17. Z celkového počtu bylo 15,2 % nezodpovězených odpovědí, většina (11,8 %) bylo z důvodu, že respondenti nevěděli, kterou z odpovědí zvolit. Nejvíce zastoupenou odpovědí byla „nevěřím v Boha a nikdy jsem nevěřil“ s 48,4 % respondentů, k nevěřícím by se řadilo i 9,4 % respondentů, kteří uvedli, že „nevěřím v Boha, ale dříve věřil“. Mezi věřícími je více zastoupena skupina „věřím v Boha a vždycky jsem věřil“ s 22,5 %, skupina „věřím v Boha, ale dříve jsem nevěřil“. Cílem této části bude dále analyzovat pomocí chí kvadrát testu závislost mezi tím, jestli se daná osoba hlásí k náboženskému vyznání a odpovědi na otázky uvedené výše, u jednotlivých otázek budou zde uvedeny základní výsledky a v tabulce v příloze 2 je možné nalézt shrnutí všech otázek a jejich nulové hypotézy, kritické hodnoty, hodnoty testového kritéria a hodnoty Cramerova V. A rovněž je v této podkapitole s pomocí koeficientů asociace (Cramerova V) určen stupeň závislosti.

Tabulka 29: Který z výroků nejlépe popisuje vaši víru v Boha?

Odpověď	Počet	Podíl (v %)
Nevěřím v Boha a nikdy jsem nevěřil(a)	732	48,4
Nevěřím v Boha, ale dříve jsem věřil(a)	142	9,4
Věřím v Boha, ale dříve jsem nevěřil(a)	68	4,5
Věřím v Boha a vždycky jsem věřil(a)	340	22,5
Neumím vybrat	178	11,8
Bez odpovědi	52	3,4

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

V tomto šetření bylo náboženské vyznání zjišťováno ještě další otázkou, a sice otázkou 16: „Uveďte prosím, který výrok nejlépe vystihuje váš názor na Boha.“ Zde bylo možné vybrat si ze šesti možností, a sice „nevěřím v Boha“; „nevím, zda Bůh je, a nevěřím, že se to dá zjistit“; „nevěřím v osobního Boha, ale věřím v nějakou vyšší moc“; „někdy se mi zdá, že v Boha věřím, a někdy, že ne“; „i když mám pochybnosti, cítím, že v Boha věřím“; vím, že Bůh skutečně existuje a nepochybuji o tom“. Tato otázka nebyla zařazena do analýzy vztahu náboženského vyznání a postojů k problémovým jevům, ale je zde zajímavě rozděleno zastoupení náboženského smýšlení respondentů, odpovědi a jejich podíl je možné vidět v tabulce 30. Největší zastoupení (36,9 %) má odpověď „nevěřím v Boha“, což by se dalo očekávat na základě odpovědi na předchozí otázku. Dále je s 16,2 % zastoupena odpověď, že respondenti věří ve vyšší moc, ale ne v osobního Boha, což je pro Českou republiku typické. Třetí nejvíce zastoupená je odpověď „nevím, zda Bůh existuje a nevěřím, že se to dá zjistit“, což rovněž ukazuje na poměrně rozšířené pochybování o Bohu v Česku a neurčitosti náboženského vyznání obyvatel. Respondenti, kteří jsou si jistí svou vírou v Boha a jeho existencí byli zastoupeni méně, a sice 12,8 %. Poněkud neurčitější víra v Boha, kdy má respondent o jeho existenci pochybnosti byla uvedena u 10,9 % respondentů, což rozhodně není zanedbatelný podíl. Nevyhraněná odpověď „někdy se mi zdá, že v Boha věřím, a někdy, že ne“ je zastoupená u 7,4 % respondentů. Zajímavé je, že v tomto případě bylo pouze 1,1 % bez odpovědi, kategorie byly širší a respondenti se s nimi spíše ztotožnili. Z odpovědi na tuto otázku je tedy zřejmé, že v České republice, pokud se týče náboženské víry, převládá neurčitost v názorech a případně víra v určitou formu vyšší moci.

Tabulka 30: Uveďte prosím, který výrok nejlépe vystihuje váš názor na Boha

	Počet	Podíl (v %)
Nevěřím v Boha	558	36,9
Nevím, zda Bůh je, a nevěřím, že se to dá zjistit	222	14,7
Nevěřím v osobního Boha, ale věřím v nějakou vyšší moc	245	16,2
Někdy se mi zdá, že v Boha věřím, a někdy, že ne	112	7,4
I když mám pochybnosti, cítím, že v Boha věřím	165	10,9
Vím, že Bůh skutečně existuje a nepochybuji o tom	193	12,8
Bez odpovědi	17	1,1

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Nyní bychom již přešli k samotné analýze postojů respondentů v závislosti na jejich náboženské víře, u této otázky byly pro srovnatelnost s předchozím šetřením *European Values*

Study sloučeny odpovědi u otázky 17 z původních čtyřech pouze do dvou kategorií, a sice: „věřím v Boha“ a „nevěřím v Boha“, nebylo tedy odděleně analyzováno, jak to bylo s vírou v Boha v minulosti. První analyzovanou otázkou je otázka sexuálního vztahu před svatbou. V tabulce 31 je možné vidět zastoupení názorů podle náboženské víry. Jsou zde patrné rozdíly mezi nevěřícími a věřícími, věřící jsou častěji proti sexuálnímu vztahu před svatbou, nicméně dal by se očekávat větší nesouhlas u osob věřících, kde ho nepovažovalo za nikdy špatný pouze 46,6 % respondentů. U nevěřících osob sexuální vztah před svatbou považuje za nikdy špatný 80,4 % respondentů. Test chí kvadrát se ukázal jako signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k sexuálnímu vztahu před svatbou. Pokud se podíváme na hodnoty koeficientů asociace, je tato závislost signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,367, což je prozatím nejsilnější závislost.

Tabulka 31: Myslíte si, že je nebo není špatné, když spolu muž a žena mají před svatbou sexuální vztah?

	Sexuální vztah před svatbou				celkem
	vždy špatné	téměř vždy špatné	špatné jen někdy	nikdy špatné	
Věřím v Boha	32 (6,2 %)	57 (11,0 %)	188 (36,2 %)	242 (46,6 %)	519 (100,0 %)
Nevěřím v Boha	5 (0,7 %)	16 (2,2 %)	119 (16,7 %)	573 (80,4 %)	713 (100,0 %)
Celkem	37 (3,0 %)	73 (5,9 %)	307 (24,9 %)	815 (66,2 %)	1232 (100,0 %)

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Následující otázka zjišťovala postoj k sexuálnímu vztahu mimo manželství. V tabulce 32 je možné vidět jednotlivé odpovědi v závislosti na náboženském vyznání. Je vidět, že i v tomto případě mají věřící respondenti přísnější hodnocení, a sice 49,3 % věřících považuje nevěru v manželství za „vždy špatnou“, u osob, které uvedly, že nevěří v Boha, to bylo jen 29,8 %. Test chí kvadrát byl signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k sexuálnímu vztahu mimo manželství. Podle hodnot koeficientů asociace je tato závislost signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,206, to není výrazná závislost. Při porovnání hodnoty s šetřením European Values Study zde byla hodnota Cramerova hodnota nižší (u EVS byla 0,248).

Tabulka 32: A když má ženatý muž nebo vdaná žena sexuální vztah s někým, kdo není jeho žena nebo její muž, je to...

	Nevěra v manželství				
	vždy špatné	téměř vždy špatné	špatné jen někdy	nikdy špatné	celkem
Věřím v Boha	263 (49,3 %)	152 (28,5 %)	92 (17,3 %)	26 (4,9 %)	533 (100,0 %)
Nevěřím v Boha	206 (29,8 %)	238 (34,4 %)	190 (27,5 %)	57 (8,2 %)	691 (100,0 %)
Celkem	469 (38,3 %)	390 (31,9 %)	282 (23,0 %)	83 (6,8 %)	1224 (100,0 %)

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Dále bude analyzován vztah mezi postojem k sexuálnímu vztahu mezi dospělými osobami stejného pohlaví a náboženským vyznáním respondenta. V tabulce 33 je zobrazeno zastoupení názoru podle dvou kategorií náboženského vyznání. Můžeme si všimnout, že 48,6 % osob, které věří v Boha, považují sexuální vztah mezi dvěma osobami stejného pohlaví jako „vždy špatný“. Respondenti, kteří uvedli, že nevěří v Boha, jsou o dost více tolerantní k sexuálnímu vztahu mezi osobami stejného pohlaví, za „nikdy špatný“ ho považuje 27,2 % z nich a i v dalších kategoriích není odsuzování sexuálního vztahu mezi dvěma dospělými stejného pohlaví tak výrazné. Výsledek testu chí kvadrát je signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k sexuálnímu vztahu dospělých osob stejného pohlaví. Při vyhodnocení hodnot koeficientů asociace je tato závislost signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,254. V tomto případě je závislost silnější než v šetření *European Values Study*, kde Cramerovo V dosahovalo 0,207, nicméně stále se jedná o slabou závislost.

Tabulka 33: A co sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví? Je to ...

	Sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví				
	vždy špatné	téměř vždy špatné	špatné jen někdy	nikdy špatné	celkem
Věřím v Boha	227 (48,6 %)	97 (20,8 %)	81 (17,3 %)	62 (13,3 %)	467 (100,0 %)
Nevěřím v Boha	168 (27,2 %)	116 (18,8 %)	160 (25,9 %)	174 (28,2 %)	618 (100,0 %)
Celkem	395 (36,4 %)	213 (19,6 %)	241 (22,2 %)	236 (21,8 %)	1085 (100,0 %)

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Dále se budeme zabývat otázkou umělého přerušení těhotenství (v dotazníku označované jako potrat). V tomto šetření byly zjišťovány názory na provedení umělého přerušení těhotenství za dvou podmínek, nyní se budeme zabývat první z nich, a sice v případě, existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené. Rozdělení respondentů podle jejich odpovědí je možné vidět v tabulce 34. V tomto případě nejsou patrné odsuzující názory u věřících respondentů a tedy i velké rozdíly mezi věřícími a nevěřícími, za „nikdy špatné“ považuje za dané podmínky provedení UPT 47,8 % věřících respondentů a 70,4 % respondentů, jež nevěří v Boha. Test chí kvadrát je signifikantní na hladině 0,05, můžeme tedy zamítnout nulovou hypotézu o tom, že není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a postojem k umělému přerušení těhotenství existuje-li riziko, že dítě bude vážně poškozené. Podle hodnot koeficientů asociace je tato závislost signifikantní,

Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,237. V případě umělého přerušení těhotenství se nedá úplně srovnávat s šetřením *European Values Study*, jelikož tam byl postoj k UPT zjišťován buď obecně, nebo za jiné podmínky. V případě ospravedlnitelnosti umělého přerušení těhotenství obecně byla závislost silnější, hodnota Cramerova V dosahovala 0,301, za podmínek (není-li žena provdána či nechtějí-li manželé další dítě) byly hodnoty podobné.

Tabulka 34: Co si vy osobně myslíte o tom, když žena podstoupí potrat existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené

	UPT existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené				
	vždy špatné	téměř vždy špatné	špatné jen někdy	nikdy špatné	celkem
Věřím v Boha	59 (11,4 %)	64 (12,4 %)	147 (28,4 %)	247 (47,8 %)	517 (100,0 %)
Nevěřím v Boha	37 (5,4 %)	37 (5,4 %)	129 (18,8 %)	483 (70,4 %)	686 (100,0 %)
Celkem	96 (8,0 %)	101 (8,4 %)	276 (22,9 %)	730 (60,7 %)	1203 (100,0 %)

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Poslední otázka se rovněž zabývala umělým přerušением těhotenství, nicméně se jednalo o případ, kdy má rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě. V tomto případě se ukazuje, že v porovnání s předchozí situací zde obě skupiny respondentů UPT častěji odsuzují, přísněji osoby, co věří v Boha, jak je možné vidět v tabulce 35. Závislost mezi náboženským vyznáním respondentů a jejich postojem k UPT za dané podmínky potvrzuje test chí kvadrát, je signifikantní na hladině 0,05. Vzhledem k hodnotám koeficientů asociace je tato závislost signifikantní, Cramerovo V dosahuje hodnoty 0,207. V tomto případě je podobný postoj zjišťován i v šetření *European Values Study*, jako postoj k UPT za podmínky, nepřejí-li si manželé další dítě. V EVS byla hodnota Cramerova V 0,258, takže zde je závislost nejenže slabá, ale ještě nižší než u předchozího šetření.

Tabulka 35: Co si vy osobně myslíte o tom, když žena podstoupí potrat má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě

	UPT má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě				
	vždy špatné	téměř vždy špatné	špatné jen někdy	nikdy špatné	celkem
Věřím v Boha	112 (21,7 %)	114 (22,1 %)	191 (36,9 %)	100 (19,3 %)	517 (100,0 %)
Nevěřím v Boha	79 (11,9 %)	108 (16,2 %)	239 (35,9 %)	240 (36,0 %)	666 (100,0 %)
Celkem	191 (16,1 %)	222 (18,8 %)	430 (36,3 %)	340 (28,7 %)	1183 (100,0 %)

Zdroj: ISSP, 2015a, vlastní výpočty

V šetření *International Social Survey Programme* bylo položeno méně otázek týkajících se postojů respondentů k otázkám, které by byly předmětem analýzy. Nicméně u těch zvolených se ve všech případech podařilo prokázat závislost náboženského vyznání a postoje k dané otázce, ale stále se jednalo maximálně o střední závislost. V tomto šetření byla dosažena nejvyšší hodnota Cramerova V z obou šetření, a sice 0,367 u otázky „Myslíte si, že je nebo není špatné, když spolu muž a žena mají před svatbou sexuální vztah?“ Zajímavé je, že u šetření *European Values Study* byla nejvyšší hodnota Cramerova V dosažena u otázky na to, jestli je v pořádku, když dva lidé

žijí spolu, aniž by byli sezdaní, takže výsledky obou šetření jsou podobné, i když otázky nejsou úplně stejně formulované. Žádná z dalších hodnot Cramerova V u dalších otázek v šetření International Social Survey Programme již nepřesahuje 0,3.

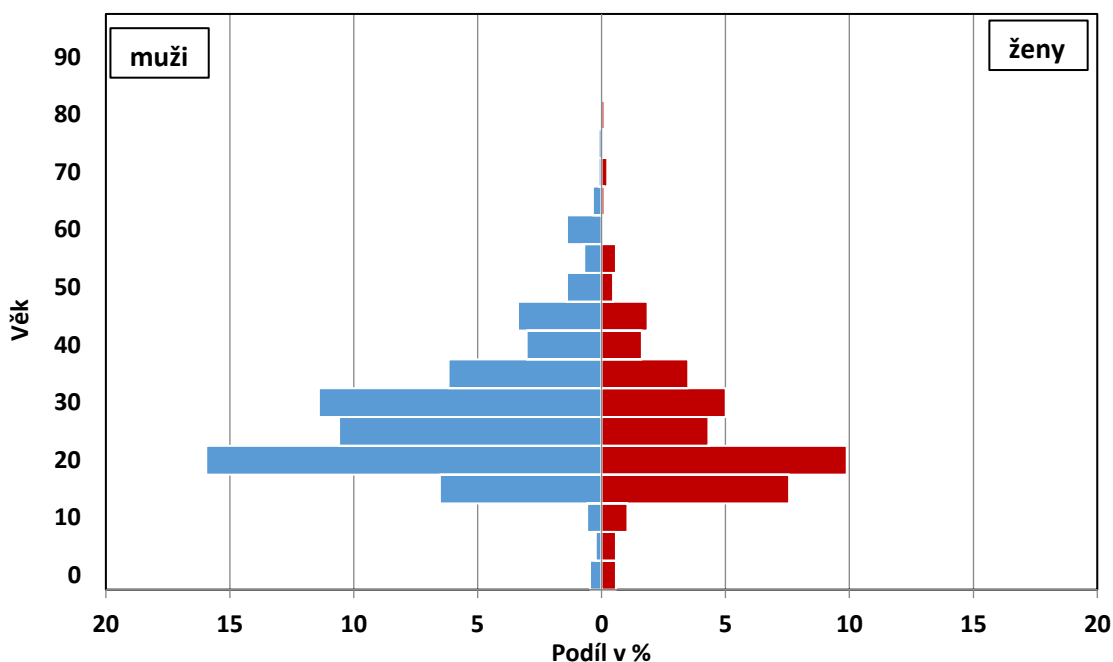
Kapitola 7

Analýza individuálních dat ze sčítání lidu 2011

Pro další analýzu byla využita data ze sčítání lidu 2011 za osoby, které uvedly své náboženské vyznání. Cílem kapitoly je popsat blíže věřící osoby, tedy charakteristiky osob, které deklarovaly náboženské vyznání. Jsou analyzovány proměnné věk, pohlaví, rodinný stav, velikostní kategorie obce a nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání. Dalo by se předpokládat, že největší vliv na to, zda je daná osoba věřící, bude mít pohlaví a nejvyšší dosažené vzdělání. V tomto sčítání se objevilo velké množství odpovědí na otázku náboženského vyznání, u kterých nebylo zřejmé, zda daná osoba odpovídá podle svého skutečného vyznání, či bylo velké množství odpovědí, které by se daly označit za spíše špatné pochopení nabízené možnosti odpovědi nebo možná i recesi.

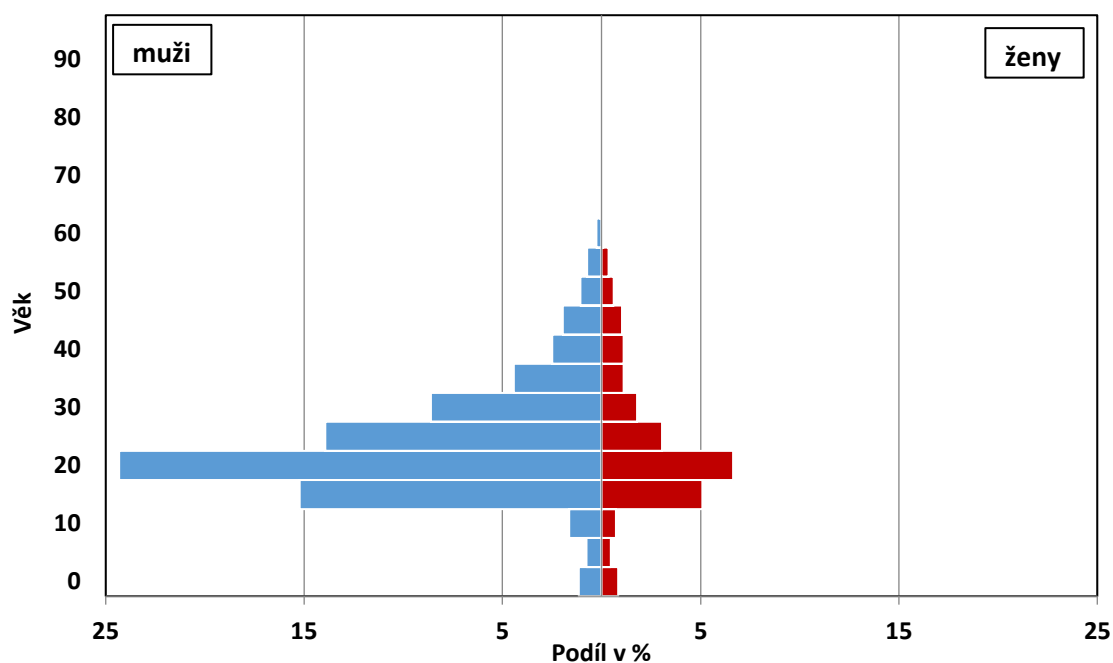
Prvním takovým případem bylo označení se za „pohana“. Může se jednat o členy Mezinárodní pohanské federace či podobných institucí, které v České republice existují. Její členové upozorňují na to, že označení „pohan“ nemusí nutně znamenat bezvěrec, jak bylo toto slovo dříve chápáno, dnes má pohanství mnoho směrů. Společným prvkem všech těchto směrů je jak víra v nehmotné světy a bytosti (duchy, bohy), tak snaha navázat s nimi kontakt ve snaze rozvíjet sama sebe nebo zlepšit kvalitu svého života. Jedná se o polyteistické systémy, které mají pozitivní vztah k přírodě a důraz na svobodnou vůli a osobní zodpovědnost, která se (až na výjimky) projevuje tolerancí vůči jiným vyznáním, sexuální orientaci a stylu života (Mezinárodní pohanská federace, 2008). Počet osob, jež jsou příslušníky této náboženské skupiny, není snadné určit, ale se vzrůstající popularitou tohoto náboženského vyznání se rok od roku zvyšuje, v roce 2010 měla Mezinárodní pohanská federace několik desítek členů (Davidová, 2010), nicméně ve sčítání lidu 2011 se jako „pohan“ označilo 859 osob. Pro podrobnější analýzu je možné si prohlédnout věkovou pyramidu na obrázku 25. Vidíme, že jako „pohan“ se označili hlavně obyvatelé okolo 20 let a ve větší míře muži.

Obrázek 25: Věkové složení obyvatel, kteří uvedli odpověď „pohan“, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Obrázek 26: Věkové složení obyvatel, kteří uvedli odpověď „Jedi“, ČR, 2011



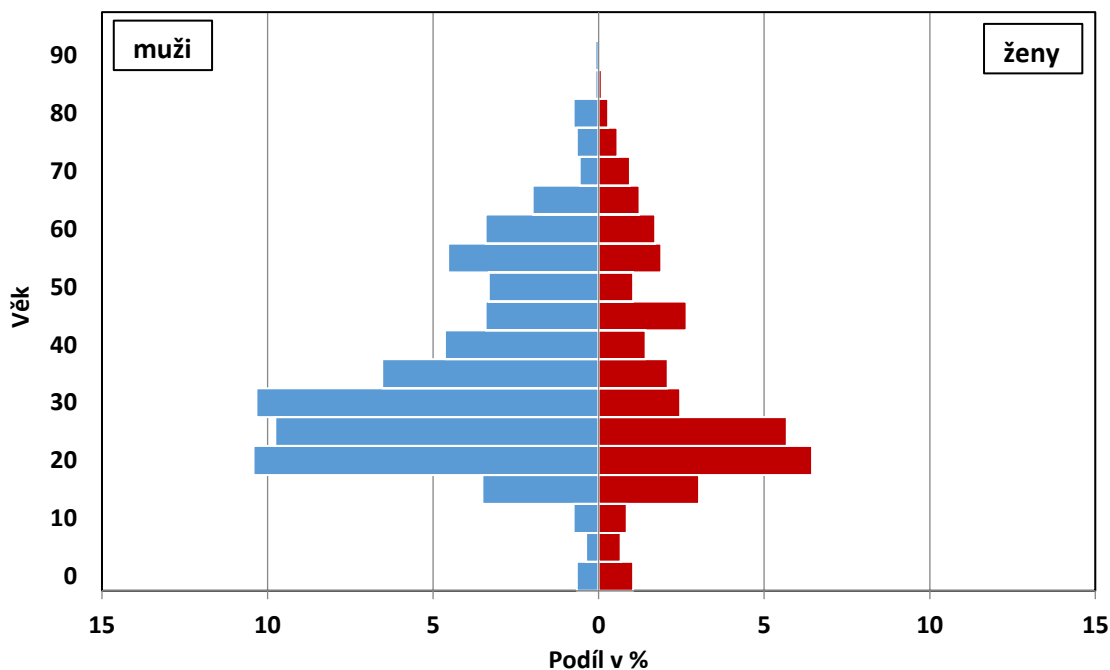
Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Další netradiční skupinou byli Společenství cesty síly-Jedi. Tato náboženská skupina se objevila nově v souvislosti se sčítáním lidu 2011 a lze ji považovat za recesistické uskupení. Ve světě je jediismus rozšířen hlavně v anglicky mluvících zemích, například v Kanadě, Austrálii, na Novém Zélandu, ve Spojených státech amerických a Spojeném království. Největší vliv na

vznik v České republice měla především facebooková kampaň, kterou inicioval Tomáš Mejzlík, který založil dnes již neaktivní web www.jediismus.cz (Horák, 2013). Novější formou tohoto uskupení je skupina Cesty síly, která byla založena v roce 2009 a na svých internetových stránkách provozuje i Fórum Jediismu (Cesta Síly, 2014). Čeští jediové se neztotožňují se „spiritualitou“ filmových Hvězdných válek a nepovažují ji za součást jediismu jakožto spirituality. Sami jediové uvádí, že jsou skupinka fanoušků Star Wars, kteří většinou s jediismem jako vírou asi nemají vůbec nic společného (Horák, 2013). V obrázku 26 je možné si prohlédnout věkovou pyramidu respondentů, kteří se označili jako „Jedi“. Je patrné, že příznivci Jedi jsou nejvíce rozšířeni mezi obyvateli okolo 20 let a výrazně převažují muži. Jako „Jedi“ se ve sčítání lidu 2011 označilo 15 041 osob, z toho 11 542 mužů a 3 499 žen (ČSÚ, 2015).

Poslední vybraná skupina obyvatel se označila za ateisty. Za ateismus je považováno aktivní přesvědčení, že neexistuje žádný věrohodný vědecký ani faktický důkaz existence boha, bohů nebo jiných nadpřirozených jevů a bytostí (Dawkins, 2009). Čeští ateisté mají své občanské sdružení se sídlem v Praze, nazývá se Občanské sdružení ateistů České republiky a provozuje také internetovou stránku osacr.cz (Občanské sdružení ateistů ČR, 2015). Odpovědi na otázku týkající se náboženského vyznání jako „ateismus“ bylo 1 055 a převažovali muži. V grafu 27 je možné vidět věkové složení této skupiny obyvatel, opět takto odpovídali hlavně mladí lidé. Je také zajímavé, že jako ateisté se ve sčítání lidu vyznačilo málo obyvatel, i když „bez vyznání“ uvedlo několiknásobně více osob. Nejspíše nevěděli, kam se zařadit či nerozlišovali mezi ateismem a „bez víry“. V tomto sčítání nebyla ve sčítacím archu u otázky náboženského vyznání k dispozici možnost „ateismus“, ti co se tak označili, uvedli „ateismus“ jako církev, ke které se jako věřící hlásí.

Obrázek 27: Věkové složení obyvatel, kteří uvedli odpověď „ateismus“, ČR, 2011



Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Následuje analýza pomocí logistické regrese, kdy bylo cílem odhadnout šance být věřící pro obyvatelstvo podle velikostních skupin obce, věku, stupně vzdělání, rodinného stavu a pohlaví. V tabulce 36 níže můžeme vidět přehled kategorií jednotlivých proměnných velikostní skupina obce, stupeň vzdělání a rodinný stav.

Tabulka 36: Přehled kategorií proměnných analyzovaných v logistické regresi

Velikostní kategorie obce	Stupeň vzdělání	Rodinný stav
do 199	bez vzdělání	svobodný(á)
200–499	neukončené základní	ženatý (vdaná)
500–999	základní	rozvedený(á)
1 000–1 999	střední odborné bez maturity	vdovec (vdova)
2 000–4 999	střední všeobecné	reg. partnerství trvajících
5 000–9 999	střední odborné s maturitou	reg. partnerství ukončené
10 000–19 999	nástavbové	
20 000–49 999	vyšší odborné	
50 000–99 999	bakalářské	
100 000–199 999	magisterské	
200 000–499 999	doktorské a vyšší	
1 000 000 a více		

Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Nejdříve je provedena analýza pro každou z těchto nezávislých proměnných zvlášť a poté jsou do modelu zařazeny všechny dohromady a je porovnáno, který z těchto modelů je vhodnější a nejlépe vysvětluje, proč je daný respondent věřící. Byla využita metoda binární logistické regrese, jelikož proměnná týkající se náboženského vyznání nabývá pouze dvou hodnot, „věřící“ a „nevěřící“. Jako „nevěřící“ uvažujeme obyvatele, kteří uvedli, že jsou bez vyznání a dále „ateisté“ a „Jedi“. Jako „věřící“ byli uvažováni obyvatelé, kteří uvedli náboženské vyznání. U nezávislých proměnných byli do analýzy zahrnuti pouze respondenti s uvedeným stupněm vzdělání, uvedeným rodinným stavem a věkem. Analýza byla provedena za 4 967 664 obyvatel, kteří splňovali výše uvedené podmínky.

V případě analýzy vztahu stupně vzdělání a náboženské víry není signifikantní efekt vyššího odborného vzdělání, u jiných jsou efekty signifikantní. Nicméně vysvětlení u tohoto modelu není příliš silné, model vysvětluje pouze 0,5 % variability závisle proměnné podle hodnoty Nagelkerkova R. Referenční kategorií je kategorie bez vzdělání. Osoby neukončeným základním vzděláním mají 1,355krát vyšší šanci být věřící než osoby bez vzdělání, podobně osoby se základním vzděláním mají 1,106krát vyšší šanci být věřící než osoby bez vzdělání, podobně osoby s nástavbovým vzděláním mají 1,035krát vyšší šanci být věřící než osoby bez vzdělání a osoby s doktorským vzděláním mají 1,164krát vyšší šanci být věřící než osoby bez vzdělání. Ostatní kategorie měly šanci být věřící menší než 1, jak je možné vidět v tabulce 37.

Tabulka 37: Šance a signifikance u srovnání kategorie stupeň vzdělání s referenční, ČR, 2011

Referenční kategorie	bez vzdělání										
	Srovnání s	nedok. základní	základní	stř. bez maturit.	stř. všeob. (s maturit.)	střední odb. (s maturit.)	nástavb.	vyšší odborné	bakalář.	magist.	doktor.
Šance		1,355	1,106	0,864	0,833	0,786	1,035	0,996	0,780	0,968	1,164
Signifikance		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,033	0,836	0,000	0,037	0,000

Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Pozn.: nedok.=nedokončené, stř.=střední, maturit.=maturity(ou), odb.=odborné, nástavb.=nástavbové, bakalář.=bakalářské, magist.=magisterské, doktor.=doktorské

V dalším případě analýzy vztahu velikosti obce a náboženské víry jsou efekty všech kategorií proměnné signifikantní. Vysvětlení u tohoto modelu není příliš silné, model vysvětluje pouze 1,2 % variability závisle proměnné podle hodnoty Nagelkerkova R. Jako referenční kategorie je uvažována kategorie do 199 obyvatel. Ve všech dalších kategoriích velikosti obce nedosahuje šance přes hodnotu 1, nejnižší šance být věřící je ve velikostní kategorii obce 100 000 obyvatel až 199 999 obyvatel, zde je šance být věřící 0,462krát menší oproti kategorii do 199 obyvatel. Následuje kategorie 10 000 až 19 999 obyvatel, zde je šance být věřící 0,526krát menší oproti kategorii do 199 obyvatel. Poté v kategorii od 50 000 do 99 999 obyvatel je šance být věřící 0,528krát menší než v kategorii do 199 obyvatel, jak je patrné z tabulky 38.

Tabulka 38: Šance a signifikance u srovnání kategorie velikostní skupina obce s referenční, ČR, 2011

Referenční kategorie	do 199											
	Srovnání s	200–499	500–999	1 000–1 999	2 000–4 999	5 000–9 999	10 000–19 999	20 000–49 999	50 000–99 999	100 000–199 999	200 000–499 999	více než 1 mil.
Šance		0,804	0,814	0,828	0,743	0,674	0,526	0,562	0,528	0,462	0,733	0,534
Signifikance		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Následoval případ analýzy vztahu pohlaví a náboženské víry, zde je efekt proměnné signifikantní. Avšak vysvětlení u tohoto modelu není příliš silné, model vysvětluje pouze 0,8 % variability závisle proměnné podle hodnoty Nagelkerkova R. Jako referenční kategorie je uvažována kategorie muž. Výsledkem je, že ženy mají 1,362krát vyšší šanci být věřící, než muži, jak vidíme v tabulce 39.

Tabulka 39: Šance a signifikance u srovnání kategorie rodinný stav a pohlaví s referenční, ČR, 2011

Referenční kategorie	svobodný(á)					Referenční kategorie	muž	
	Srovnání s	ženatý (vdaná)	Rozvedený (á)	vdovec (vdova)	v reg. partnerství			reg. partnerství ukončené
Šance		1,837	1,378	4,031	1,073	1,405	Šance	1,362
Signifikance		0,000	0,000	0,000	0,245	0,070	Signifikance	0,000

Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

V dalším případě analýzy vztahu rodinného stavu a náboženské víry není signifikantní efekt registrovaného partnerství trvajících a ukončeného. I u tohoto modelu není příliš silné, model vysvětluje pouze 4,8 % variability závisle proměnné podle hodnoty Nagelkerkova R. Jako referenční kategorie je uvažována kategorie rodinného stavu svobodný(á). U všech kategorií

rodinného stavu je vyšší šance být věřící než u kategorie svobodný(á), u vdov(ců) je 4,031krát vyšší šance být věřící, u vdaných (ženatých) 1,837krát vyšší šance být věřící, u rozvedených osob je 1,378krát vyšší šance být věřící, výsledky je možné vidět v tabulce 39.

Poté již byly do modelu zahrnuty všechny proměnné včetně věku, výsledný model vysvětluje 10,4 % variability závisle proměnné (podle Nagelkerkova R), což tedy bohužel není také velký podíl. V případě věku narůstá šance být věřící s nárůstem věku o jednotku 1,031krát. U vzdělání není signifikantní kategorie středního odborného vzdělání s maturitou a u rodinného stavu kategorie registrovaného partnerství ukončeného, výsledky je možné vidět v tabulce 40. Referenčními kategoriemi jsou velikostní kategorie obce do 199 obyvatel, bez vzdělání, svobodný(á), a muž. U velikostních kategorií obcí je u všech kategorií nižší šance být věřící než u referenční kategorie, nejnižší šance je u kategorie od 100 000 do 199 999 obyvatel, je 0,444krát menší než u kategorie do 199 obyvatel, dále u kategorie nad 1 milion obyvatel je šance 0,508krát menší než u referenční kategorie a u kategorie od 50 000 do 99 999 obyvatel je šance 0,513krát nižší než u kategorie do 199 obyvatel. U stupně vzdělání je šance být věřící vyšší u všech kategorií kromě kategorie středního bez maturity, nejvyšší šance být věřící je u bakalářského vzdělání, je 1,467krát vyšší než u osob bez vzdělání. Dále u osob vyššího odborného vzdělání je 1,431krát vyšší šance být věřící než u osob bez vzdělání. U osob doktorského vzdělání je dále 1,356krát vyšší šance být věřící než u osob bez vzdělání. Podle věku dochází se zvýšením věku o jednotku k nárůstu šance být věřící 1,031krát. U rodinného stavu je u signifikantních kategorií šance být věřící v porovnání se svobodnou osobou nižší než 1, nejnižší je u rozvedených osob, a sice 0,677krát menší. U žen je 1,268krát vyšší šance být věřící než u mužů.

Tabulka 40: Šance a signifikance u srovnání kategorií velikostní skupina obce, stupeň vzdělání, rodinný stav a pohlaví s referenční při zařazení všech proměnných, ČR, 2011

Referenční kategorie	do 199 o.										
	200–499	500–999	1 000–1 999	2 000–4 999	5 000–9 999	10 000–19 999	20 000–49 999	50 000–99 999	100 000–199 999	200 000–499 999	více než 1 mil.
Šance	0,826	0,843	0,859	0,758	0,673	0,518	0,553	0,513	0,444	0,720	0,508
Signifikance	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Referenční kategorie	bez vzdělání										
	nedok. základní	základní	stř. bez maturit.	stř. všeob. (s maturit.)	střední odb. (s maturit.)	nástavb.	vyšší odborné	bakalář.	magist.	doktor.	
Šance	1,300	1,201	0,936	1,143	1,016	1,162	1,431	1,467	1,262	1,356	
Signifikance	0,000	0,000	0,000	0,000	0,332	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	

Referenční kategorie	svobodný(á)					Referenční kategorie	muž
	ženatý (vdaná)	rozvedený (á)	vdovec (vdova)	v reg. partnerství	reg. partnerství ukončené		
Šance	0,874	0,677	0,946	0,828	1,112	Referenční kategorie	žena
Signifikance	0,000	0,000	0,000	0,002	0,580	Šance	1,268
						Signifikance	0,000

Zdroj: ČSÚ, 2015, vlastní výpočty

Pozn.: nedok.=nedokončené, stř.=střední, maturit.=maturity(ou), odb.=odborné, nástavb.=nástavbové, bakalář.=bakalářské, magist.=magisterské, doktor.=doktorské

V analýze individuálních údajů ze sčítání lidu 2011 se v případě otázky náboženského vyznání objevuje několik nově se vyskytujících skupin a na tyto skupiny byla zaměřena první část této kapitoly. Jedná se o případy, kdy obyvatelé označili své náboženské vyznání jako „pohan“, „Jedi“ a „ateismus“. Ve všech případech následná analýza pomocí věkové struktury ukázala, že takto odpověděli hlavně obyvatelé ve věku okolo 20 let věku, v případě odpovědi „Jedi“ je patrná výrazná převaha mužů. Označení se za „Jedi“ či „pohana“ se s největší pravděpodobností dá považovat za recesi, čemuž by odpovídalo i věkové rozložení odpovědí. Nicméně je špatné to, že téměř 16 tisíc obyvatel České republiky nejspíše vyplňovalo otázku náboženského vyznání v recesistickém duchu.

V další části kapitoly byla provedena logistická regrese, která pomocí proměnných věk, rodinný stav, velikostní kategorie bydliště, stupeň vzdělání a pohlaví vysvětlila pouze 10,4 % variability toho, zda je osoba věřící či ne. Pokud byly proměnné analyzovány samostatně, ukázalo se, že největší podíl vysvětlené variability závisle proměnné je pomocí proměnné rodinný stav, a sice 4,8 %. V předchozí kapitole se ukázalo, že velký podíl obyvatel Česka nemá stabilní názor, co se týče víry v Boha (22,5 % v šetření ISSP 2008 uvedlo, že věří v Boha a vždy věřili a naopak 48,4 % že nevěří v Boha a nikdy nevěřili, což v součtu činí pouze dvě třetiny obyvatel našeho státu). V této kapitole je patrné, že nevyhranění obyvatelé pak častěji odpovídají z recese a že se nedá pomocí věku, rodinného stavu, pohlaví, stupně vzdělání a velikostní skupiny obce popsat s vyšším podílem vysvětlené variability charakteristiky věřících osob na území našeho státu, bylo by nejspíše vhodnější zaměřit se na vliv rodiny a prostředí, nicméně tyto charakteristiky se ve sčítání lidu nezjišťují.

Závěr

Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky zůstává nadále proměnnou, kterou není jednoduché zjišťovat. S neochotou obyvatel vyplňovat tuto otázku ve sčítání lidu se ukazuje jako přesnější zaměřit se na výběrová šetření, kde by se dalo očekávat, že když se daná osoba šetření zúčastní, bude již ochotnější otázku na náboženské vyznání podle pravdy vyplnit. Proto se tato práce zaměřuje na data z výběrových šetření, hlavně na *European Values Study 2008* a *International Social Survey Programme 2008*, která měla náboženství jako hlavní téma. Poskytují na formát výběrového šetření poměrně velký vzorek respondentů a jejich datum konání není příliš vzdálené roku 2016. Rovněž byla využita možnost analyzovat individuální data ze sčítání lidu 2011, jelikož autorka textu ve své bakalářské práci zaměřené na náboženské vyznání ve sčítání lidu tuto možnost neměla.

Na úvod je práce zaměřená na popis současné situace náboženského vyznání v České republice, nejdříve byl proveden menší pohled do minulosti, a sice do období komunismu, kdy náboženské vyznání až na výjimky (některé jsou v této části popsány) nebylo zjišťováno. Dále následuje popis současné situace, kde je uvedeno několik druhů víry v našem státě, podle Hamplové (2000) by se dala rozdělit na křesťanství, okultismus, fatalismus a víru v člověka. Rovněž se práce zabývá fenoménem nových náboženských hnutí, která se na území našeho státu začala po roce 1989 hojně objevovat, na příkladu hnutí imanuelitů a Hare Krišna jsou uvedeny negativní vlivy jejich působení na našem území, nicméně záleží případ od případu, jejich působení může být v některých případech v mnoha směrech i pozitivní. Následuje popis legislativního vymezení církví, kde je vyjmenováno všech 38 doposud registrovaných církví a náboženských společností na území České republiky (stav leden 2016), podmínky jejich registrace a informace o jejich členech. Další podkapitola se zabývá věkovým složením příslušníků vybraných církví a je v ní výrazně patrné, jak se liší tradiční a novější církve a náboženské společnosti na našem území. V tradičních církvích je vyšší zastoupení osob ve starším věku a nižší v mladším věku, dále převažují podíly žen, nejvýrazněji je to patrné u církve československé. Naopak výrazně mladší věkovou strukturu a i vyšší zastoupení mužů než žen mají církve a náboženské společnosti, které se na území České republiky ve větší míře rozšířily po roce 1989. Jedná se například o Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü či islám. Nejvíce podobná věková struktura obyvatelstvu České republiky je struktura osob, které neuvedly odpověď na otázku náboženského vyznání. Nutno ale dodat, že se jedná o vysoký podíl obyvatel a tedy by se podobnost dala předpokládat.

Následuje analýza vybraných charakteristik a náboženského vyznání obyvatel, na srovnání krajů si můžeme všimnout obecně vyššího podílu věřících osob v moravských krajích, ale také například faktu, že Československá církev husitská je nejvíce v podílu zastoupena v Královéhradeckém kraji, v Praze a Středočeském kraji. Podle velikostní kategorie obce klesá se zvyšující velikostí obce podíl věřících obyvatel a naopak roste podíl obyvatel bez náboženské víry. Podle vzdělání došlo také k názornému prokázání rozdílů mezi muži a ženami, kdy ženy jsou častěji věřící než muži, nicméně existují rozdíly podle věkové a vzdělanostní struktury populace.

Další kapitola se věnuje výběrovým šetřením, která se zabývala náboženským vyznáním respondentů. Jedná se o mezinárodní šetření i o ta, jež byla zaměřena pouze na Českou republiku či menší okruh respondentů. V této kapitole jsou popsány základní informace o těchto výzkumech a jejich základní výsledky. Prvním zmíněným je *Vztah české populace k náboženství a Bibli*, které se konalo i v několika dalších státech Evropy. Velkou mezinárodní účast mají i šetření *European Values Study* a *International Social Survey Programme*, která probíhají opakovaně v několika státech Evropy, každé z těchto šetření bývá zaměřeno na jiné téma. Dále je zmiňováno i mezinárodní výběrové šetření *European Social Survey*, které poskytuje informace z roku 2014, jež jsou vhodné pro mezinárodní srovnání České republiky s ostatními státy. Dalším zmiňovaným je *Bůh po komunismu* neboli *Aufbruch*, jeho výsledky nabízí podrobnější srovnání s dalšími státy, podobně jako v ostatních i zde Česká republika vychází jako stát s výrazně nízkým podílem věřících obyvatel. Další šetření jsou již zaměřena pouze na Českou republiku, jedná se o šetření Micheala D. Quesnella na české mládeži, kde sleduje i jejich postoje. Výzkum *Detradicionalizace a individualizace náboženství* se detailněji zaměřil na oblast České Lípy a Mikulova, kde byla provedena podrobnější analýza církví a náboženských společností, které na tomto území působí. Jako poslední je zmíněné šetření provedené Křesťanskou akademií mládeže, které se zaměřilo na religiozitu mladých lidí.

Dále text pokračuje kapitolou blíže analyzující výsledky mezinárodních výběrových šetření *European Social Survey* a *International Social Survey Programme*. Nejdříve se na základě dat z prvního z nich analyzuje rozdíl mezi věřícími a nevěřícími respondenty podle věku, kde bylo prokázáno, že věřící osoby jsou starší než celková populace, i když v případě některých států rozdíl není výrazný. Výrazně starší jsou věřící respondenti než nevěřící. Dále pak byly zkoumány jednotlivé náboženské směry podle věkového složení respondentů a ukázalo se, že náboženské směry s větší tradicí ve státech mají také starší příslušníky. Poté byly státy pomocí shlukové analýzy rozděleny do čtyř skupin podle frekvence návštěvnosti bohoslužeb. Na základě dat z *International Social Survey Programme* pak bylo detailněji zkoumáno věkové složení věřících, kdy bylo názorně ukázáno, že k většímu nárůstu podílu příslušníků dochází od 50 let věku (s menšími rozdíly v jednotlivých státech). V této kapitole jsou také identifikovány státy s větší frekvencí návštěvnosti bohoslužeb, jako je Irsko, Polsko a Severní Irsko a naopak Česká republika a bývalé Východní Německo s vysokým podílem respondentů nikdy nenavštěvujících bohoslužby. Dále byla porovnána návštěvnost bohoslužeb ve věku 11–12 let a v době šetření a zde je možné poukázat na pokles frekvence návštěvnosti bohoslužeb oproti dětskému věku.

Následně se práce věnuje postojům k otázkám, které jsou podle autorky odlišné u osob bez vyznání a u osob věřících. Jednalo se o postoje k manželství, nesezdanému soužití, umělému

přerušeni těhotenství, nevěře v manželství, homosexualitě, rozvodu, eutanazii, sebevraždě, trestu smrti, antikoncepci a umělému oplodnění. Ve čtvrté kapitole jsou na základě literatury rozdíly mezi věřícími a nevěřícími osobami popsány, je zde i zmíněna křesťanská vírouka. V páté kapitole je pak provedena analýza rozdílů v těchto postojích na základě dat z *European Values Study 2008* a *International Social Survey Programme 2008*. U šetření *European Values Study 2008* vychází nejvyšší závislost u vyjádření souhlasu/nesouhlasu s tím, jestli je v pořádku, když spolu dva lidé žijí, aniž by byli sezdáni. Další v pořadí je vyjádření ospravedlnitelnosti umělého přerušeni těhotenství, nicméně síla závislosti podle Cramerova V pouze v těchto dvou případech přesáhla hodnotu 0,3, nejedná se tedy o silnou závislost. V šetření *International Social Survey Programme 2008* bylo položeno méně otázek týkajících se postojů respondentů k otázkám, které byly předmětem analýzy. Avšak v tomto šetření byla dosažena nejvyšší hodnota Cramerova V z obou šetření, a sice 0,367 u otázky „Myslíte si, že je nebo není špatné, když spolu muž a žena mají před svatbou sexuální vztah?“ U dříve zmíněného šetření *European Values Study 2008* byla nejvyšší hodnota závislosti také u postoje k nesezdanému soužití, takže výsledky obou šetření jsou podobné, i když otázky nejsou úplně stejně formulované.

Poslední stěžejní kapitola se zabývala bližší analýzou individuálních údajů ze sčítání lidu 2011. Nejdříve je zaměřená na skupiny podle náboženského vyznání, které se v tomto sčítání objevily nově a zasluhují bližší prozkoumání. Jedná se o Jedi, pohanství a ateismus. Pro bližší seznámení jsou v textu začleněny věkové pyramidy těchto skupin, takže je patrné, že se takto označili převážně mladí lidé, u kterých se v případě Jedi a pohanů dá očekávat, že se jedná o recesi. Dále byla provedena logistická regrese, která však vysvětlila pouze malý díl variability toho, zda se jedná o osobu věřící, či ne. Šance být věřící je u velikostních kategorií obcí u všech kategorií nižší než u kategorie do 199 obyvatel. Šance být věřící je u proměnné stupeň vzdělání vyšší u všech kategorií kromě kategorie středního bez maturity než u kategorie bez vzdělání. Podle věku dochází se zvýšením věku o jednotku k nárůstu šance být věřící 1,031krát. U rodinného stavu je u všech signifikantních rodinných stavů šance nižší než 1, nejnižší je u rozvedených osob. U žen je 1,268krát větší šance být věřící než u mužů.

Podle mého názoru zůstává i nadále téma náboženského vyznání aktuální a beze sporu se jedná o zajímavé téma, kterým je potřeba se zabývat, aby došlo k lepšímu porozumění současné situace v České republice. Nicméně zůstává otázkou, zda bude možné i nadále ve sčítání lidu nalézt data o náboženském vyznání respondentů, a pokud by tato otázka zůstala, tak jak budou odpovědi relevantní, když ve sčítání lidu 2011 neodpovědělo 44,7 % obyvatel na otázku na náboženské vyznání a další obyvatelé (těžko se dá určit jejich skutečný počet) odpovídali ne zrovna v souladu se svým skutečným postojem či vyznáním.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ARGUE, A., JOHNSON, R., J. a L., K. WHITE. Age and Religiosity: Evidence from a Three-Wave Panel Analysis. *Journal of the Scientific Study of Religion* [online]. 1999, roč. 38, č. 3, s. 423–435 [cit. 2017-01-26]. ISSN 0021-8294. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/271950282_Age_and_Religiosity_Evidence_From_a_ThreeWave_Panel_Analysis
- BANASZAK, L. A. East-west differences in German Abortion Opinion. *Public Opinion Quarterly* [online]. 1998, roč. 62, č. 4, s. 545–582 [cit. 2015-04-06]. ISSN 1537-5331. Dostupné z: <http://poq.oxfordjournals.org/content/62/4/545.extract>.
- BECHERT, I. a M. QUANDT. ISSP Data Report: Religious Attitudes and Religious Change [online]. Köln: GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften, 2013, 139 s. [cit. 2015-09-10]. ISBN 978-3-86819-022-9. Dostupné z: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/37204/ssoar-2013/bechert_et_alISSP_Data_Report_Religious_Attitudes.pdf?sequence=1.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 14. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2008. 1403 s. ISBN 9788-0858-1066-0.
- BLAHOVÁ, Z. *Eutanázie–ano, či ne?* Zlín, 2008. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 104 s.
- BOROWIK, I. a M. TOMKA (eds.). *Religion and Social Change in Post-Communist Europe*. Krakov: Nomos, 2001. 236 s. ISBN 8388-5082-61.
- CESTA SÍLY. Historie [online]. ©2014 [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: http://cestasily.cz/?page=timeline_history.
- CROCKETT, A. a D. VOAS. Generations of Decline – Religious Change in 20th Century Britain. *Journal for the Scientific Study of Religion* [online]. 2006, roč. 45, č. 4, s. 567–574 [cit. 2017-01-27]. ISSN 0021-8294. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5906.2006.00328.x/abstract>
- ČESKOSLOVENSKÝ ÚSTAV PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Výzkum náboženského cítění obyvatelstva Čech a Moravy*. Praha: Československý ústav pro výzkum veřejného mínění, 1946, 28 s.

- DAVIDOVÁ, H. *Pohanská federace v České republice: její aktivity a role ve vztahu k hnutím navazujícím na archaické kultury*. Pardubice, 2010. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta Filosofická, 76 s.
- DAVIE, G. *Výjimečný případ Evropa: podoby víry v dnešním světě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 207 s. ISBN 9788-0732-5192-5.
- DAWKINS, R. *Boží Blud: přináší náboženství útěchu, nebo bolest?* Praha: Academia, 2009. 477 s. ISBN 9788-0200-1698-0.
- ESS. About the European Social Survey. [online]. ©2017a [2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/about/>
- ESS. O projektu European Social Survey na stránkách Sociologického ústavu AV ČR [online]. ©2017b [2017-01-19]. Dostupné z: <http://ess.soc.cas.cz>
- EVS. About European Values Study [online]. ©2015a [2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/about-evs.html>.
- EVS. EVS 2008–Czech Republic Field Questionnaire[online]. ©2010 [2015-09-08]. Dostupné z: <http://www.gesis.org/unser-angebot/daten-analysieren/umfragedaten/european-values-study/4th-wave-2008/>.
- EVS. 2008 Variable Report Czech Republic[online]. ©2013 [2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.gesis.org/unser-angebot/daten-analysieren/umfragedaten/european-values-study/4th-wave-2008/>.
- FIALA, P. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 183 s. ISBN 9788-0732-5141-3.
- GfK AUSTRIA GmbH. *Gesamttabellen alle Länder*. Studie: AUFBRUCH 2007, 2007. Získáno od Ing. Libora Prudkého, Ph.D. v říjnu 2015.
- GOLDBERG, H., KRAUS, J., TOMEK, I. a P. VELEBIL. Průzkum reprodukce a zdraví-ČR 1993. *Demografie* [online]. 1994, roč. 35, č. 1, s. 30–39 [cit. 2015-05-01]. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <https://docs.google.com/folderview?pli=1&id=0Bwo5H2vnLAXYR1JRNjZCY3ZoZXc>.
- GREELEY, A. M. *Religion in Europe at the end of the second millennium: a sociological profile*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2004. 252 s. ISBN 0765-8082-18.
- HALÍK, T. O ateismu, pochybnostech a víře. In: *Tomáš Halík*[online]. 2005. [cit. 2015-12-05]. Dostupné z: <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/nabozenstvi-spolecnost/clanek/45/>.
- HAMPLOVÁ, D. *Analýza šetření KAM 2011, Religiozita české mládeže na základě výběrového šetření* [online]. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011b. 35 s. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://medialib.kam.cz/download/ruzne/prm_alanyza_ff_uk_2011-08.pdf.
- HAMPLOVÁ, D. Institucionalizované a neinstitutionalizované náboženství v českém poválečném vývoji. *Soudobé dějiny*. 2001, roč. 8, č. 2–3, s. 294-311. ISSN 1210-7050.

- HAMPLOVÁ, D. Náboženství a pohlaví: Proč jsou ženy zbožnější než muži? *Sociologický časopis* [online]. 2011a, roč. 47, č. 2, s. 297–323 [cit. 2015-12-19]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7e7db34c2eb591638b0c4f6ca4b2472c62222f93_Hamplovasoccas2011-2.pdf.
- HAMPLOVÁ, D. Šetření ISSP 1998 náboženství. *Sociologický časopis* [online]. 2000, roč. 36, č. 4, s. 431–440 [cit. 2015-05-12]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/bbe0847701c8920b9f02c69c723439f1b6b93698_369_431_HAMPL.pdf.
- HENDL, J. *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Vydání 5., rozšířené. Praha: Portál, 2015. 736 s. ISBN 9788-0262-0981-2.
- HOLLÁ, K., WEISS, P., UNZEITIG, V. a D. CIBULA. Interrupční chování a postoje k umělému přerušení těhotenství u českých žen: Výsledky národního výzkumu. *Česká gynekologie*. 2009, roč. 74, č. 2, s. 92–96. ISSN 1805-4455.
- HORÁK, P. Společenství Cesty Síly: jediismus v České republice. *Lidé města* [online]. 2013, roč. 15, č. 1, s. 49–64 [cit. 2015-12-04]. ISSN: 1212-8112. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/15-2013-1/spolecenstvi-cesty-sily-jediismus-v-ceske-republice.html?language=cs>.
- CHALOUPKOVÁ, J. a P. ŠALAMOUNOVÁ. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. 65 s. ISBN 8073-3006-21.
- ISSP.2008–Religion III Questionnaire [online]. © 2015b [2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.gesis.org/issp/modules/issp-modules-by-topic/religion/2008/>.
- ISSP. 2008–Religion III. Variable Report [online]. © 2012 [2015-09-21]. Dostupné z: <http://www.gesis.org/issp/modules/issp-modules-by-topic/religion/2008/>.
- KRAUS, J. TOMĚK, I. a P. VELEBIL. Výsledky průzkumu reprodukce a zdraví ČR, 1993, 1. část, *Demografie* [online]. 1996a, roč. 38, č. 2., s. 105–120 [cit. 2015-04-12]. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <https://docs.google.com/folderview?pli=1&id=0Bwo5H2vnLAXYR1JRNjZCY3ZoZXc>.
- KRAUS, J. TOMĚK, I. a P. VELEBIL. Výsledky průzkumu reprodukce a zdraví ČR, 1993, 2. část, *Demografie* [online]. 1996b, roč. 38, č. 4, s. 181–193 [cit. 2015-04-12]. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <https://docs.google.com/folderview?pli=1&id=0Bwo5H2vnLAXYR1JRNjZCY3ZoZXc>.
- KUČERA, M. K interpretaci výsledků sčítání 1991 o náboženském vyznání. *Demografie* [online]. 1994, roč. 46, č. 3, s. 189–191 [cit. 2017-01-29]. ISSN: 1805-2991. Dostupné z: <https://docs.google.com/folderview?pli=1&id=0Bwo5H2vnLAXYR1JRNjZCY3ZoZXc>.
- LEHRER, E. L. a C. U. CHICWICK. Religion as a Determinant of Marital Stability. *Demography* [online]. 1993, roč. 30, č. 3, 385–404 [cit. 2015-03-20]. ISSN 1533-7790. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/2061647?seq=1#page_scan_tab_contents.

- LUŽNÝ, D. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 181 s.
ISBN 8021016450.
- LUŽNÝ, D. a M. NAVRÁTILOVÁ. Náboženství a sekularizace v České republice. *Sociální studia*[online].2001, roč. 4, č. 6, 111–125 [cit. 2015-03-11]. ISSN 1803-6104. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080319142015.pdf>.
- LUŽNÝ, D. a Z. R. NEŠPOR. *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern, 2008. 206 s. ISBN 9788-0867-0253-7.
- LUŽNÝ, D. a Z. R. NEŠPOR. *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007. 232 s.
ISBN 9788073672515.
- MEZINÁRODNÍ POHANSKÁ FEDERACE. O pohanství [online]. ©2008 [cit. 2015-12-10].
Dostupné z: <http://www.pohanskafederace.cz/o-pohanstvi/>.
- MINISTERSTVO KULTURY. Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností. [online]. ©2015 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/odkazy/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-11263/>.
- MINISTERSTVO KULTURY. Mezinárodní zpráva o respektování svobody náboženské víry pro rok 2007 [online]. ©2007 [cit. 2015-04-10]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0CEQQFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.mkcr.cz%2Fassets%2Fcirkve-a-nabozenske-spolecnosti%2FIRFR_2007_Czech_Republic.doc&ei=XI4SVe_QI9DbauiqgLAL&usq=AFQjCNF7C1Wo008MR7YCdI6kF6Ax3jr8IA&bvm=bv.89184060,d.d2s.
- MINISTERSTVO KULTURY. Peněžní prostředky vyplácené církvím a náboženským společnostem dle zákona č. 428/2012 Sb. [online]. ©2016 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/financovani-cirkvi/penezni-prostredky-vyplacene-cirkvim-a-nabozenskym-spolecnostem-dle-zakona-c-428-2012-sb-274756/>.
- MINISTERSTVO KULTURY. Obecně o možnostech financování církví a náboženských společností. [online]. ©2017 [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/obecne-omoznostech-financovani-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-409.html>.
- NEŠPOROVÁ, O. Jak náboženství ovlivňuje rodinný život? Rozdíly v chování a postojích k rodině mezi českými věřícími a nevěřícími. *Lidé města*[online]. 2010, roč. 12, č. 1, s. 463–491 [cit. 2015-03-04]. ISSN 1212-8112. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/12-2010-1/jak-nabozenstvi-ovlivnuje-rodinny-zivot-rozdily-v-chovani-a-postojich-k-rodine.html>.
- OBČANSKÉ SDRUŽENÍ ATEISTŮ ČESKÉ REPUBLIKY. O ateismu [online]. ©2015 [cit. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.osacr.cz/>.
- ORINIČOVÁ, P. *Proměna hodnot vztahujících se k manželství a partnerskému soužití u katolických věřících a nevěřících*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie, 52 s.
- PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2004. 695 s. ISBN 8070-2171-89.

- PROCHÁZKOVÁ, K. *Interrupce a postoje k interrupcím: srovnání České republiky, Nizozemska a Španělska*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie, 57 s.
- PRUDKÝ, L. *Církev a sociální soudržnost v naší zemi*. Praha: CESES FSV UK, 2004. 89 s. ISSN 1801-1640.
- PRUDKÝ, L. Výzkum hodnot, víry a religiozity „Probuzení“ („Aufbruch“). *Sociologický časopis* [online]. 2000, roč. 36, č. 3, s. 378–381 [cit. 2015-11-04]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41131571?seq=1#page_scan_tab_contents.
- QUESNEL, M. D. *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*. Praha: Academia, 2002. 209 s. ISBN 8020-0107-85.
- ROSENHOUSE-PERSON, S. a G. SABAGH. Attitudes toward Abortion among Catholic Mexican-American Women: The Effects of Religiosity and Education. *Demography*, 1983, roč. 20, č. 1, s. 87–98.
- RŮŽIČKOVÁ, M. *Regionální diferenciacie obyvatelstva České republiky podle náboženského vyznání*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie. 54 s.
- RŮŽIČKOVÁ, M. a L. ŠÍDLO. Vývoj náboženské struktury obyvatelstva České republiky a její regionální diferenciacie podle výsledků sčítání lidu do roku 1991, *Demografie* [online]. 2015, roč. 57, č. 1, s. 59–70 [cit. 2016-02-16]. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555397/13005315q1.pdf/ab1e4bae-e09d-46d8-803c-5027d9ecce10?version=1.0>.
- ŘEHÁKOVÁ, B. Nebojte se logistické regrese. *Sociologický časopis* [online]. 2000, roč. 36, č. 4, s. 475–492 [cit. 2015-12-11]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5f6961faa17dd98a67cfb71a5205469d297369f5_372_475_REHAK.pdf.
- SCOTT, D., W. *Sturges' rule*. Houston, 2009, Department of Statistics. Rice University. 5 s. [cit. 2017-02-08]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/230257056_Sturges'_rule.
- SMITH, A. *Beliefs about God across Time and Countries* [online]. Report for ISSP and GESIS, Chicago: University of Chicago, 2012, 22 s. [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: http://www.norc.org/PDFs/Beliefs_about_God_Report.pdf.
- STACK, S. Religion and Suicide: A Reanalysis. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* [online]. 1980, roč. 15, č. 2, s. 65–70 [cit. 2015-10-11]. Dostupné z: <http://link.springer.com/article/10.1007/BF00578070>.
- STAŇKOVÁ, M. *Eutanazie z pohledu lidí věřících a nevěřících*. Zlín, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd, 104 s.
- TOMKA, M. a P. ZULEHNER. *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*. Ostfildern: Swabenverlag AG, 1999. 244 s. ISBN 9783-7966-0939-8.

- VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. 243 s.
ISBN 9788024724683.
- VÁNĚ, J. a M. KREIDL. Přehled výzkumů mapujících religiozitu v ČR po r. 1989. *SDAInfo*, 2001, roč. 3, č. 3–4, s. 1–5 [cit. 2015-05-11]. Dostupné z:
<http://archiv.soc.cas.cz/sites/default/files/2001-3-4.pdf>.
- VOJTÍŠEK, Z. *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha: Beta Books, 2007. 210 s.
ISBN 9788-0868-5164-8.
- VOJTÍŠEK, Z. Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů [online]. © 2006 [cit. 2015-04-11]. Dostupné z: <http://www.sekty.cz/www/index.php>.
- ZAWILA, M. Religiosity and Morality: Attitudes Toward Euthanasia and Abortion as a Manifestation of Religiosity and Morality Relations in Contemporary Poland. In: MARINOVIC, D., JEROLIMOV, S. Z. a I. BOROWIK, eds., *Religion and Patterns of Social Transformation*. Záhřeb: Institute for social research, 2004, s. 141–150.
ISBN 9536-2181-6x.

SEZNAM POUŽITÝCH DATOVÝCH ZDROJŮ

- ČESKÝ SOCIÁLNĚVĚDNÍ DATOVÝ ARCHIV. Data k výzkumu Detradicionalizace a individualizace náboženství v České republice 2006 [online]. ©2006 [2015-10-06]. Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz>.
- ČESKÝ SOCIÁLNĚVĚDNÍ DATOVÝ ARCHIV. Data k výzkumu Vztah české populace k náboženství a Bibli 1991 [online]. ©2005 [2015-10-13]. Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz>.
- ČSÚ. Demografická příručka 2012 [online]. Praha: ČSÚ, ©2013a [2015-03-17]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4032-13-n_2013.
- ČSÚ. Individuální údaje ze sčítání lidu 2011. Praha: ČSÚ, 2015 [2015-12-08].
- ČSÚ. Sčítání lidu, domů a bytů 2011–Pramenné dílo [online]. Praha: ČSÚ, ©2013b [2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/24000-13>.
- ČSÚ. Výsledky sčítání lidu 2011 dostupné na internetu [online]. Praha: ČSÚ, ©2014 [2015-04-08]. Dostupné z: www.scitani.cz.
- ESS. Data k šetření European Social Survey 2014 [online]. ©2016 [2017-01-19]. Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=7>
- EVS. Data k šetření European Values Study 2008 [online]. ©2015b [2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.gesis.org/unser-angebot/daten-analysieren/umfragedaten/european-values-study/data-access/>.
- ISSP. Data k šetření ISSP 2008–Religion III [online]. © 2015a [2015-09-20]. Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=4950&db=E&tab=3>.
- NATURAL EARTH DATA. Mapa států světa (countries 50). [online]. © 2017 [2017-02-05]. Dostupné z: <http://www.naturalearthdata.com/features/>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1	Souhrn výsledků testů chí kvadrát v šetřeních ESS 2014 a ISSP 2008
Příloha 2	Souhrn výsledků testů chí kvadrát v šetřeních EVS a ISSP 2008
Příloha 3	Dendrogram evropských států podle návštěvnosti bohoslužeb, ESS 2014

Příloha 1

Příloha 1: Souhrn výsledků testů chí kvadrát v šetřeních ESS 2014 a ISSP 2008

Otázka	Nulová hypotéza	Hodnota testového kritéria	Kritická hodnota (hl. významnosti 0,05)	Cramerovo V	Výsledek testu
--------	-----------------	----------------------------	---	-------------	----------------

Šetření ESS 2014

Příslušnost ke konkrétnímu náboženství (skupině)	Není rozdíl mezi státy v příslušnosti věřících k určitým náboženským skupinám	22182,583	160,91	0,39	Zamítám nulovou hypotézu
Frekvence návštěvnosti bohoslužeb	Není rozdíl mezi státy ve frekvenci návštěvnosti bohoslužeb respondenty v jednotlivých státech	9729,765	139,92	0,21	Zamítám nulovou hypotézu

Šetření ISSP 2008

Subjektivní vyjádření víry v Boha	Není rozdíl mezi státy v zastoupení respondentů podle subjektivního vyjádření víry v Boha	7790,68	96,22	0,29	Zamítám nulovou hypotézu
Rozdíl v návštěvnosti bohoslužeb v době šetření	Není rozdíl mezi státy ve frekvenci návštěvnosti bohoslužeb v době šetření	14737,96	242,65	0,23	Zamítám nulovou hypotézu

Zdroj: ESS, 2016, ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Příloha 2

Příloha 2: Souhrn výsledků testů chí kvadrát v šetřeních EVS a ISSP 2008

Otázka	Nulová hypotéza	Hodnota testového kritéria	Kritická hodnota (hl. významnosti 0,05)	Cramerovo V	Výsledek testu
Šetření EVS 2008					
Manželství je zastaralá instituce	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na manželství jako zastaralou instituci	44,096	3,841	0,164	Zamítám nulovou hypotézu
Homosexuální a lesbické páry by měly mít možnost adopce	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na adopce dětí homosexuálními a lesbickými páry	40,77	9,49	0,16	Zamítám nulovou hypotézu
Je v pořádku, když 2 lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na to, jestli je v pořádku, když 2 lidé žijí spolu, aniž by byli sezdáni	161,95	9,49	0,31	Zamítám nulovou hypotézu
Provedení UPT není-li žena provdána	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na provedení UPT není-li žena provdána	81,22	3,84	0,23	Zamítám nulovou hypotézu
Provedení UPT nechtějí-li manželé další dítě	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na provedení UPT nechtějí-li manželé další dítě	103,41	3,84	0,26	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost jako ženatý/vdaná mít milostný poměr	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost jako ženatý/vdaná mít milostný poměr	104,35	16,92	0,25	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost homosexuality	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost homosexuality	71,04	16,92	0,21	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost umělého přerušení těhotenství (UPT)	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost UPT	152,87	16,92	0,30	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost rozvodu	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost rozvodu	113,57	16,92	0,26	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost eutanazie	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost eutanazie	94,96	16,92	0,24	Zamítám nulovou hypotézu

Ospravedlnitelnost sebevraždy	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost sebevraždy	71,09	16,92	0,21	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost umělého oplodnění	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost umělého oplodnění	42,79	16,92	0,16	Zamítám nulovou hypotézu
Ospravedlnitelnost trestu smrti	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na ospravedlnitelnost trestu smrti	28,79	16,92	0,13	Zamítám nulovou hypotézu

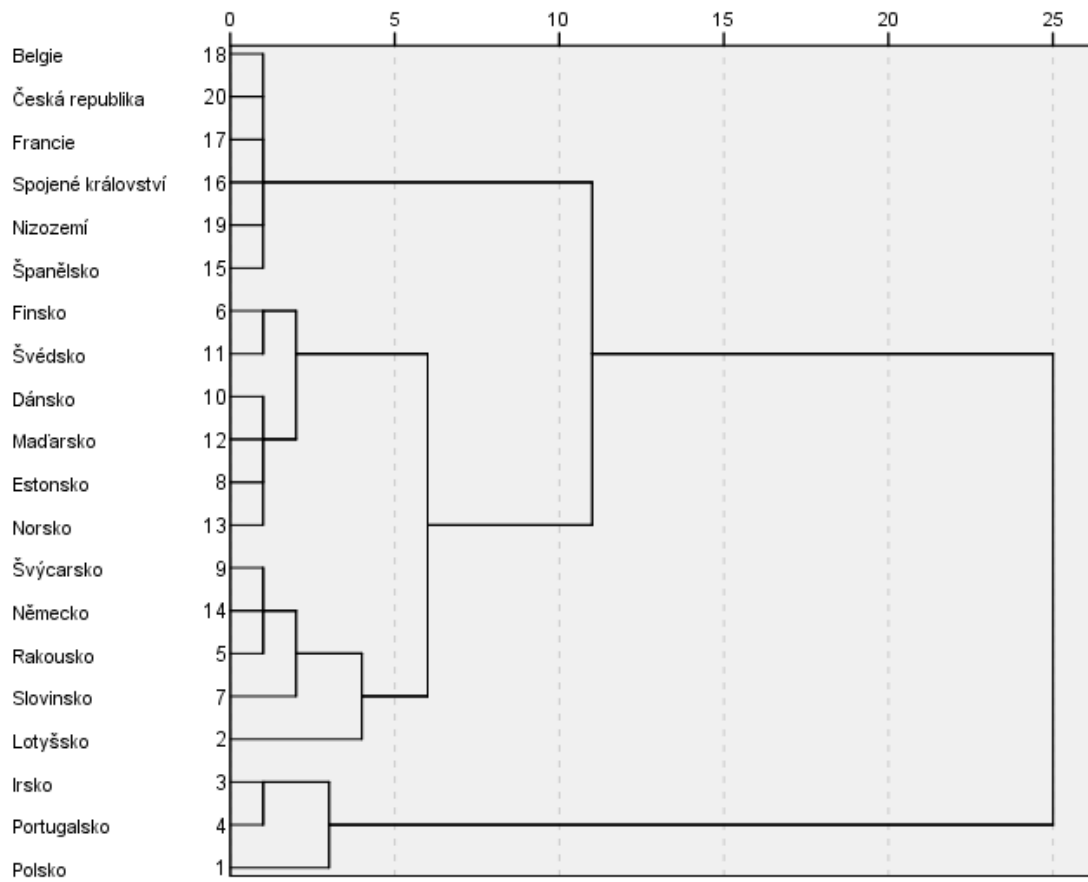
Šetření ISSP 2008

Sexuální vztah před svatbou	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na sexuální vztah před svatbou	166,24	9,49	0,37	Zamítám nulovou hypotézu
Nevěra v manželství	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na nevěru v manželství	52,00	9,49	0,21	Zamítám nulovou hypotézu
Sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na sexuální vztah mezi dvěma dospělými stejného pohlaví	69,90	9,49	0,25	Zamítám nulovou hypotézu
Umělé přerušování těhotenství (UPT) existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na UPT existuje-li velké riziko, že dítě bude vážně poškozené	67,32	9,49	0,24	Zamítám nulovou hypotézu
Umělé přerušování těhotenství (UPT) má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě	Není vztah mezi příslušností k náboženskému vyznání a názorem na UPT má-li rodina velmi nízký příjem a nemůže si dovolit další dítě	50,91	9,49	0,21	Zamítám nulovou hypotézu

Zdroj: EVS, 2015b, ISSP, 2015a, vlastní výpočty

Příloha 3

Příloha 3: Dendrogram evropských států podle návštěvnosti bohoslužeb, ESS 2014



Zdroj: ESS, 2016, vlastní výpočty